HUSITSKÉ
MUZEUM
V TÁBOŘE

HUSITSKÝ TÁBOR

[20]

ČASOPIS HUSITSKÉHO MUZEA
(JOURNAL OF THE HUSSITE MUSEUM IN TÁBOR)
TÁBOR 2016

PŘEDLOŽENÁ PUBLIKACE VZNIKLA ZA FINANČNÍ PODPORY MINISTERSTVA KULTURY V RÁMCI INSTITUCIÁLNÍHO FINANCOVÁNÍ NA DLOUHODOBÝ KONCEPČNÍ ROZVOJ VÝZKUMNÉ ORGANIZACE HUSITSKÉ MUZEUM V TÁBOŘE.
(DKRVO, MK000072486)

© HUSITSKÉ MUZEUM V TÁBOŘE, 2016
ISBN 978-80-87516-28-7

Husitský Tábor 20/2016 Obsah 20. čísla (Contents of the Volume 20/2016)

I. Studie (Studies)

Miloš Drda, **Středověká cisterna z Tábora Žižkova náměstí č. p. 7. (I. Kuchyňská a stolní keramika)**

Jan Kalivoda, **Jan Hus a autorita soudobé církve**

Marcela K. Perett, **Jan Hus's Productive Exile: Writing as Rabble-Rousing**

Bohdan Zilynskyj, **Mistr Jan Hus v ukrajinské tradici od poloviny 19. století.** (Souhrn základních údajů s důrazem na ohlasy poemy „Kacíř" od Tarase Ševčenka)

II. Materiály a zprávy (Materials and Reports)

Jiří Jurok, **Za historikem, filozofem a politikem PhDr. Miloslavem Ransdorfem, CSc. (22. ledna 2016)**, In historian, philosopher and politician PhDr. Miloslav Ransdorf, CSc. (22. January 2016)

III. Obzory literatury (Reviews)

Roman Zaoral (ed.), **Money and Finance in Central Europe during the Later Middle Ages**, Palgrave Macmillan UK, 2016. (*Dagmar Grossmannová*)

Andrea Strübind – Tobias Weger (Hg.), **Jan Hus. 600 Jahre Erste Reformation,** De Gruyter/Oldenbourg, München 2015 (Schriften des Bundesinstituts für Kultur und Geschichte der Deutschen im östlichen Europa, Bd. 60), 264 s., ISBN 978-3-11-044361-5 (*Blanka Zilynská*)

I. STUDIE
(STUDIES)

Středověká cisterna z Tábora Žižkova náměstí čp. 7. (I. Kuchyňská a stolní keramika)

Miloš Drda

Abstract:
The essay informs about the discovery of a medieval timbered storage tank and analyses and dates the found ceramic kitchenware and tableware. The author statistically assessed the shape and rims of pots, traces of the removal of containers from potter's wheel and decorative impressions. This material is compared with old findings from Sezimovo Ústí decline horizon currently deposited in the Hussite Museum (terminus antequem 1420), an assemblage of ceramic containers of the stratified Hussite horizon from House no. 279 in Tábor (terminus postquem 1420), ceramic material from a waste pit in House no. 220 in Tábor (layers 6,7) dated to the turn of the 16th century, and an assemblage of ceramic artifacts from a well in House no. 89 in Soběslav, also dated to the turn of the 16th century, an assemblage of ceramic artifacts from a well in Pilsen, Solní Street originating from the first half of the 15th century, a set of artifacts from a well in Klatovy under Jesuit church originating from the second half of the 15th century. The author suggests that the assemblage found in the oldest layer of the tank in House no. 7 be dated to the second half of the 15th century and two younger layers of the same assemblage to the first half of the 16th century.

Keywords:
Sezimovo Ústí decline horizon, Tábor Hussite horizon, Soběslav, tank, pottery

Záchranným výzkumem z roku 1978 byla ve sklepní kotelně v zadním traktu domu čp. 7 na Žižkově náměstí v Táboře (obr. 1)[1] zachycena a zdokumentována cisterna s trámky roubenými stěnami obdélného půdorysu cca 2,50 x 1,50 m a hloubky 5,40 m (obr. 2, 4, 5). Objekt byl přibližně od hloubky 1,50 m (měřeno od zachované koruny roubení) vyplněn bahnem.[2] Jeho původní funkce byla pravděpodobně zásobárna povrchové dešťové vody, neboť šedesátimetrová výška táborské ostrožny oproti hladině Lužnice neumožňovala kopání studní.[3] Od předhusitského osídlení 13. století[4] až po vybudování vodní nádrže Jordán a s ní související vodárny v roce 1492 bylo třeba vodu shromažďovat v rezervoárech.

Dešťovou povrchovou vodu mohl sbírat a do cisterny v čp. 7 přivádět žlab, na nějž patrně ukazují dvě šikmé dutiny po vyhnilých podložních trámcích směřující k objektu ze západní části dvorku (obr. 3). V bahnité výplni nebylo možné rozlišit jakoukoli stratigrafii, a proto byla rozdělena na tři mechanické vrstvy počítané odshora dolů. Těžbou a proplavením bahna byl získán rozsáhlý soubor archeologického materiálu. Jde o keramiku, sklo, dřevo, textil, kůži, i nálezy botanické a osteologické.

Kuchyňská a stolní keramika

Soubor z čp. 7 obsahuje 8528 kusů keramiky (inv. č. 16965 – 19692), z toho stovku celých či doplnitelných nádob. Jak bývá obvyklé, největší procento z 1377 celých a identifikovatelných tvarů tvoří hrnce (86 %),

1 V obrazové dokumentaci byly použity kresby S. SVATOŠOVÉ, H. MASOPUSTOVÉ a M. DRDY.

2 V zaměření domu na Stavebním úřadu v Táboře jsou zachyceny sklepy pouze v přední části parcely a stavebně historický průzkum bohužel neexistuje. Přestože se umístění cisterny dnes jeví jako sklepní, s velkou pravděpodobností byla na snížené části dvorku, neboť nad podložím, které by se vzhledem k nerovnostem jen těžko dalo považovat za podlahu zahloubeného objektu, nebyly žádné stopy destrukční požárové vrstvy, ale navážka. Základ zdi stávající sklepní kotelny pak jednoznačně překrývá dřevěné roubení jímky.

3 Srov. Rudolf KRAJÍC, *Voda a odpady jako privátní i komunální problém městských aglomerací. Doklady z města Tábora od 13. do 18. století,* PA 100, 2009, s. 261-300; Radek ŠIROKÝ, *Pitná, užitková a odpadní voda v českých městech ve středověku a raném novověku. Stav a perspektivy archeologického poznání*, PA 91, 2000, s. 345-410.

4 Srov. Miloš DRDA–Helena MAZURKIEWICZOVÁ, *Archeologický výzkum čp. 161 v Táboře,* AR XXXIV, 1982, s. 45-55, 119-120.

dále následují poháry (8 %), džbány (2,5 %), mísy a trojnožky (1,5 %), poklice (2 %).[5] Mírně rozdílné procentuální zastoupení lze vidět ve třetí, nejbohatší vrstvě, kde poněkud překvapuje téměř dvojnásobné procento pohárů (hrnce 79 %, džbány 4 %, poháry 15 %, poklice méně než 1 % a mísy s trojnožkami a kahany o něco více než 1 %).

Hrnce (obr. 6 – 13, 19 – 22). jsou většinou opatřeny jedním páskovým prožlabeným uchem, připojeným na okraj a největší výduť, výjimečně prstovaným na bocích.[6] Jednoznačně převažuje srdcovitá profilace těla (typ A1) s výdutí posunutou do horní třetiny nádoby a šířkou stejnou, či mírně přesahující výšku. Tato profilace vychází vývojově zřejmě z charakteristických hrncovitých tvarů zánikového horizontu Sezimova Ústí a husitského osídlení Tábora a tím i první poloviny 15. století,[7] jen s tím rozdílem, že ústecké tvary hrnců mají většinou níže položenou výduť, přibližně v polovině výšky nádoby (typ A2). Stejný vývojový původ (typ B2) má patrně i výrazná profilace vejčitá, lišící se od srdcovité jen dominantnějším rozměrem vertikálním (typ B1). Vejčitá profilace se v analyzovaném souboru vyskytuje i v méně výrazných formách, a to širších (typ C) a užších (typ D). V podstatně menším poměru jsou zastoupeny další typy, a to situlovitý (typ E), dvojkónický (typ F), a soudkovitý (typ G). Předcházející tři typy znamenají patrně dvojí vývojovou linii oddělující se v daném období od srdcovitých a vejčitých tvarů. Jeden směr zdůrazňuje výduť nádoby (typ E, F), druhý ji naopak potlačuje a zároveň posouvá směrem dolů (typ G). V jednom případě byl dokumentován koflík (typ H).[8]

5 Procenta jsou zaokrouhlena na jedno desetinné místo.

6 Pro výslovně bezuché hrnce doklad není. Tvary, které ucho nevykazují, jsou alespoň z malé části, do níž by se ucho vešlo, u okraje rekonstruované.

7 Celé keramické tvary konečné fáze Sezimova Ústí srov. Květa REICHERTOVÁ, *Středověká keramika ze Sezimova Ústí, Tábora a Kozího hrádku,* ASM III, 1965, AÚ ČSAV Praha, kde neúplně publikovány staré fondy Husitského muzea v Táboře, zvláště tab. 35:3, 36:3, 50:1, 52:2, 56:1 a s. 140 této práce. Keramika z rozsáhlého výzkumu AÚ ČSAV na levobřežním předměstí středověkého Sezimova Ústí je výběrově zobrazena ve stati Ladislav HRDLIČKA – Miroslav RICHTER – Zdeněk SMETÁNKA, *Výzkum v Sezimově Ústí v roce 1965,* AR XVIII, 1966, s. 663-680 a katalogu výstavy Alšovy jihočeské galerie v Hluboké nad Vltavou, keramického pracoviště v Bechyni, Miroslav RICHTER, *Středověká keramika ze Sezimova Ústí* 1978.

8 Srov. Miloš DRDA – Rudolf KRAJÍC, *Tzv. Husův hrneček – originál nebo dokonalý padělek*, HT Supplementum 1, 2001, s. 505-601.

Okraje hrnců (obr. 25) bývají šikmo ven vyhnuté, prosté, často s mírným zesílením, seříznutím, či nevýrazným podtržením (typ A), ovalené (typ B), ovalené podtržené (typ C), přehnuté (typ D), esovitě profilované (typ E), vyložené vodorovně, šikmo i konvexně (typ F), vzhůru vytažené, obvykle prožlabené (typ G) a okruží (typ H).

Tvarová náplň džbánů (obr. 15 – 17) vytváří několik typů. Je to především typ A se srdcovitým až situlovitým tělem, nálevkovitým hrdlem a hubicovitou výlevkou i menší forma podobné profilace (typ B). Dále je to typ C s kulovitým tělem a nálevkovitým hrdlem. Všechny tři zmíněné typy lze morfologicky vyvést z analogických tvarů zánikového horizontu Sezimova Ústí. Jsou však vývojově pokročilejší. Výrazná je především snaha o umístění maximální výdutě v horní části těla nádoby. Druhou výraznou skupinu tvoří džbány s vejčitým až situlovitým tělem a nízkým, téměř hrncovitým okrajem bez hubice. Typ D má hrdlo a okraj užší[9], blížící se spíše lahvi než hrnci, typ E pak širší. Podobnou profilaci má koflíkovitý typ F. V jeho případě však dominuje horizontální rozměr. Vývojovým předchůdcem džbánku typu F je bezesporu koflík ze zánikového horizontu Sezimova Ústí.[10]

Okraje džbánů (obr. 25) jsou vytažené vícekrát prožlabené (typ G) a vytažené prosté (typ H). Ucha bývají zásadně připojena na spodní lištovité odsazení okraje od hrdla a výduť a jejich boky, případně středové plastické lišty bývají často prstované.

Poměrně velké kvantitativní zastoupení mají v popisovaném souboru nádoby picí. Jde vesměs o poháry (obr. 17 – 19), z nichž některé jsou opatřeny páskovým prožlabeným uchem nedosahujícím k okraji, ani ke dnu. Jejich tvar je většinou mírně kónický (typ A), někdy s málo (typ B), jindy s více prohnutými stěnami (typ C). Vývojově opět vycházejí přímo z pohárů či korbelů zánikového horizontu Sezimova Ústí, ať budeme za předchůdce považovat tvar kónický, tvar válcovitý s kónicky se rozšiřujícím hrdlem nebo jejich kombinaci. Výjimečný je nález loštického poháru (typ D), představující buď import nebo kořist táborského válečníka. Okraje pohárů (obr. 25) jsou v naprosté většině dovnitř zatažené (typ E). Výjimečně se objeví okraj prostý nebo vytažený.

9 Průměr výdutě je maximálně 150 a méně % průměru okraje na rozdíl od typu F, kde je průměr výdutě větší než 150 % průměru okraje.

10 Srov. M. DRDA – R. KRAJÍC, *Tzv. Husův hrneček,* s. 505-601.

Vlastní mísy lze rozdělit do tří typů (obr. 13, 14, 23, 24). Typ A má poměrně vysoké přímé a kónické stěny. Typ B je nižší a jeho stěny jsou mírně vyduté. Oba typy bývají opatřeny jedním vertikálním uchem, proti němuž může a nemusí být hubicovitá výlevka. Dosud velice ojedinělý je třetí typ C, který na kruhovém dně staví podélné tělo, opatřené na obou užších koncích třmenovými uchy. Vzhledem k dekorativnímu charakteru obou exemplářů (ucha jsou zdobena buď prstováním nebo žlábkováním) není vyloučeno, že jmenovaný typ má více méně stolní charakter. Mezi mísovité tvary patří i trojnožky s trubkovitou tulejí (obr. 13, 19). Typ K má kónické stěny a ploché dno, tulej se nezachovala. Typ L má pod kónickými stěnami dno ven vyduté a neuzavřenou tulej. Kahánky vyspělé, značně protáhlé formy (obr. 19, 23) jsou opatřeny proti hubičce vertikálně či horizontálně provrtaným ouškem (typ P). Okraje mísovitých tvarů (obr. 13, 23, 25) mohou být prosté (typ A), dovnitř zatažené (typ B – u kahánků), ven přehnuté (typ D), vyložené (typ F), vytažené (typ E). Vyskytuje se i okruží (typ F).

Posledním tvarem, v jehož rámci se našly celé či rekonstruovatelné kusy keramiky, jsou poklice (obr. 13, 19, 22, 23). Typ A je představován klasickým zvonovitým tvarem, typickým pro zánikový horizont Sezimova Ústí, který patrně delší dobu přežívá. Typ B má mírnou zvonovitou profilaci, typ C pak stěny přímé. Okraje poklic jsou buď prosté (typ A) nebo vyložené (typ F).

Nádoby tohoto souboru jsou v naprosté většině vyráběny na nožním, rychle rotujícím kruhu a jejich dna nesou zřetelné lasturovité, vějířovité, či pouze obloukovité, výjimečně rovnoběžné stopy po odříznutí, případně kolmo na ně nepatrné rýžky po strunou tažených zrncích ostřiva. Materiál je jemně ostřený, hrubší příměsi jsou zcela výjimečné. Je obvykle zvonivě vypálen, v naprosté většině redukčně. Povrch většiny nádob je hladký, se stopami po vytáčení. V některých případech je nepravidelně zalešťován. Barva se obvykle pohybuje v několika odstínech šedohnědé. Některé nádoby, obzvláště stolní, jsou vypáleny do stříbřitého lesku.

Soubor keramických nádob z jímky v čp. 7 je blízký souboru z jímky v nedalekém domě čp. 220 při vyústění Pražské ulice na Žižkovo náměstí.[11] Nicméně se v řadě znaků také liší, stejně jako se liší materiál tří

11 Rudolf KRAJÍC a kol., *Dům pasíře Prokopa v Táboře (Archeologický výzkum*

mechanických vrstev analyzovaného souboru mezi sebou. Co se tvarové náplně týče, největší rozdíly lze pozorovat v morfologii hrnců a jejím procentuálním zastoupení ve vrstvách obou jímek.[12] Jak vyplývá z tabulky č. 1, více než dvoutřetinové zastoupení srdcovitého typu A1 z celkového počtu celých a rekonstruovatelných hrnců v nejstarší vrstvě 3 v čp. 7 je oproti přibližně třetině téhož typu v souvrství 6, 7 v čp. 220, tedy nejstaršímu souboru této lokality, prvním signálem o ne zcela současné tvorbě počáteční výplně zmíněných jímek, bez ohledu na to k jakému účelu oba objekty sloužily. Srdcovitý typ hrnce (A2) převažuje v ústeckém zánikovém horizontu 1420 80 %, a v mladší vrstvě č. 5 v čp. 220, datované R. Krajícem do 2. třetiny 16. století[13], a nejmladší vrstvě č. 1 v čp. 7 pak zcela chybí. Opačný trend má soudkovitý typ hrnce. Jestliže ve vrstvě 3 (čp. 7) se vyskytuje zcela zanedbatelně, ve vrstvě 1 (čp. 7) a souvrství 6 + 7 (čp. 220) má podobné cca 15 % zastoupení, ve vrstvě 5 (čp. 220) dosahuje již téměř dvou třetin z celkového počtu hrnců. Ve jmenovaných vrstvách je patrná také tendence ke zužování výdutě a jejímu posunu směrem dolů.

Podobnou situaci nacházíme při srovnání jmenovaných souborů ve výskytu stop po seříznutí z rychle rotujícího kruhu (tabulka 2). Dna nádob zánikového horizontu Sezimova Ústí nesou na sobě takřka z rovné poloviny stopy po struně. Přibližně polovinou z této poloviny jsou knoflíky na poklicích. Naprostá většina vyšších a výrobně složitějších nádob, zejména hrnců a džbánů má na dnech stopy podsýpky, často obvodovou prasklinu po nasazení pláště a někdy i výraznější stopy po konstrukčních páscích hrnčířské hlíny. Na dnech nádob husitského horizontu v čp. 279 v Táboře[14], tedy zhruba ve druhé čtvrtině 15. století, můžeme vidět stopy

odpadní jímky v domě čp. 220), Tábor 1998.

12 Ostatní tvary nádob nebyly vzhledem k velmi malému počtu spojenému se značnou variabilitou v rámci celkových tvarů a okrajů zahrnuty.

13 R. KRAJÍC a kol., *Dům pasíře Prokopa v Táboře,* s. 181.

14 Za husitský horizont v táborské stratigrafii považuji vrstvy bezprostředně nasedající na stratigrafii 13. století. Mezi druhou polovinou 13. století a založením husitského Tábora roku 1420, nebylo přes četné výzkumy dosud dokumentováno žádné osídlení, krom areálu hradu. V tomto případě jde o keramický materiál ze zemnice, která vznikla rozšířením zemnice 13. století a její požárové destrukce. Tento jev lze v Táboře pozorovat na více místech., což umožňuje datování bezprostředně k roku 1420, kdy byla táborská ostrožna osídlena husity a zahloubené objekty 13. století s případným rozšířením znovu využity. Srov. Miloš DRDA, *Archeologický výzkum čp.279 v Táboře,* AR XXX, 1978,

strun v 60 %. Ve dvou starších vrstvách jímky v čp. 7 (vrstva 3, 2) se pohybují kolem 85 %. Odřezávání nádoby z kruhu strunou u dvou starších souvrství jímky v čp. 220 (vrstvy 6-7, 5) a nejmladší vrstvy z čp. 7 (vrstva 1) lze prokázat ve více než 90 %.

Podobné indicie nalezneme i mezi okraji hrnců (tabulka 3). Zastoupení dvou dominantních okrajů 14. století, okruží a okraje vyloženého v následujícím věku nerovnoměrně klesá. Husitský horizont v Táboře čp. 279 vykazuje 15,6 % vyloženého okraje a 5,6 % okruží. Ve vrstvě 3 (čp. 7) je to 7,5% a 1,5 %, a v souvrství 6 + 7 (čp. 220) 3,8 % a 0 %. Nutno podotknout že ve vrstvě 5 (čp. 220) dochází k určité renesanci obliby okruží, či spíše nepravého okruží. Naopak stoupající tendenci lze zaznamenat u ovaleného podtrženého a přehnutého okraje, jejichž technologie se sice poněkud liší, ale výsledné vizuální efekty u nepoškozeného hrnce jsou velice podobné a hranici mezi nimi lze jen těžko určit. Jestliže ve starých fondech Husitského muzea ze Sezimova Ústí tvoří tyto okraje necelých 18 % celkového počtu, v husitském horizontu čp. 279 je to téměř 32 %, v nejstarší vrstvě v čp. 7 (vrstva 3) 40 %, 44 % pak v nejstarším souvrství čp. 220, kde kulminuje. V mladších vrstvách jímky v čp. 7 v podstatě stagnuje s mírným poklesem a ve vrstvě 5 jímky v čp. 220, klesá pod 40 %. Vzhůru vytažený prožlabený profil se u hrnců ze Sezimova Ústí, husitského horizontu v čp. 279 ani ve vrstvě 3 v čp. 7 nevyskytuje. Nastupuje až v nejstarším souvrství jímky v čp. 220 a v nejmladší vrstvě jímky v čp. 7 a vrstvě 5 jímky v čp. 220 přesahuje 17 %. Zatím se zdá, že ostatní okraje hrnců nejsou tak chronologicky citlivé na jemnější chronologii.

Výzdoba keramiky byla vždy jedním ze základních chronologických ukazatelů, protože snadno podléhá vkusu a módním trendům a zároveň se celkem snadno provádí a tudíž i mění. To však určitě neznamená, že všechny výzdobné prvky jsou stejně chronologicky citlivé. Budeme-li považovat žlábkované hrdlo hrnců a džbánů za výzdobu, což jistě má své opodstatnění, musíme připustit, že zdobená je téměř každá nádoba pozdně středověké keramiky a žádný vývojový trend na tomto poli

s. 76-86, 120; Miloš DRDA – Rudolf TECL, *K předhusitskému osídlení Tábora,* ČsČH 26, 1978, s. 740-764; Miloš DRDA, *Archeologický výzkum Tábora 1974 – 1977*, Tábor 11/1, Městský národní výbor v Táboře, 1978; Miloš DRDA, *Urbanistická tradice v zástavbě husitského Tábora,* HT 6 – 7, 1983 – 1984, s. 7-46; Rudolf KRAJÍC, *Příspěvek k dějinám osídlení Tábora v 13. a 15. století (výzkum čp. 261 v Truhlářské ulici),* AVJČ 5, 1988, s. 109-116.

nenalezneme. Potíž je také v tom, že některé žlábkování je výrazné a některé téměř neznatelné, přičemž hranice mezi oběma krajnostmi je opět těžko určitelná. Nechme tedy toto žlábkování stranou a zaměřme se na výzdobu nezpochybnitelnou, což v případě keramiky z cisterny v domě čp. 7 je výzdoba radélková. Vzory vtlačené do vlhké hlíny pomocí kolečka se na středověké keramice vyskytují od 14. do 16. století. Starší, poměrně častá kombinace radélka s hřebenovou vlnicí v analyzovaném souboru už není, nevyskytují se ani samostatné kolky. Výzdobné prvky jsou převážně jednoduché geometrické a mohou být naneseny v jedné či několika řádkách, případně pokrývat většinu plochy pláště nádoby. Směrem stratigraficky vzhůru přibývá složitějších kombinací v jednom pásku. Četnost některých prvků v jednotlivých souborech (trojúhelník, čtverec, kosočtverec, šestiúhelník či čtverec postavený na koso) kolísá a pokud jde o jednotliviny či malé počty, je třeba brát procentuální zastoupení jen jako pomocné a výsledky korigovat srovnáním s dalšími soubory, pokud možno stratifikovanými. Mezi radélkovou výzdobou jsou však i prvky chronologicky citlivější, které při srovnání souborů vytvářejí vzestupné, či sestupné řady podle toho jak vzrůstala, či klesala jejich obliba (tabulka 4 a 5).

Ani dnes, v době převratné komunikace, se móda, či technologie nemění tak, že nový prvek svým objevením automaticky vytlačí prvek předcházející, který různě dlouhou dobu přežívá a jeho obliba postupně slábne. Daleko silnější muselo být takové přežívání v minulosti a sílící a slábnoucí překrývání jednotlivých prvků jistě trvalo léta či desetiletí. Tomuto trendu podléhá jistě i datování keramiky, a proto nestačí říci, že v určité době se vyskytují takové a takové tvary, takové a takové okraje, taková a taková výzdoba, ale je nutné uvést, v jakém poměru k ostatním prvkům se prvek, který sledujeme, vyskytuje. Zda jeho obliba vzrůstá, kulminuje nebo upadá. K tomu je třeba srovnat analyzovaný soubor, nejen se soubory stejně starými, ale i se staršími a mladšími (obr. 26 - 30).

Patří sem zejména klikatka, krokvice a šikmá mřížka, které tvoří téměř 20 % výzdoby ústeckého zánikového horizontu. V husitském horizontu čp. 279 klesá na slabých 12 % a ve vrstvě 3 jímky v čp. 7 na něco přes 8 %. Ve dvou starších souvrstvích jímky v čp. 220 můžeme oblibu těchto dekorů vyjádřit už jen o něco více než 3 %. Ležatý prostý a maltézský křížek neměl mimořádnou oblibu v Sezimově Ústí (3 %), v čp. 279 a v čp. 7, ve vrstvě 3, se jeho procentuální zastoupení pohybuje už jenom mezi 1 a 2 %. V obou mladších vrstvách čp. 7 a v čp. 220 už chybí. V případě tří

dalších výzdobných prvků je situace zcela opačná. Nejcharakterističtějším radélkovým prvkem pro vrstvu 3 cisterny v čp. 7 je oblouček, ať konkávní či konvexní, většinou šrafovaný. V období tvorby této vrstvy jeho obliba zřejmě kulminuje s téměř 33 % a oběma chronologickými směry jeho zastoupení klesá. Nesměle se poprvé objevuje v zánikovém horizontu Sezimova Ústí a v husitském horizontu čp. 279 v Táboře dosahuje mezi výzdobnými prvky 6,5 %. V nejstarším souvrství jímky v čp. 220 klesá již jeho četnost na necelých 28 %, ještě menší je v obou mladších vrstvách čp. 7 a ve vrstvě 5 v čp. 220 nedosahuje už ani 6 %.

Druhým prvkem, jehož obliba postupně vzrůstá, je vertikální i šikmý sloupek, prázdný i šrafovaný. Jeho více než 14 procentní výskyt v ústeckém zánikovém horizontu je poněkud zkreslen miniaturní formou, která často v několika řádkách nad sebou se příliš řádce masivních sloupků pozdějších nepodobá. Desetiprocentní výskyt v souboru z čp. 279 lze tedy chápat spíše jako vzestup. Mezi 14 a 15 % sloupkového radélka je ve dvou starších vrstvách cisterny v čp. 7, více než 16 % má souvrství 6 – 7 (čp. 220) a rovných 20 % vrstva 1 z čp. 7. Jak je patrno, vzestupná křivka jeho obliby je ve starších vrstvách obou jímek spíše mírnější než strmá.

Posledním chronologicky citlivým výzdobným prvkem keramiky z cisterny v čp. 7 je radélková (obvykle šrafovaná) vlnice (i překřížená) a jí podobná girlanda. V obou starších jmenovaných souborech dělených rokem 1420 dokumentována není. Poprvé se objevuje ve vrstvě 3 v čp. 7, kde zastupuje jen necelá 2 % zdobené keramiky, ale poměrně prudce stoupá v souvrství 6 – 7 v čp. 220 na 8,1 % a dále ve vrstvě 2 a ve vrstvě 1 (čp. 7), kde dosahuje 23 a 34 %.

Zajímavou analogii k datování jednotlivých výzdobných radélkových prvků přinášejí nádoby z nálezů mincí.[15] Časové ohraničení výskytu klikatky je 1419 – 1465, u kosočtverce je to 1419 – 1475, u obloučku 1430 – 1500, u sloupku 1419 – 1500 a u vlnice 1474 – 1537. Srovnáme-li tato čísla s výše provedeným rozborem, vidíme, že chronologický rozsah obvykle pokrývá kulminační vrchol toho kterého prvku.

15 Srov. Pavel RADOMĚRSKÝ – Miroslav RICHTER, *Korpus české středověké keramiky datované mincemi,* SNM, řada A, svazek XXVIII, 1974, s. 57-171; Rostislav NEKUDA, *Korpus středověké keramiky datované mincemi z Moravy a Slezska,* AH 5, 1980, s. 389-458.

Výše zmíněné ukazatele nasvědčují, že mezi soubory z jímek v čp. 7 a čp. 220, respektive mezi jejich nejstaršími vrstvami, bude třeba počítat s určitým chronologickým posunem, a to pro vrstvu 3 z čp. 7 směrem dolů.

Podobný obrázek získáme při srovnání tohoto souboru s materiálem ze studny bývalého domu čp. 89 na Náměstí Republiky v Soběslavi.[16] Jestliže procentuální poměry jednotlivých typů hrnců jsou ve srovnání s materiálem z jímky čp. 220 v Táboře (vrstva 6, 7) velice podobné, jak ukazuje tabulka 1, oproti vrstvě 3 z čp. 7 je zde opět zřetelný odstup. Markantní je zejména vysoký rozdíl mezi počtem hrnců s dominantní šířkou a dominantní výškou a počtem progresivních tvarů soudkovitých.

Co se okrajů hrnců týče, oba autoři vycházejí z poněkud odlišných údajů pro statistické zhodnocení souborů, a proto je nelze na tomto místě tabulkově srovnávat.[17] Lepší srovnávací možnosti nám nabízejí jednotlivé prvky radélkové výzdoby. Výzdobná struktura soběslavského souboru se dost výrazně liší od materiálu vrstvy 3 z čp. 7, ale je velice blízká oběma mladším vrstvám téže lokality, dokonce bližší než nejstaršímu souboru z jímky v čp. 220. Pouze 2 % užití kosočtverce oproti téměř 9 % ze souvrství 6, 7 z čp. 220 ukazuje na značnou ztrátu obliby tohoto vzoru. Tentýž úpadek prezentuje necelých 10 % obloučku oproti 27 % (čp. 220). Vlnice naopak výrazně stoupá na více než 26 % z 8, stejně jako sloupek z 16 % na téměř 27 %. Pokud by tato úvaha byla správná, znamenalo by to, že soběslavský soubor je snad ještě o málo mladší než nejstarší soubor z čp. 220, snad stejně starý jako dvě mladší vrstvy z čp. 7. Jak se však ukazuje stále malým procentem glazované keramiky v Soběslavi, rozdíly budou řádově maximálně v desetiletích. Srovnání keramiky ze tří výše jmenovaných souborů ukazuje, že vrstva 3 z jímky v čp. 7 v Táboře je s velkou pravděpodobností starší než souvrství 6, 7 v čp. 220 v Táboře i soubor ze studny soběslavské, k nimž se chronologicky blíží vrstvy 1, 2 z čp. 7.

Z geograficky vzdálenějších souborů můžeme sledovat řadu styčných prvků u keramiky z Plzně, Solní ulice, čp. 20, kterou B. Nechvátal datuje

16 Srov. Rudolf KRAJÍC, *Výzkum středověké studny v Soběslavi, okr. Tábor (I. Nálezové okolnosti a deskripce materiálu),* AVJČ 6, 1989, s. 79-123; *Výzkum středověké studny v Soběslavi, okr. Tábor (II. Analýza souboru kuchyňské a stolní keramiky)* AVJČ 7, 1990, s. 97-120. Odtud také převzata statistická data.

17 Srov. Rudolf KRAJÍC, *Výzkum středověké studny v Soběslavi, okr. Tábor (II. Analýza souboru kuchyňské a stolní keramiky)* AVJČ 7, 1990, s. 100.

do první poloviny 15. století.[18] Srdcovité tvary hrnců A1 se zde vyskytují téměř v 65 % oproti 69 %, ale na rozdíl od souboru z vrstvy 3 (čp. 7) jsou zde i srdcovité tvary A2 s maximální výdutí v polovině výšky. Téměř čtyřikrát méně je zde tvarů vejčitých s převažujícím vertikálním rozmětem. Dna mají v 63 % stopy po odříznutí strunou, ve vrstvě 3 (čp. 7) lze doložit seříznutí z kruhu již v 85 % den. O něco složitější je srovnání okrajů hrnců a radélkové výzdoby, kde evidentně hrála významnou roli regionální tradice, tedy vkus a móda, či větší nebo menší obliba určitých prvků. Jestliže na Táborsku dominuje v první i druhé polovině 15. století okraj přehnutý a ovalený podtržený, v Plzni je to okraj esovitě profilovaný, jehož četnost dosahuje bez mála 60 %. Celkem srovnatelné jsou okraj vyložený a okruží. Okraje vzhůru vytažené se v tomto období nevyskytují ani tam, ani tam. Klikatkové vzory velmi oblíbené v ústeckém zánikovém horizontu, se v průběhu 15. století na Táborsku vyžívají, v Plzni však v prvé polovině 15. století, jak ukazuje materiál ze Solní ulice, stále dominují. Značný rozdíl v oblibě kosočtverce může být způsoben rozdílným chápáním tohoto vzoru a jeho variant u obou autorů.[19] Velice dobře se s táborskými nálezy shoduje plzeňská obliba radélkového obloučku.

Druhým západočeským nálezem, který má blízko k souboru z cisterny v čp. 7 v Táboře, je náplň studny č. 1 v Klatovech pod jezuitským kostelem.[20] Je datována autorkou do druhé poloviny 15. století. Více než osmdesátiprocentní četnost výskytu stop po struně je téměř ideální podobnost v tomto úseku technologie výroby k vrstvě 3 (čp. 7). Morfologická struktura se zase nejvíce podobá materiálu ze soběslavské studny a četnost prvků radélkové výzdoby se blíží k materiálu z vrstvy 2 (čp. 7). Bohužel zde počítáme s velmi malými čísly, která mohou výsledky výrazně zkreslovat.

Co vyplývá ze srovnání souboru z čp. 7, respektive jeho nejstarší mechanické vrstvy 3 se dvěma staršími soubory? Staré Švehlovy nálezy ze Sezimova Ústí jsou bohužel bez jakéhokoli bližšího lokálního či

18 Srov. Bořivoj NECHVÁTAL, *Středověká studna v Plzni – Solní ulici*, ASM, Archeologický ústav ČSAV Praha, 1974.

19 Roli zde hraje i rozdílná terminologie a velmi malé měřítko kresebné dokumentace ve studii B. NECHVÁTALA, *Středověká studna v Plzni – Solní ulici,* z níž nelze vždy vyčíst tvar výzdobného prvku u konkrétní nádoby.

20 Srov. Kristina VONDRÁČKOVÁ, *Nálezy ze středověkých studní pod jezuitským kostelem v Klatovech,* Sborník ZM v Plzni, XIII, 1996, s. 134-159.

stratigrafického určení. Jejich výhoda spočívá ve značném tvarovém bohatství a neoddiskutovatelným *terminem ante quem 1420*.

Soubor nálezů z výzkumu v čp. 279 v Betlémské ulici v Táboře je sice dobře stratifikován a má dobrý *terminus post quem 1420*, ale neposkytuje žádný celý keramický tvar. Lze nicméně bez velkého rizika omylu usoudit, že oba soubory vcelku dobře reprezentují keramiku 1. poloviny 15. století. Starších tvarů je ve Švehlově ústecké sbírce minimum.

Mezi ústeckými nálezy Josefa Švehly je napříč morfologickým spektrem řada tvarů, které by bylo možné s tvary z vrstvy 3 v čp. 7 v Táboře zaměnit (obr. 35). Samozřejmě lze rozeznat i řadu rozdílů, přestože hrnce **SÚ 2539** a **18166** jsou téměř identické (obr. 34). Jak už bylo výše řečeno podstatná většina srdcovitých hrnců ze Sezimova Ústí má výduť přibližně v polovině výšky narozdíl od hrnců ze 3. vrstvy v čp. 7, kde je výduť zhruba ve dvou třetinách. To je vedle procentuálního zastoupení další výrazný rozdíl. Novum přinášejí i poháry. Na jedné straně chybí tvary válcovité a soudkovité, na straně druhé se válcovité tvary s rozšířeným hrdlem mění v daleko elegantnější nádoby s prohnutými stěnami. Také dekorativní podélné mísy se dvěma třmenovými uchy na kratších stranách představují určité novum, které zánikový horizont nezná.

Jak bylo výše ukázáno, řada indicií, zejména sestupných a vzestupných křivek v zastoupení tvarů, technologického postupu a obliby jednotlivých výzdobných prvků svědčí proto, abychom keramický materiál z vrstvy 3, jímky z čp. 7 chronologicky zařadili mezi zánikový horizont Sezimova Ústí a husitský horizont Tábora na jedné straně a nejstarší souvrství z jímky v čp. 220 v Táboře. Neuděláme tedy asi velkou chybu, pokud ho rámcově zařadíme do 2. poloviny 15. století. Dvě mladší vrstvy z této cisterny (vrstva 1 a 2), jejichž keramický materiál se svojí strukturou daleko výrazněji podobá náplni souvrství 6, 7 (čp. 220), pak lze zařadit do prvé poloviny 16. století.

Seznam použité literatury:

DRDA Miloš, 1978: Archeologický výzkum čp. 279 v Táboře, AR XXX, s. 76-86, 120.

DRDA Miloš, 1978: Archeologický výzkum Tábora 1974 – 1978, Městský národní výbor v Táboře.

DRDA Miloš, 1984: Urbanistická tradice v zástavbě husitského Tábora, HT 6 – 7, s. 7-46.

DRDA Miloš – KRAJÍC Rudolf, 2001: Tzv. Husův hrneček – originál nebo dokonalý padělek, HT Supplementum 1, 2001, s. 505-601.

DRDA Miloš – MAZURKIEWICZOVÁ Helena, 1982: Archeologický výzkum čp. 161 v Táboře, AR XXXIV, s. 45-55, 119-120.

DRDA Miloš – TECL Rudolf, 1978: K předhusitskému osídlení Tábora, ČsČH 26, s. 740-764.

HRDLIČKA Ladislav – RICHTER Miroslav – SMETÁNKA Zdeněk, 1966: *Výzkum v Sezimově Ústí v roce 1965,* AR XVIII, s. 663-680.

KRAJÍC Rudolf, 1988: Příspěvek k dějinám osídlení Tábora v 13. a 15. století (výzkum čp. 261 v Truhlářské ulici), AVJČ 5, s. 109-116.

KRAJÍC Rudolf, 1989: Výzkum středověké studny v Soběslavi, okr. Tábor (I. Nálezové okolnosti a deskripce materiálu), AVJČ 6, s. 79-123.

Krajíc Rudolf, 1990: Výzkum středověké studny v Soběslavi, okr. Tábor (II. Analýza souboru kuchyňské a stolní keramiky), AVJČ 7, s. 97-120.

KRAJÍC Rudolf, 2009: Voda a odpady jako privátní i komunální problém městských aglomerací. Doklady z města Tábora od 13. do 18. století, PA 100, s. 261-300.

KRAJÍC Rudolf a kol., 1998: Dům pasíře Prokopa v Táboře (Archeologický výzkum odpadní jímky v domě čp. 220), Tábor.

NECHVÁTAL Bořivoj, 1976: Středověká studna v Plzni – Solní ulici, ASM 12, Archeologický ústav ČSAV Praha.

NEKUDA Rostislav, 1980: Korpus středověké keramiky datované mincemi z Moravy a Slezska, AH 5 s. 389-458.

RADOMĚRSKÝ Pavel – RICHTER Miroslav, 1974: Korpus české středověké keramiky datované mincemi, SNM, řada A, svazek XXVIII, s. 57-171.

REICHERTOVÁ Květa, 1965: Středověká keramika ze Sezimova Ústí, Tábora a Kozího hrádku, ASM III, AÚ ČSAV Praha.

RICHTER Miroslav, 1978: Středověká keramika ze Sezimova Ústí (Katalog výstavy Alšovy jihočeské galerie v Hluboké n. Vltavou, keramické pracoviště v Bechyni).

ŠIROKÝ Radek, 2000: Pitná, užitková a odpadní voda v českých městech ve středověku a raném novověku.Stav a perspektivy archeologického poznání, PA 91, s. 345-410.

VONDRÁČKOVÁ Kristina, 1996: Nálezy ze středověkých studní pod jezuitským kostelem v Klatovech, Sborník ZM v Plzni, XIII, s. 134-159.

Medieval storage tank from Tábor, Žižka Square no. 7 (I Ceramic kitchen- and tableware)

Miloš Drda

During salvage research in 1978 a rectangular tank (pictures 2, 4, 5) with timbered walls was found in the rear section of House no. 7 in Žižka Square in Tábor (picture 1). It was probably a container retaining surface rainwater which probably flew into the tank through a trough whose traces were noticed (pict. 3). A large collection of archaeological material was obtained by extraction and washing out mud. The main components of the collection include kitchen and table pottery.

This collection comprises 8 528 pieces of pottery out of which a hundred containers are complete or almost complete. The most frequent artifact in the collection are pots with a handle (pict. 6 – 13, 19 – 22), and also goblets, pitchers, bowls and three-legged pans, pot lids. Pots are mostly heart-shaped with dominant width (type A1) and egg-shaped with dominant height (type B1). Egg-shaped containers are of indistinctive make (type C) and (type D). Situla type (type E), double-conical (type F), cask-like type (type G) and pannikin type (type H) are less frequent.

Pitchers (pict. 15 – 17) are of several types. Type A with a heart-shaped body, a funnel-shaped orifice and a spout and also smaller types shaped similarly (type B). Another type is C with a round body and a spout. Another significant group are pitchers with egg-shaped or situla-type bodies and a low, broad (type D) or narrow (type E) edge without an orifice. Similarly shaped are H-type pannikin-type pitchers. Pitcher edges (pict. 26) are mostly raised (type G).

Goblets (pict. 17 – 19) with conic-shaped body (type A) and with slightly (type B) or significantly bent sides can have a handle. The so called Loštice goblet (type D) is exceptional. Edges of goblets (pict. 26) are mostly pulled inside (type E).

Bowls (pict. 13, 14, 23, 24) are represented by type A with tall conic-shaped sides, type B with lower, slightly convex sides and type C which is rare. It seems that these were table containers. Bowl-type shapes also include pots with three legs (type K and type L) and small burners (type P). The last type are lids. Type A is traditional bell-shaped, type B features slight bell-shaped profile, type C has straight sides. Their edges are either simple (type A) or strengthened (type F).

It is usually apparent in bottoms of containers from this collection how they were cut off a potter's wheel. The material is slightly sharpened, rough ingredients are rare. The containers are resoundingly, mostly reduction fired. The surface is usually smooth, sometimes polished. The colour is usually greyish-brown.

Pottery from a waste pit in House no. 7 is similar to the collection from a waste pit in House no. 220, however, some characteristics are different. There are more than two thirds of heart-shaped type A1 containers in layer 3 (House no. 7), and on the other hand there is less than half of this type in layers 6+7 in House no. 220. There are 80% of this pot type (A1, A2) 1420 Sezimovo Ústí decline horizon and it is completely missing from younger layers in both waste pits. On the other hand the cask shaped types of pots are very rare in layer 3 (House no. 7), there are 15% of this type in layer 1 (House no. 7) and in layers 6+7 (no. 220); there are almost two thirds of this type of pot in layer 5 (no. 220).

A similar situation is identified when monitoring the occurrence of traces of cutting off containers from the wheel (table 2). Only about half of the containers from Sezimovo Ústí decline horizon were cut off with a string. Bottoms of 60% of containers originating from the Hussite horizon in house no. 279 in Tábor feature traces of a string which removed them from the wheel; in two older layers of the waste pit in House no. 7 (layer 3, 2) a string was used in 85% of containers; in more than 90% of containers from two older layers of the waste pit in House no. 220 (layers 6-7, 5), and from the youngest layer in House no. 7 (layer 1) the use of a string can be proven.

Not even pot edges differ. The frequency of both types of edges which predominated in the 14th century decreased in the 15th century. On the other hand we can notice an increase in rolled and underlined and folded edge. Pulled up profile with grooves first occurred in the oldest layer of the waste pit in House no. 220; in the youngest layer of the waste pit in House no. 7 and in layer 5 of waste pit of House no. 220 this type exceeded 17%.

Wheel-pressed decorations are typical for late-Medieval South-Bohemian ceramics (pict. 26 - 30) Decorative items include mostly simple geometric shapes; in upper layers more complex combinations in one band can be found. Some chronologically more sensitive decorative features form ascending and descending series depending on their growing or decreasing popularity (table 4, 5).

Horizontal, simple and Maltese crosses were not very popular in Sezimovo Ústí. Other features showed an increasing tendency. The most typical feature for layer 3 (House no. 7) was an arch. Another feature whose popularity grew was a pillar. The last chronologically sensitive decorative feature from the tank in House no. 7 was a wheel-pressed undulating curve and festoon. These were documented neither in the decline nor in the Hussite horizons. They first appeared in layer 3 (House no. 7 - 2%) and also in layers 2 (23%) and 1 in House no. 7 (34%) and in layer 6/7 in House no. 220 (8%).

As regards geographically more distant assemblages of pottery we can use artifacts from Pilsen, 20 Solní Street dated to the first half of the 15th century to determine the date of origin of the tank from House no. 7. Based on shapes, traces of strings used to remove artifacts from the wheel, declining popularity of strengthened edge and ruffs and growing popularity of arch-shaped wheel-pressed decorations we can determine that the Pilsen assemblage is older than layer 3 from House no. 7. We can obtain a similar picture when comparing the assemblage from House no. 7 and pottery from the well in 89 Republiky Square, Soběslav which is similar to artifacts from the oldest layer in House no. 220. In comparison with layer 3 from House no. 7 there is an obvious time difference. The comparison of pottery from the three aforementioned assemblages demonstrates that layer 3 from waste pit in House no. 7 in Tábor is most likely older than layers 6-7 in House no. 220 in Tábor as well as the assemblage from the well in Soběslav which probably dates from the same period as the pottery from layers 1, 2 from House 7.

In spite of great similarity of some shapes from Sezimovo Ústí decline horizon and from layer 3 (House no. 7) we can find a number of differences. The assemblage from layer 3 (House no. 7) also seems younger than the artifacts from the well in House no. 20 in Solní Street in Pilsen and probably older than pottery from the well no. 1 under Jesuite church in Klatovy where, unfortunately, only a small number of pieces to refer to was found.

The above analysis demonstrates that pottery from layer 3 (no. 7) is older than the assemblage from layers 6 – 7 (House no. 220) and younger than the assemblage from House no. 279. Therefore, it can be dated to the second half of the 15th century. Both younger layers from the same location date from the first half of the 16th century.

TABULKA 1a

soubor		S. Ústí, Švehla		čp. 7/3		čp.220/6 + 7	
tvar hrnce		ks	%	ks	%	ks	%
dominantní šířka		48	80,0%	29	69,0%	6	42,8%
srdcovitý 2/3	A1	9	15,0%	29	69,0%	5	35,7%
srdcovitý 1/2	A2	39	65,0%				
koflíkovitý	H					1	7,1%
dominantní výška		12	20,0%	13	31,1%	8	57,2%
vejčitý výrazný 2/3	B1	3	5,0%	10	23,8%	4	28,6%
vejčitý výrazný 1/2	B2	6	10,0%				
vejčitý nevýrazný širší	C						
vejčitý nevýrazný užší	D			1	2,4%	1	7,1%
situlovitý	E	1	1,7%				
dvojkónický	F			1	2,4%		
soudkovitý	G	1	1,7%	1	2,4%	2	16,6%
mírně kónický	I					1	7,1%
vakovitý	J	1	1,7%				
jiný - mísovitý							
celkem		**60**	**100,1%**	**42**	**100,0%**	**14**	**100,0%**

TABULKA 1b

soubor		čp. 7/2		čp. 7/1		Soběslav	
tvar hrnce		ks	%	ks	%	ks	%
dominantní šířka		1	33,3%			8	22,2%
srdcovitý 2/3	A1	1	33,3%			8	22,2%
srdcovitý 1/2	A2						
koflíkovitý	H						
dominantní výška		2	66,7%	13	100%	28	78%
vejčitý výrazný 2/3	B1	2	66,7%	3	23,1%	10	27,8%
vejčitý výrazný 1/2	B2						
vejčitý nevýrazný širší	C			6	46,1%	1	2,7%
vejčitý nevýrazný užší	D					2	5,8%
situlovitý	E			2	15,4%	5	13,8%
dvojkónický	F					3	8,3%
soudkovitý	G			2	15,4%	6	16,7%
mírně kónický	I					1	2,7%
vakovitý	J						
jiný - mísovitý							
celkem		**3**	**100%**	**13**	**100,0%**	**36**	**100,0%**

TABULKA 1c

soubor		čp. 220/5		Plzeň, Solní		Klatovy, Jezuité	
tvar hrnce		ks	%	ks	%	ks	%
dominantní šířka				48	75,0%	8	19,0%
srdcovitý 2/3	A1			42	64,6%	8	19,0%
srdcovitý 1/2	A2			6	9,2%		
koflíkovitý	H						
dominantní výška		11	100%	16	25,0%	34	80,9%
vejčitý výrazný 2/3	B1			4	6,2%	25	59,5%
vejčitý výrazný 1/2	B2					1	2,4%
vejčitý nevýrazný širší	C					2	4,8%
vejčitý nevýrazný užší	D	2	18,2%	1	1,5%	3	710,0%
situlovitý	E			2	3,0%	3	710,0%
dvojkónický	F			5	7,7%		
soudkovitý	G	7	63,6%	4	6,2%		
mírně kónický	I	1	9,1%				
vakovitý	J	1	9,1%				
jiný - mísovitý				1	1,5%		
celkem		**11**	**100%**	**65**	**100,0%**	**42**	**100,0%**

TABULKA 2a

soubor	S. Ústí - Švehla		čp. 279		čp. 7/3	
	ks	%	ks	%	ks	%
struna + celá, 1/3	144	49,8%	33	60%	239	85,1%
-	145	50,2%	22	40%	42	14,9%
celkem	**289**	**100%**	**55**	**100,0%**	**281**	**100,0%**

TABULKA 2b

soubor	čp. 220/6, 7		čp. 7/1		čp. 7/2	
	ks	%	ks	%	ks	%
struna + celá, 1/3	106	93,8%	82	96,5%	92	86,0%
-	7	6,2%	3	3,5%	15	14,0%
celkem	**113**	**100%**	**85**	**100,0%**	**107**	**100,0%**

TABULKA 2c

soubor	čp. 220/5		Plzeň - Solní		Klatovy, Jezuité	
	ks	%	ks	%	ks	%
struna + celá, 1/3	50	91%	136	63,6%	37	82,2%
-	5	9,0%	78	36,4%	8	17,8%
celkem	**55**	**100%**	**214**	**100,0%**	**45**	**100,0%**

TABULKA 3a

soubor	S. Ústí, Švehla		čp. 279		čp. 7/3	
okraj hrnce	počet	%	počet	%	počet	%
přehnutý a oval. podtržený	27	17,7%	51	31,8%	214	40,1%
vyložený	43	28,1%	25	15,6%	40	7,5%
okruží	31	20,3%	9	5,6%	8	1,5%
esovitě profilovaný	13	8,5%	26	16,3%	111	20,8%
vzhůru vytažený, prožlab.						
ostatní	39	25,5%	49	30,6%	161	30,1%
celkem	**153**	**100%**	**160**	**100,0%**	**534**	**100,0%**

TABULKA 3b

soubor	čp. 220/6 + 7		čp. 7/2		čp. 7/1	
okraj hrnce	počet	%	počet	%	počet	%
přehnutý a oval. podtržený	58	44%	177	43,4%	37	41,2%
vyložený	5	3,8%	36	8,8%	1	1,1%
okruží			5	1,2%	1	1,1%
esovitě profilovaný	11	8,3%	7	1,7%		
vzhůru vytažený, prožlab.	11	8,3%			16	17,8%
ostatní	47	35,6%	185	44,9%	35	38,9%
celkem	**132**	**100%**	**410**	**100,0%**	**90**	**100,0%**

TABULKA 3c

soubor	čp. 220/5		Plzeň - Solní	
okraj hrnce	počet	%	ks	%
přehnutý a oval. podtržený	40	39,0%	6	7,7%
vyložený	3	3,2%	5	6,4%
okruží	10	10,6%	4	5,1%
esovitě profilovaný	3	3,2%	45	57,7%
vzhůru vytažený, prožlab.	16	17,0%		
ostatní	22	23,4%	18	23,1%
celkem	**94**		**78**	

TABULKA 4

soubor	čp. 7/3		čp. 7/2		čp. 7/1	
jednoprvkové	ks	%	ks	%	ks	%
klikatka, krokvice i mřížka	22	8,4%	4	1,5%		
kosočtverec včetně var.	50	19,1%	42	15,8%	1	2,9%
ležatý křížek a malt. kříž	5	1,9%				
trojúhelník			3	1,1%		
čtverec, krát. lež. obdél.	2	0,8%	7	2,6%		
šesti a pětiúhelník	5	1,9%	8	3,0%	2	5,7%
zrno	1	0,4%	3	1,1%	1	2,9%
vertikální sloupek	27	10,3%	16	6,0%	6	17,1%
šikmý sloupek	12	4,6%	22	8,3%	1	2,9%
větvička	4	1,5%	4	1,5%		
oblouček	85	32,4%	56	21,1%	5	14,3%
kroužek, ovál	5	1,9%	3	1,1%	1	2,9%
rad. vln. i překříž., girlanda	8	3,1%	61	23,0%	12	34,3%
jednoprvkové s vložkou						
sloupek s vlož. trojúh.			1	0,4%	1	2,9%
šikmý sl. s vlož trojúh.			1	0,4%		
kosočtv. s vlož. ptáček ?	1	0,4%				
vertik. sloupek s křížkem	4	1,5%	2	0,8%	1	2,9%
ver. sl. s ležat. křížkem					1	2,9%
vert. sl. s hvězdicí a strom.	1	0,4%				
zrno s obloučkem			4	1,5%	1	2,9%
jednoprvkové kombin.						
sloupek a větší čtverec	6	2,3%				
nejasný obrazec	8	3,2%	15	5,6%		
víceprvkové geom. slož.						
segmenty, lichoběžníky	13	5,0%	6	2,3%		
kruh a ovál v pásku			6	2,3%	1	2,9%
trojlístek s malt.křížem					1	2,9%
minuskule a napodob.	3	1,1%	2	0,8%		
celkem	**262**	**100%**	**266**	**100,0%**	**35**	**100,0%**

TABULKA 5a

soubor	S. Ústí, Švehla		čp. 279		čp. 7/3	
vzor	ks	%	ks	%	ks	%
klikatka, krokvice i mřížka	33	19,9%	11	11,9%	22	8,4%
kosočtverec včetně var.	22	13,3%	25	27,2%	50	19,1%
ležatý křížek a malt. kříž	5	3,0%	1	1,1%	5	1,9%
oblouček	3	1,8%	6	6,5%	85	32,4%
rad. vln, i překříž., girlanda					5	1,9%
sloupek	22	13,2%	10	10,9%	39	14,9%
ostatní	81	48,8%	40	42,4%	56	21,4%
celkem	**166**	**100%**	**92**	**100,0%**	**262**	**100,0%**

TABULKA 5b

soubor	čp. 220/ 6, 7		čp. 7/2		čp. 7/1	
vzor	ks	%	počet	%	počet	%
klikatka, krokvice i mřížka	4	3,3%	4	1,5%		
kosočtverec včetně var.	11	8,9%	42	15,8%	1	2,9%
ležatý křížek a malt. kříž						
oblouček	34	27,6%	56	21,1%	5	14,3%
rad. vln, i překříž., girlanda	10	8,1%	61	23,0%	12	34,3%
sloupek	20	16,2%	38	14,3%	7	20,0%
ostatní	54	35,9%	65	24,3%	10	28,5%
celkem	**123**	**100%**	**266**	**100,0%**	**35**	**100,0%**

TABULKA 5c

soubor	Soběslav		čp. 220/5		Plzeň - Solní	
vzor	ks	%	ks	%	ks	%
klikatka, krokvice i mřížka			2	3,8%	13	27,1%
kosočtverec včetně var.	7	2,0%			3	6,3%
ležatý křížek a malt. kříž						
oblouček	33	9,5%	3	5,8%	9	18,8%
rad. vln, i překříž., girlanda	92	26,4%	12	23,1%		
sloupek	93	26,7%	2	3,8%	2	4,2%
ostatní	121	35,0%	33	63,5%	21	43,8%
celkem	**346**	**100%**	**52**	**100,0%**	**48**	**100,0%**

TABULKA 5d

soubor	Klatovy, Jezuité	
vzor	**ks**	**%**
klikatka, krokvice i mřížka	4	14,3%
kosočtverec včetně var.	5	17,9%
ležatý křížek a malt. kříž		
oblouček	6	21,4%
rad. vln, i překříž., girlanda	6	21,4%
sloupek	2	7,1%
ostatní	5	17,9%
celkem	**28**	**100,0%**

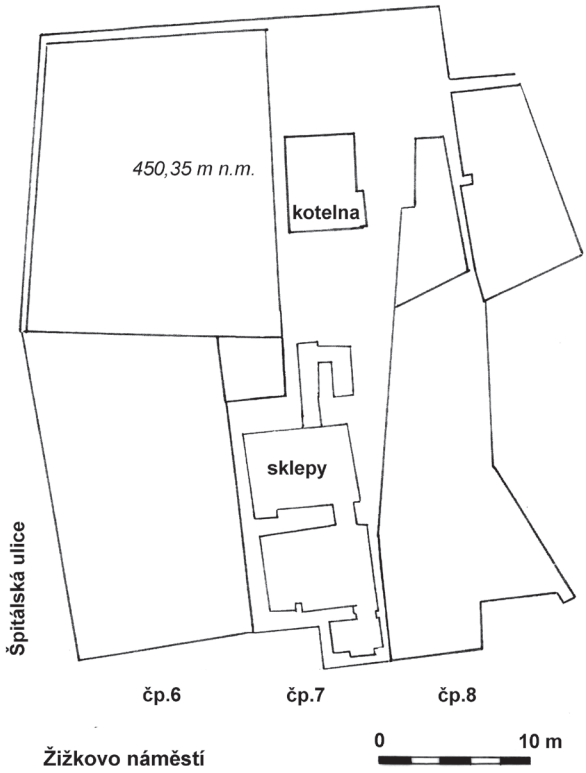

obr. 1 *Orientační plánek domů čp. 6, 7, 8*

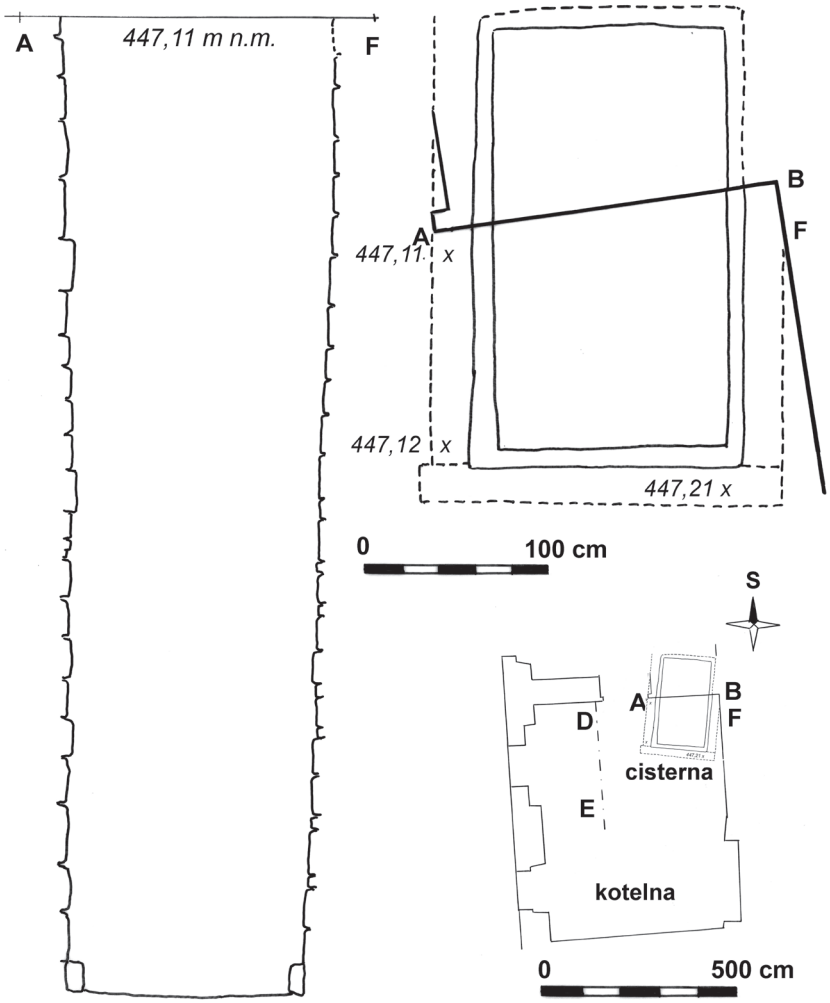

obr. 2 *Řez a umístění cisterny*

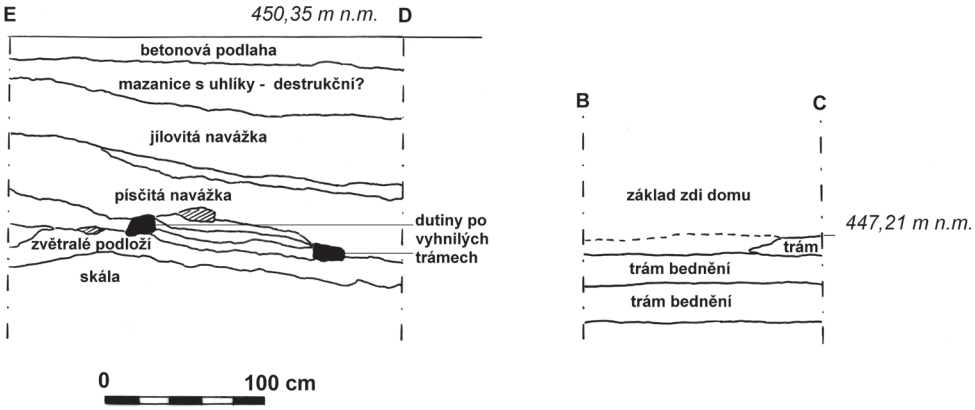

obr. 3 *Stratigrafie cisterny a okolí*

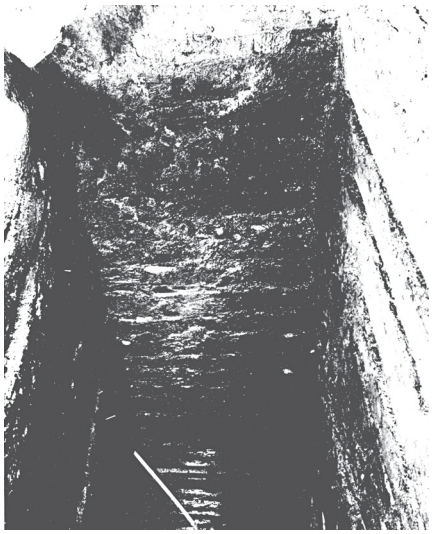

obr. 4 *Pohled na dno a stěny cisterny*
obr. 5 *Pohled na JZ roubený roh cisterny*

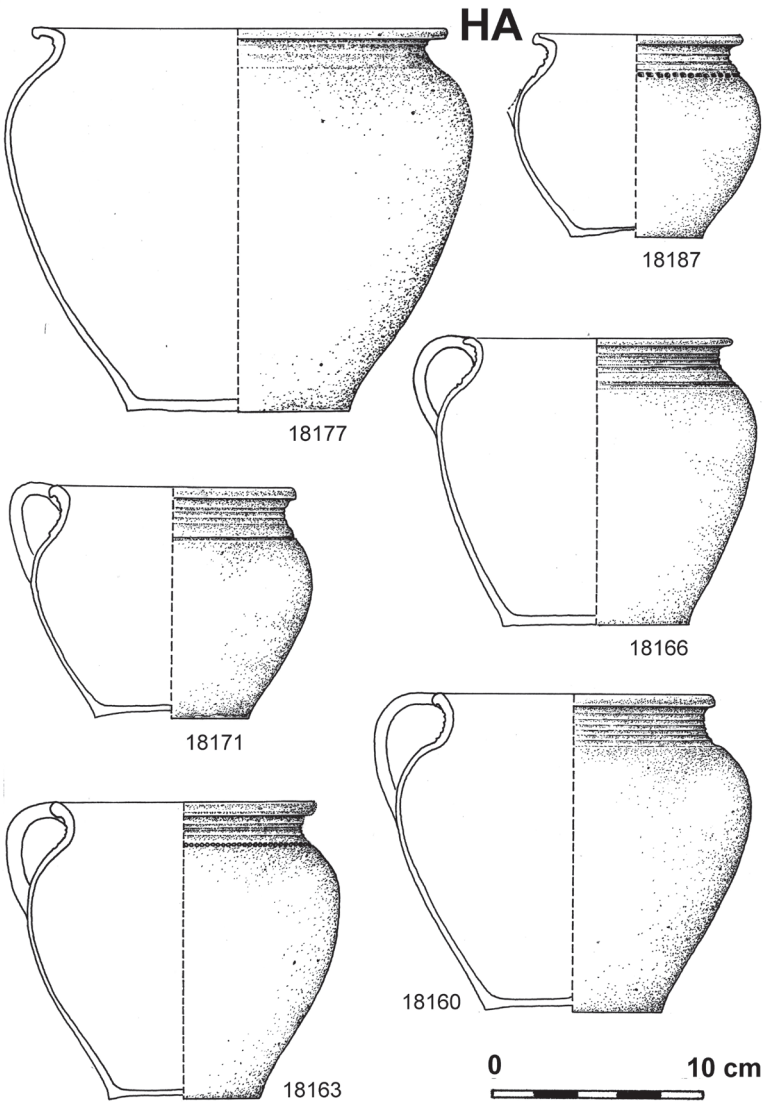

obr. 6 *Vrstva 3, hrnce A*

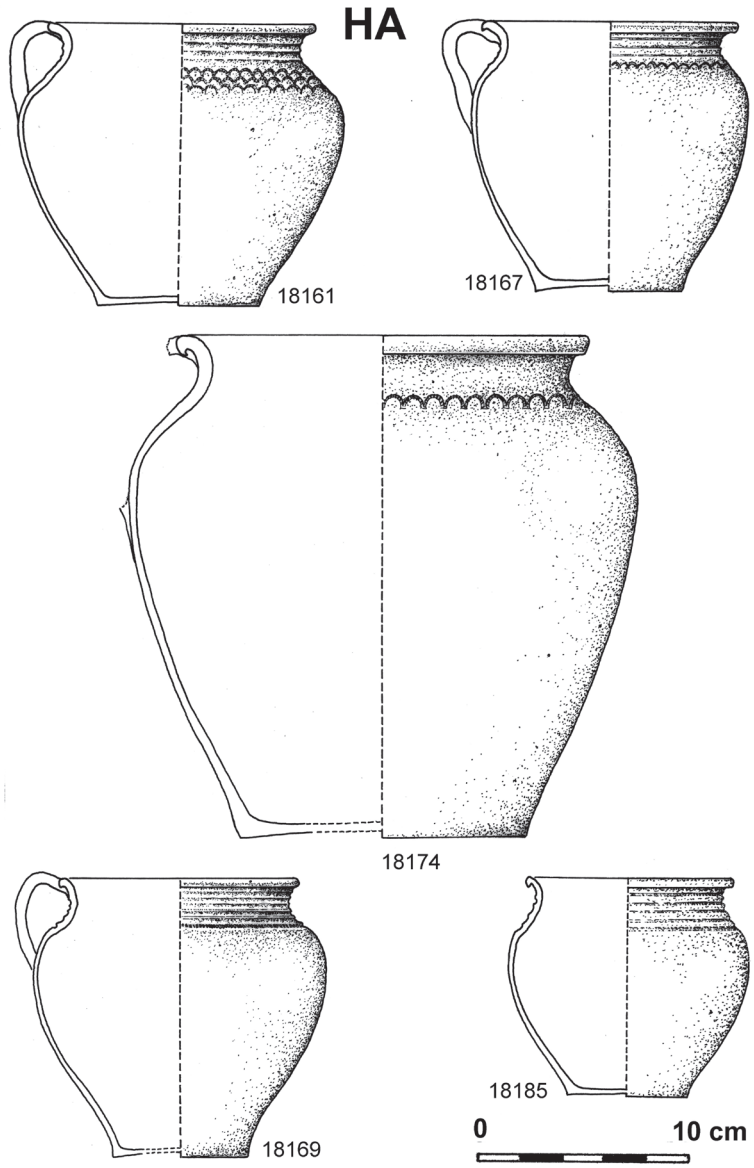

obr. 7 *Vrstva 3 hrnce A*

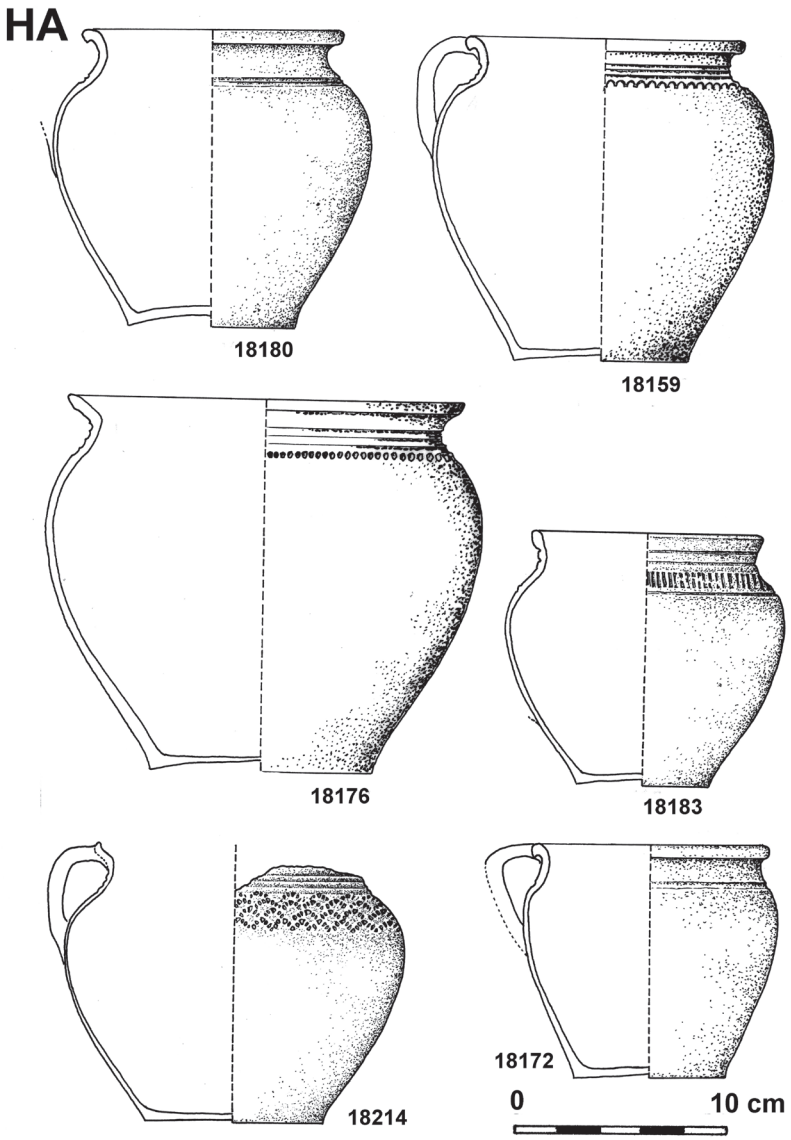

obr. 8 *Vrstva 3, hrnce A*

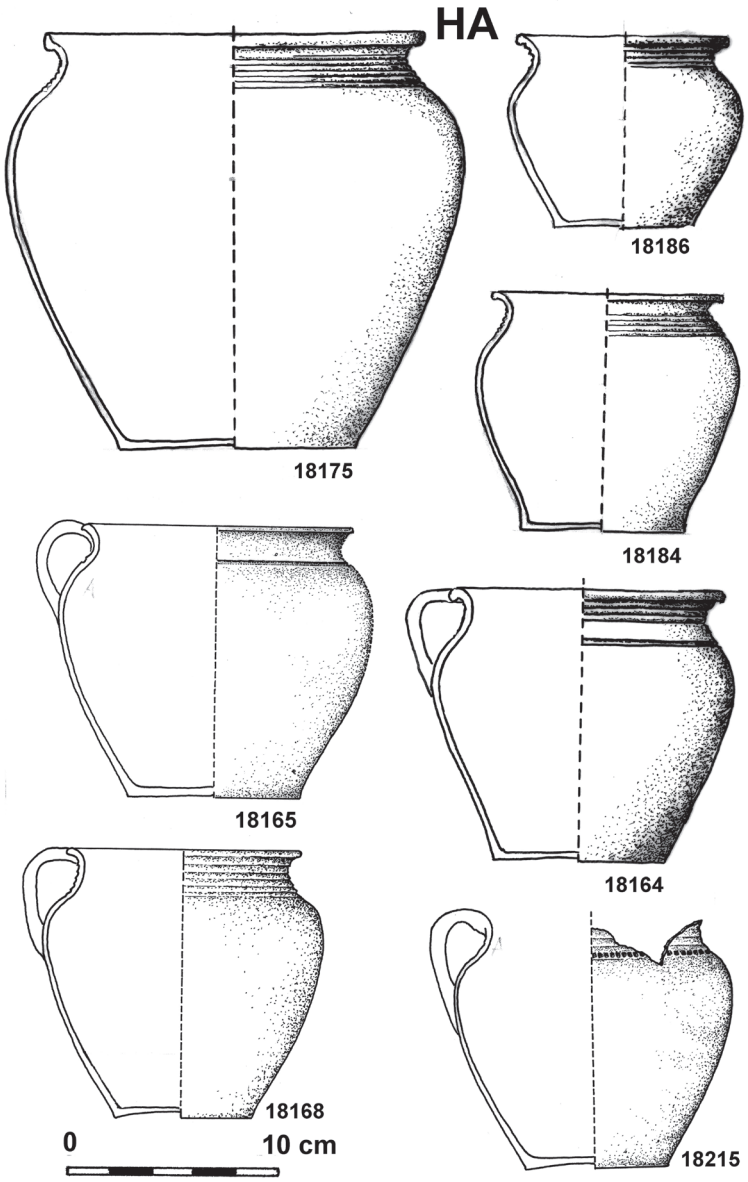

obr. 9 *Vrstva 3, hrnce A*

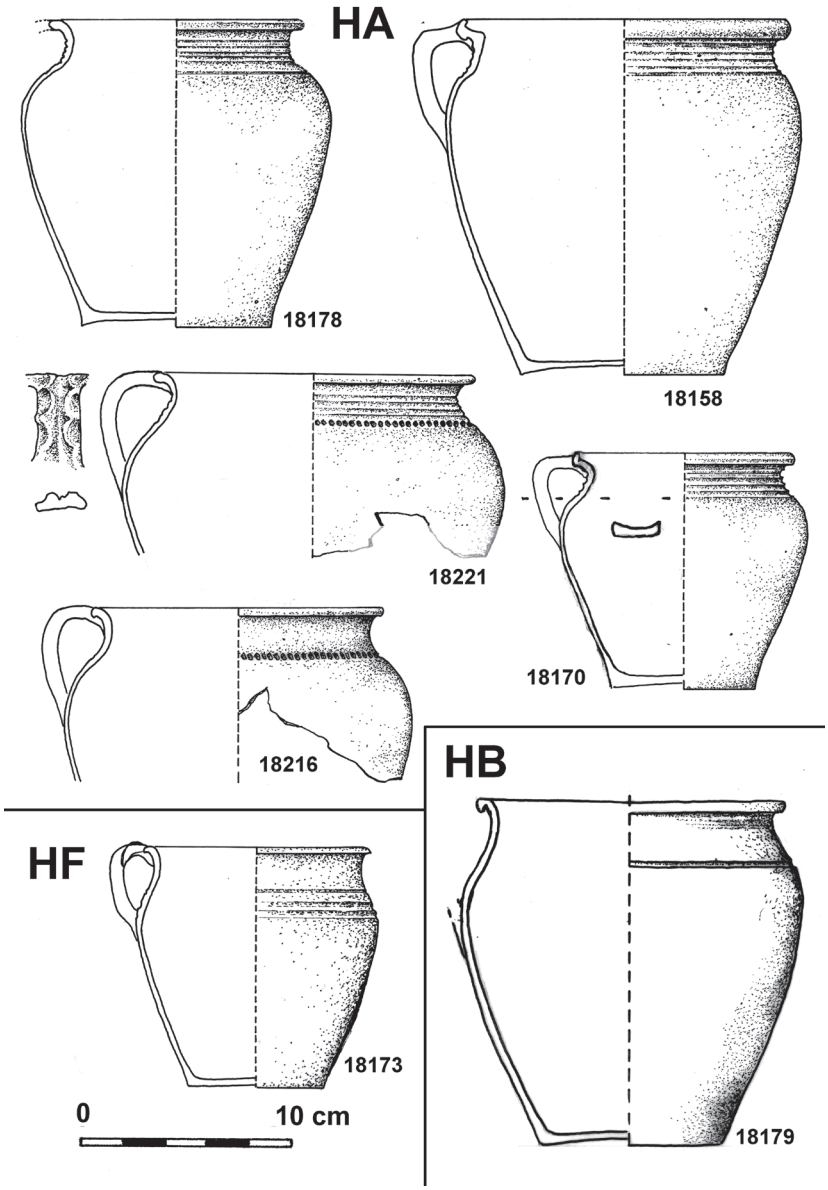

obr. 10 *Vrstva 3, hrnce A, B, F*

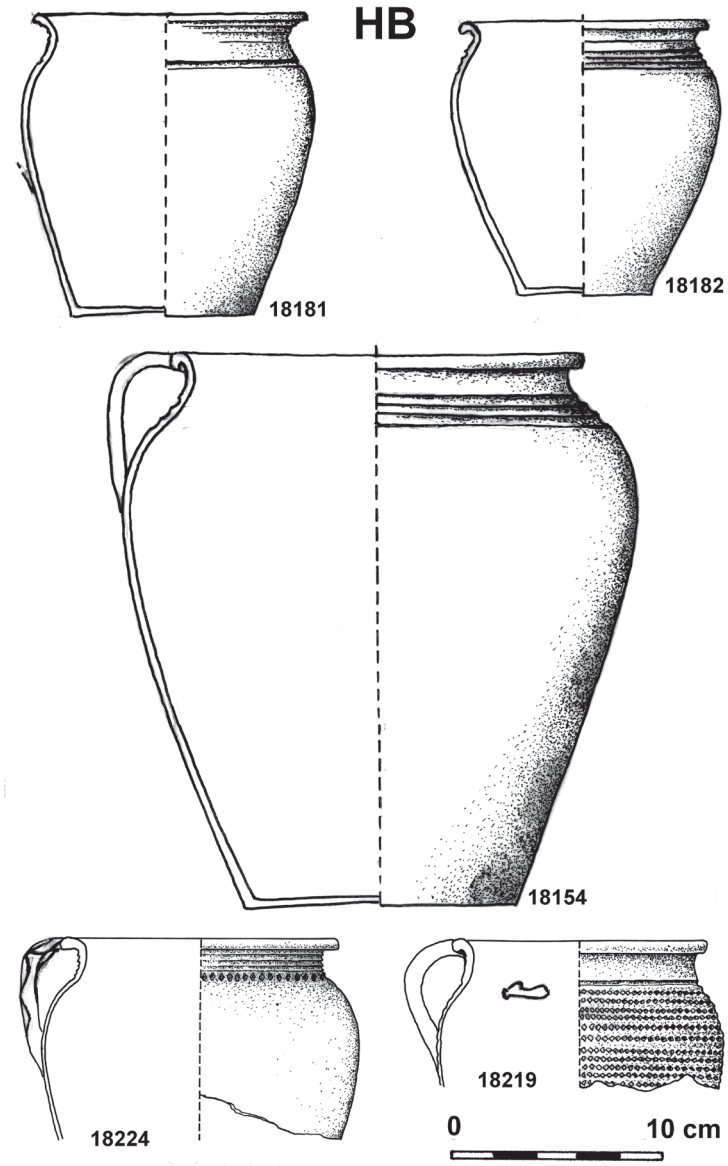

obr. 11 *Vrstva 3, hrnce B*

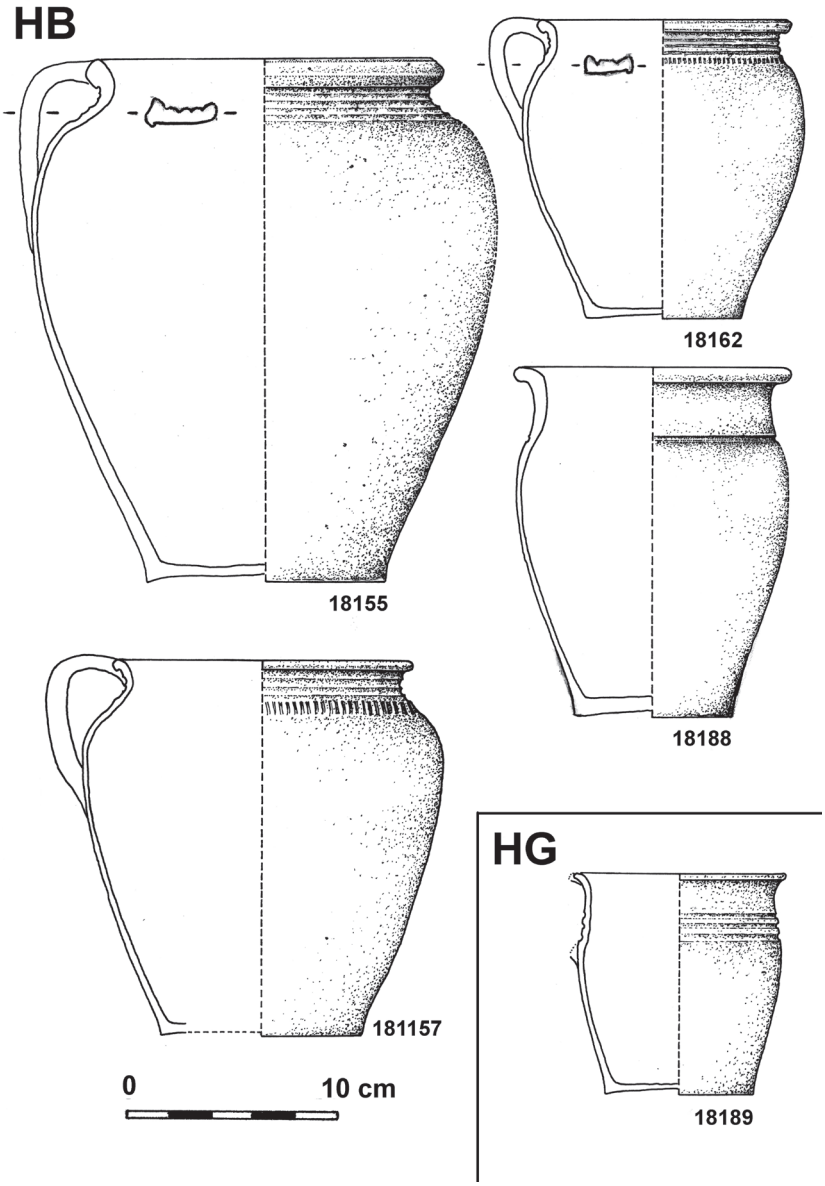

obr. 12 *Vrstva 3, hrnce B, G*

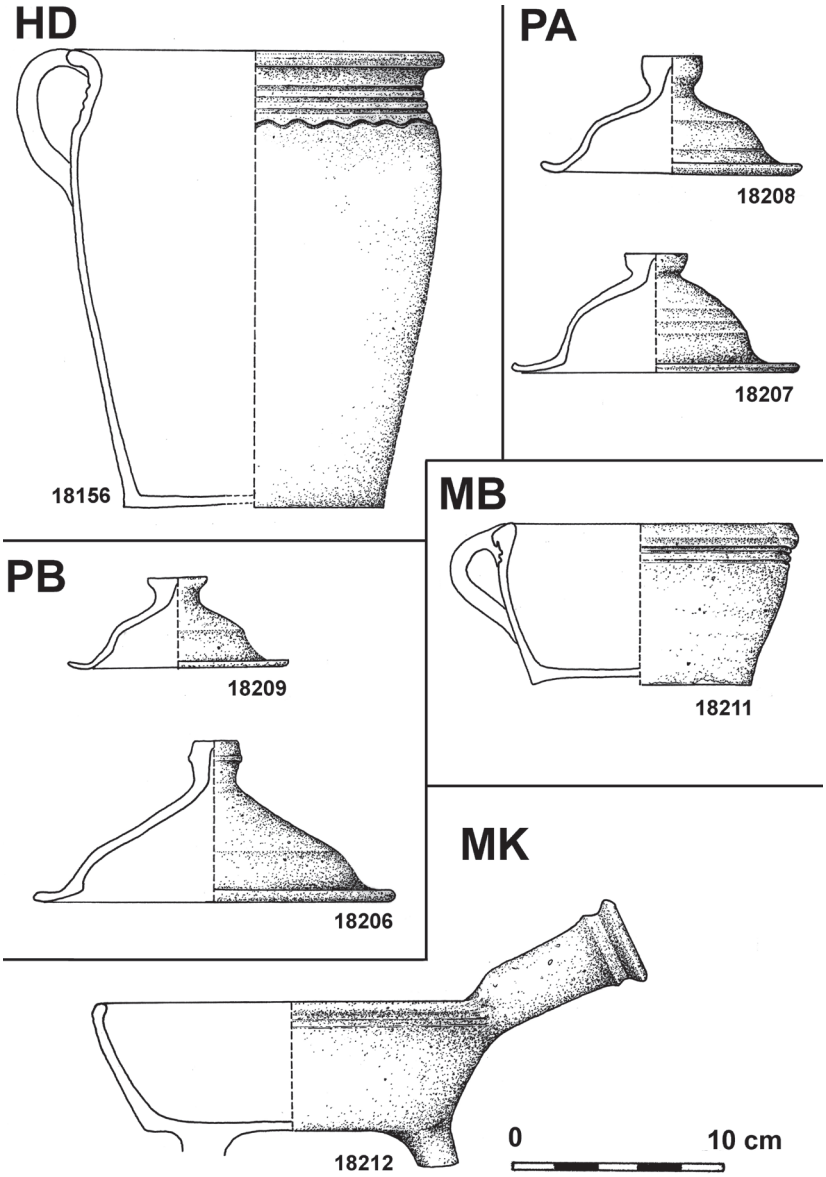

obr. 13 *Vrstva 3, hrnec D, poklice A, B, mísa B, trojnožka K*

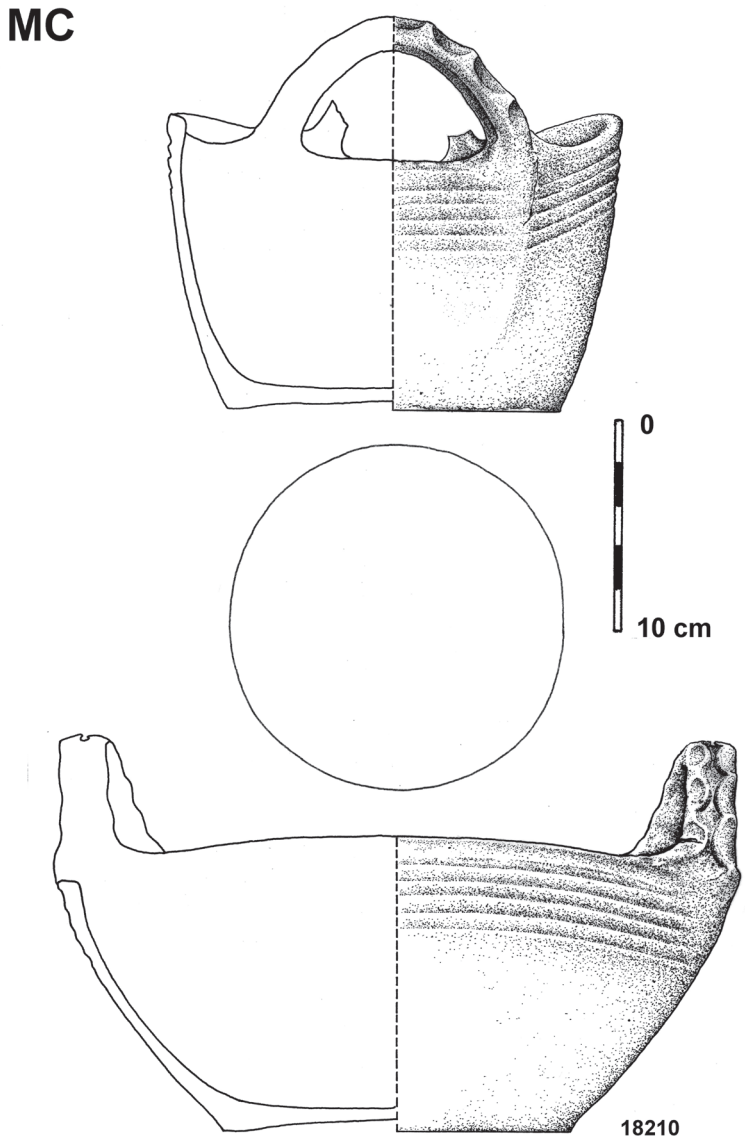

obr. 14 *Vrstva 3, mísa C*

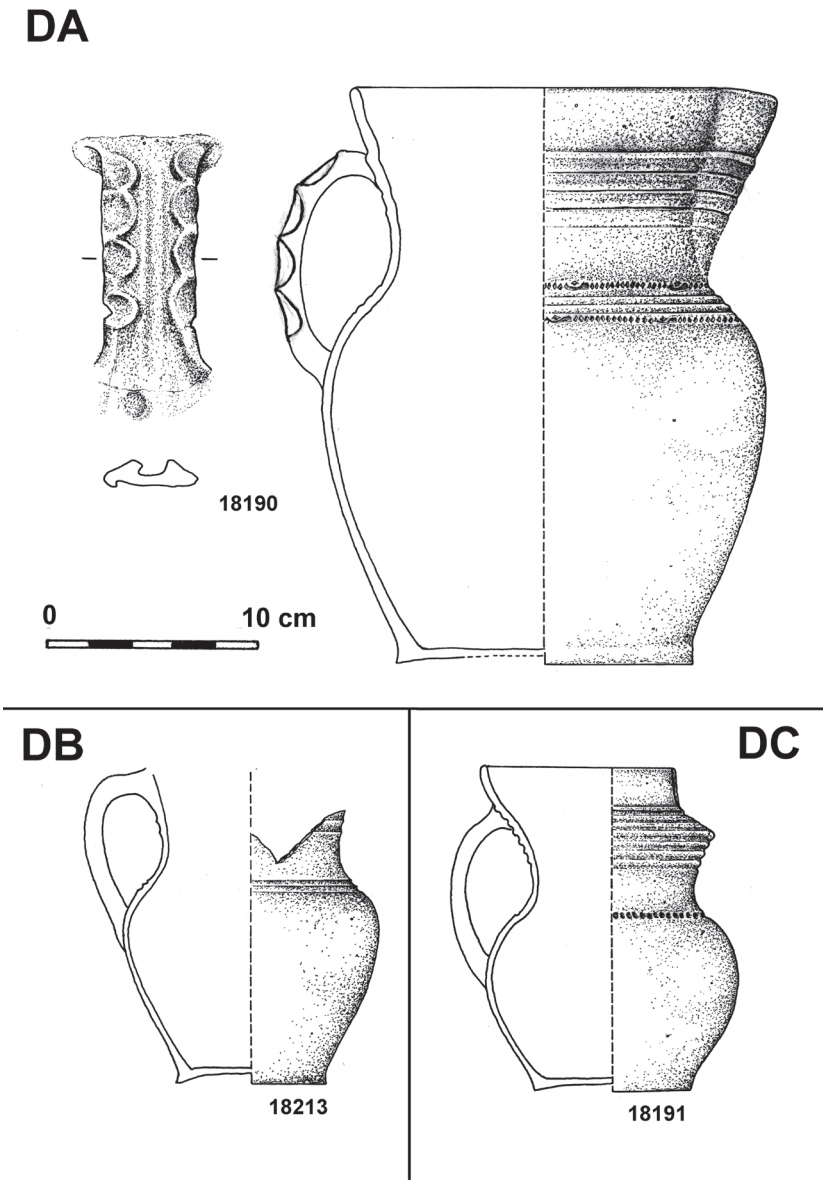

obr. 15 *Vrstva 3, džbány A, B, C*

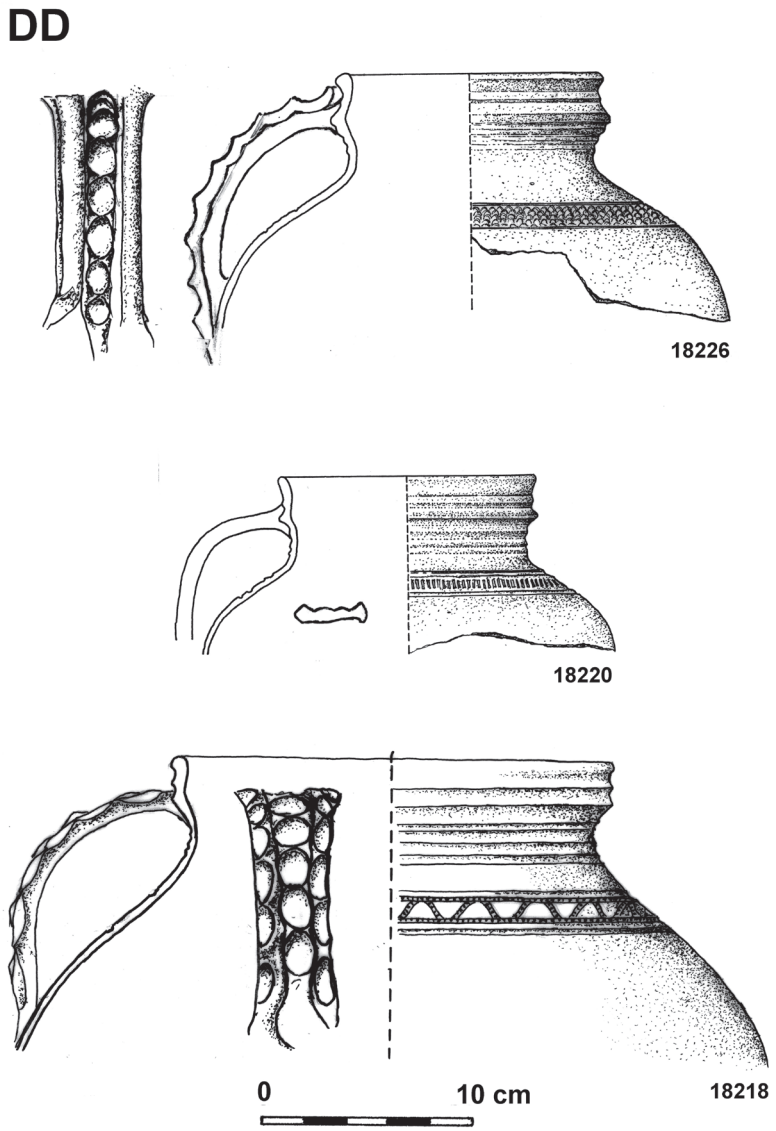

obr. 16 *Vrstva 3, džbány D*

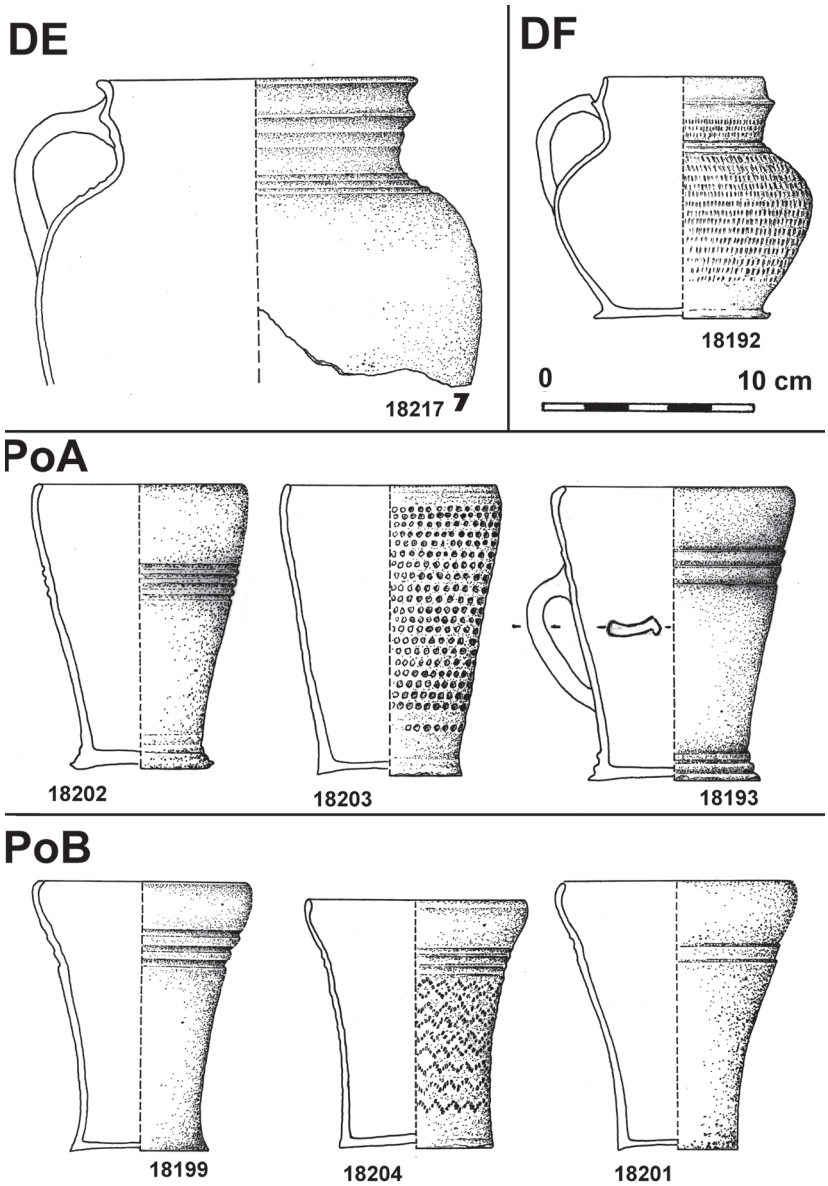

obr. 17 *Vrstva 3, džbány E, F, poháry A, B*

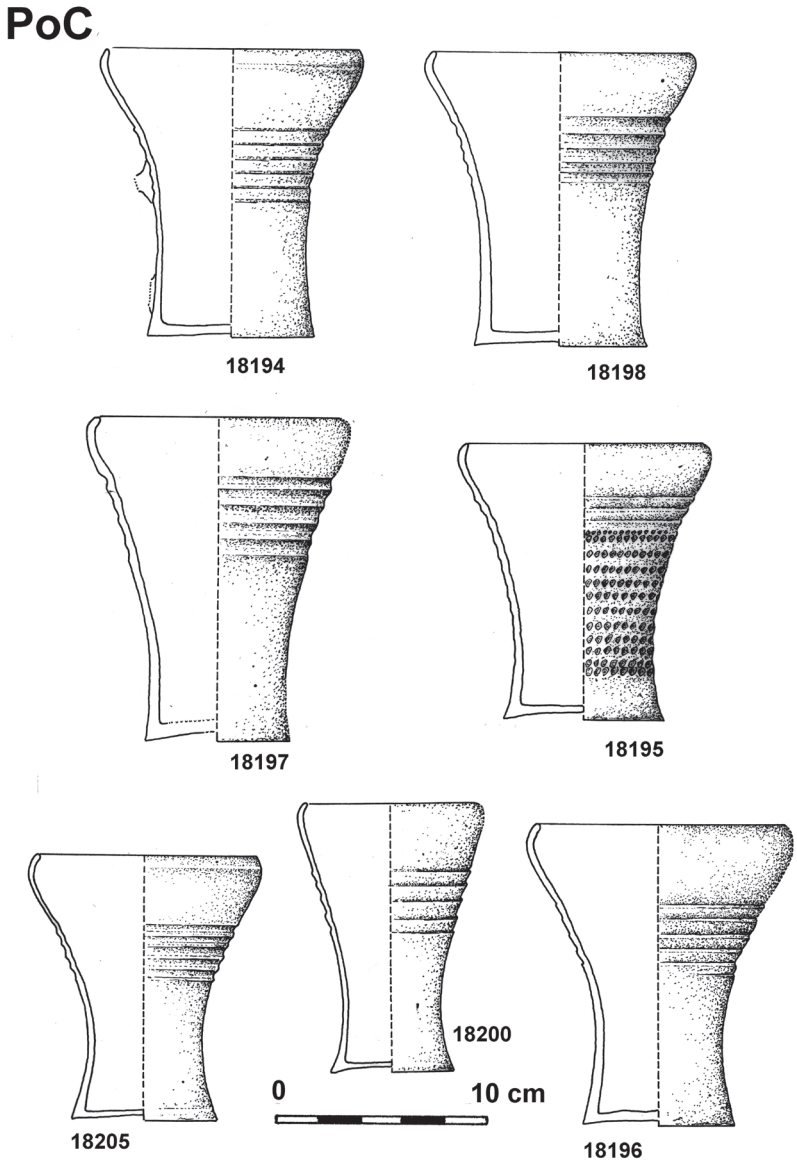

obr. 18 *Vrstva 3, poháry C*

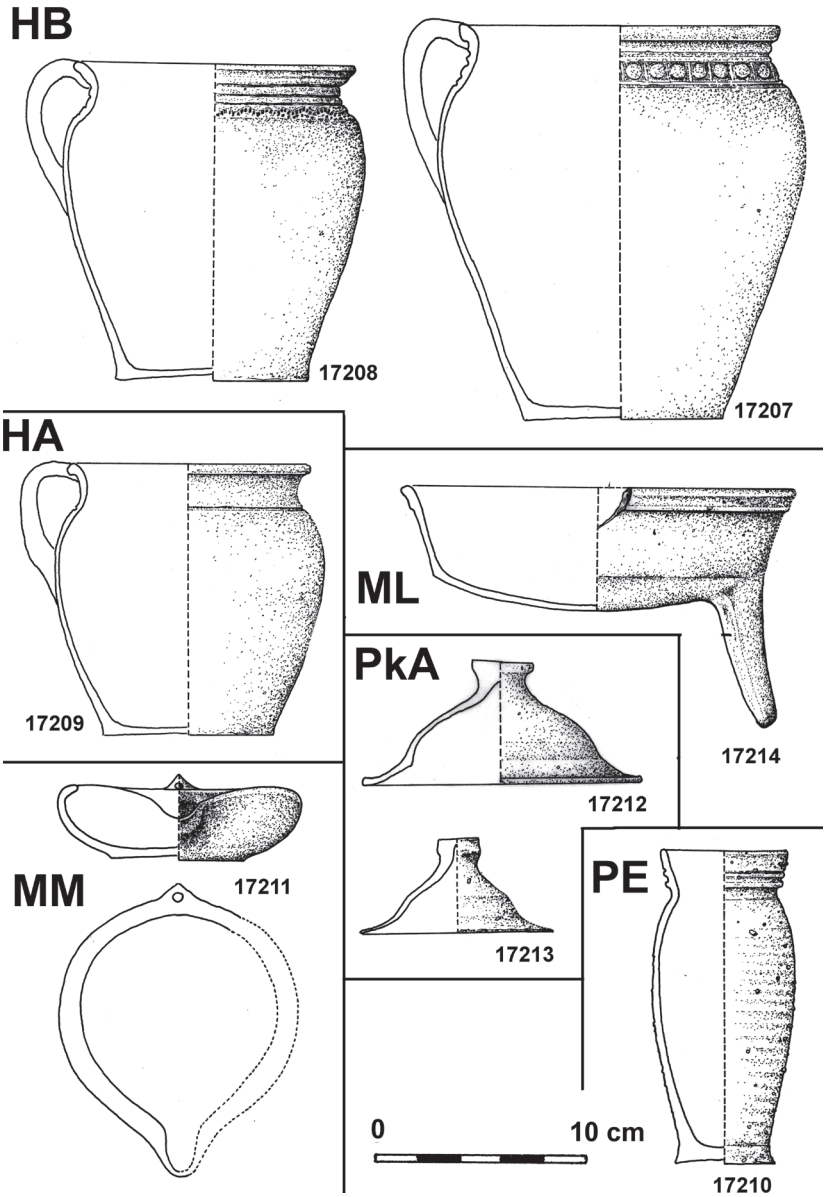

obr. 19 *Vrstva 2, hrnce A, B, trojnožka L, poklice A, kahan M, pohár E*

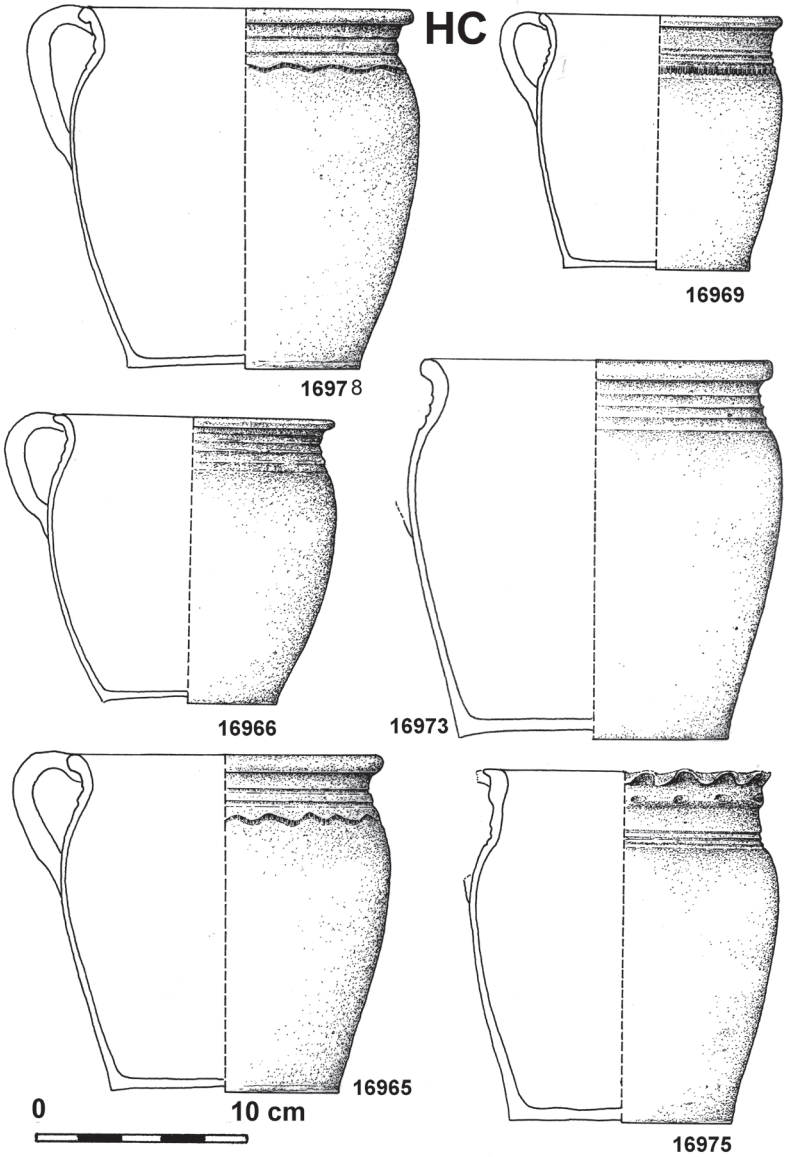

obr. 20 *Vrstva 1, hrnce C*

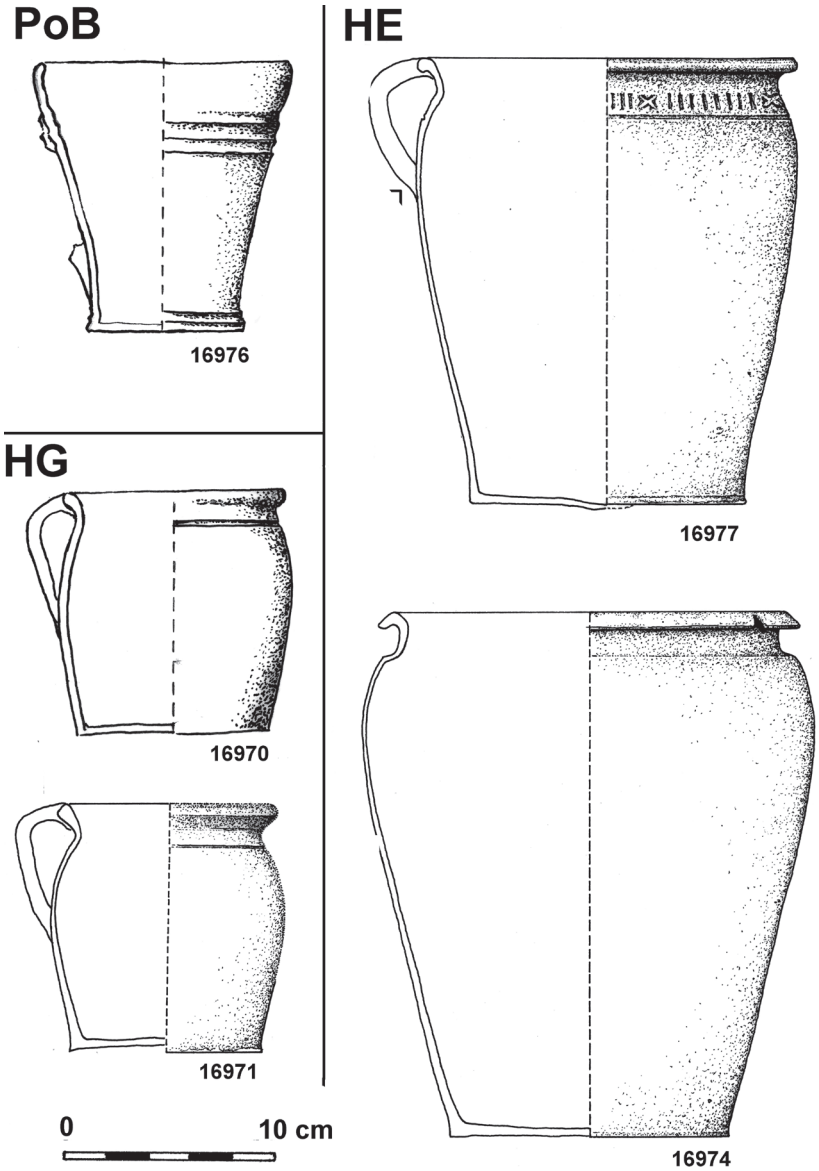

obr. 21 *Vrstva 1, hrnce, E, G, pohár B*

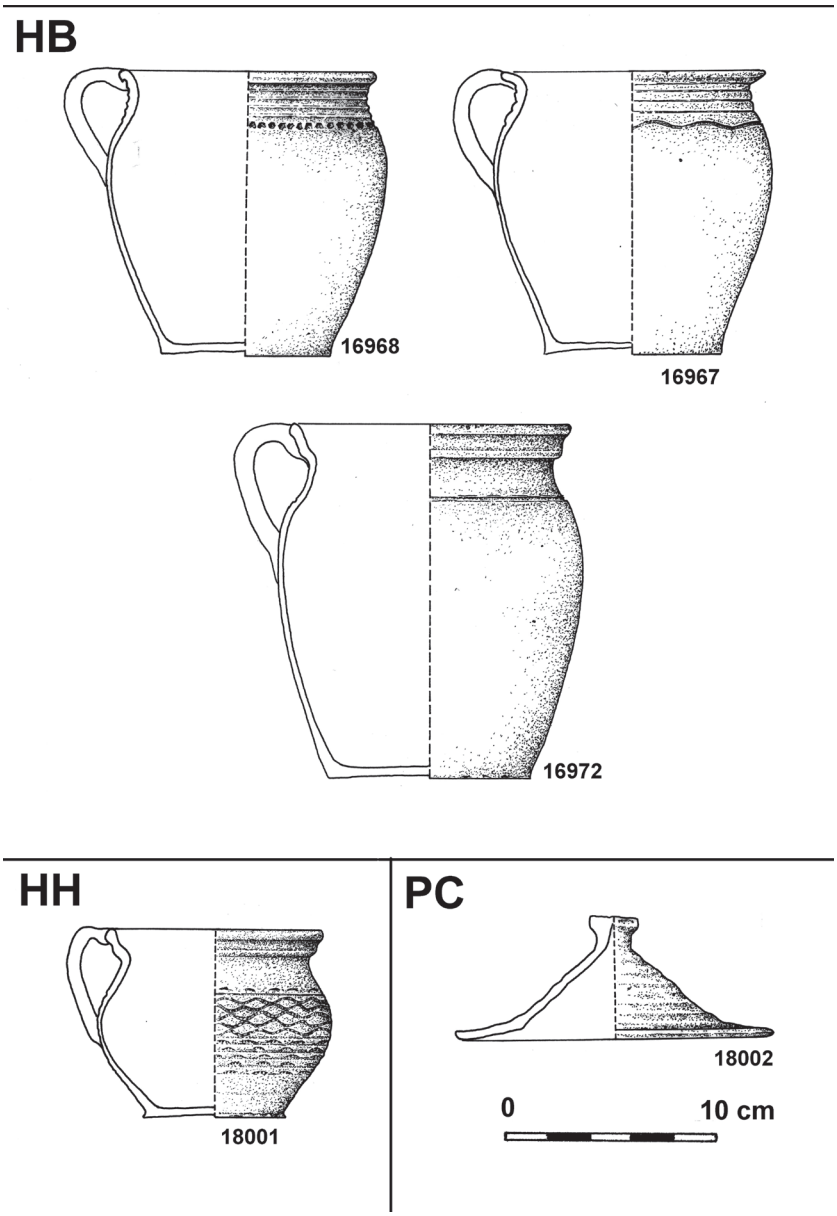

obr. 22 *Vrstva 1, hrnce B, H, poklice C*

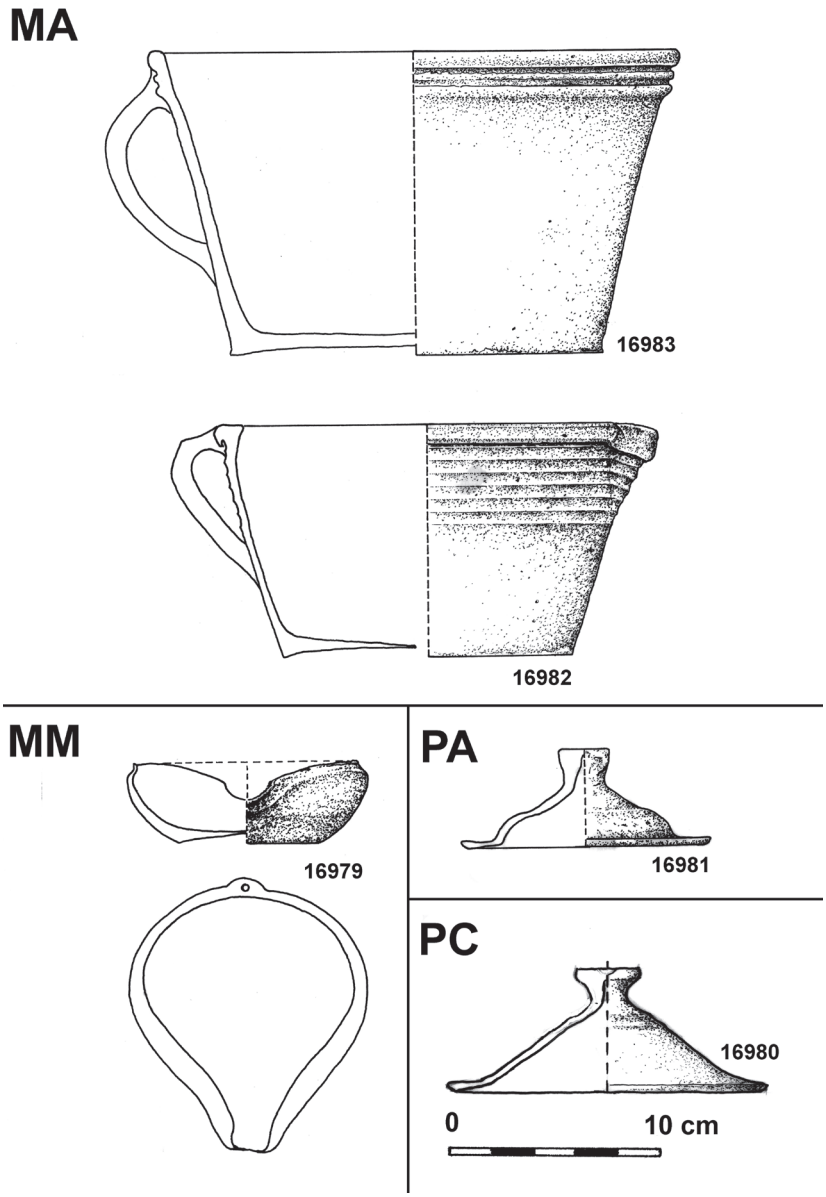

obr. 23 *Vrstva 1, mísy A, kahan M, poklice A, C*

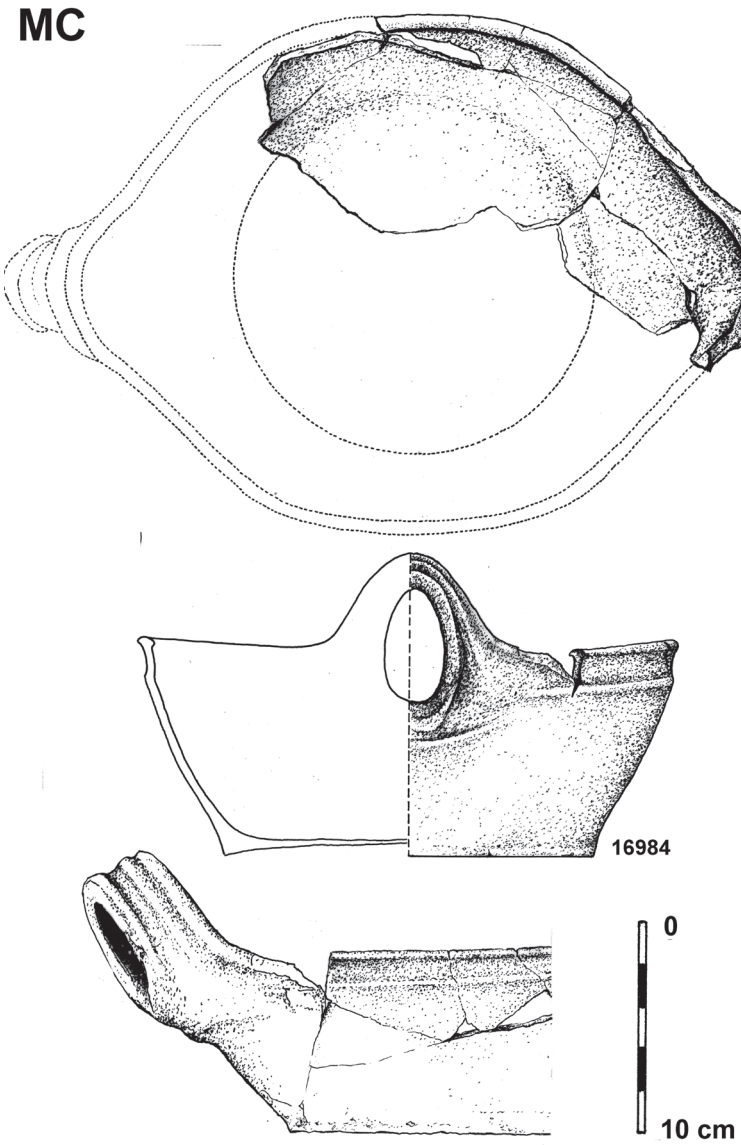

obr. 24 *Vrstva 1, mísa C*

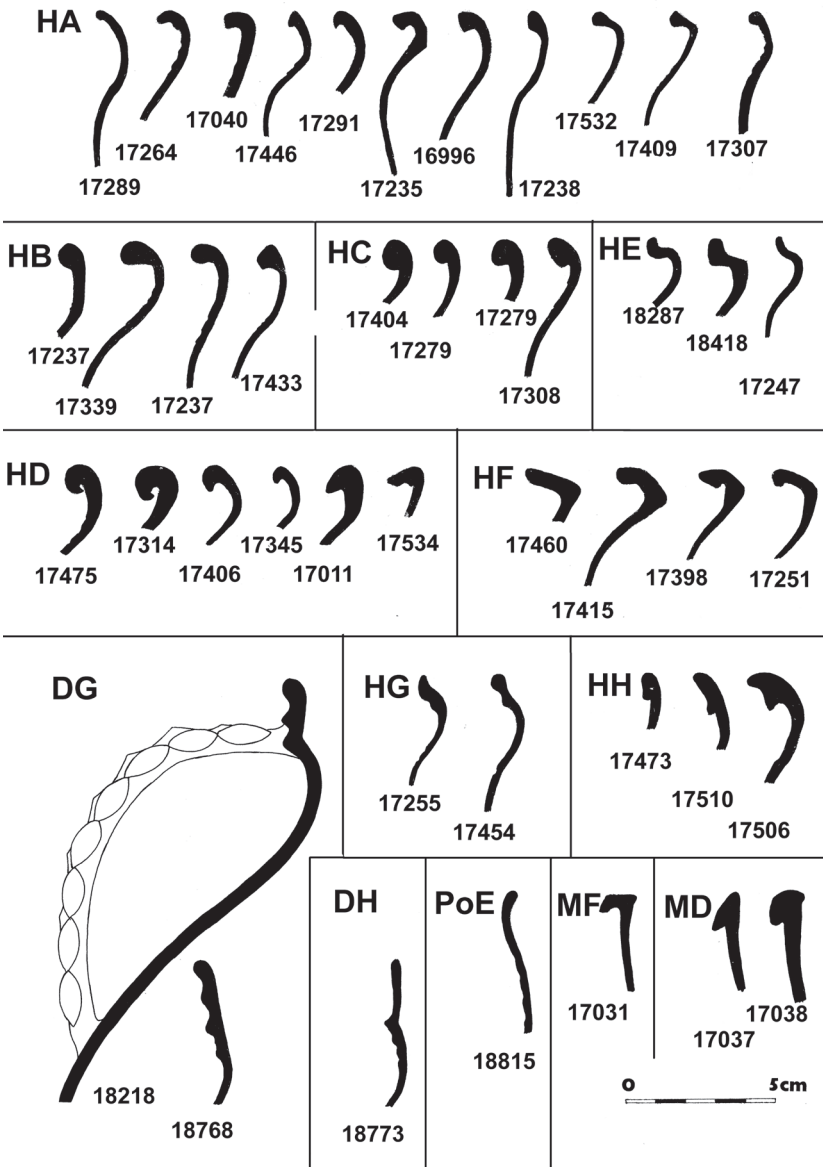

obr. 25 *Vrstva 1, 2, 3, okraje*

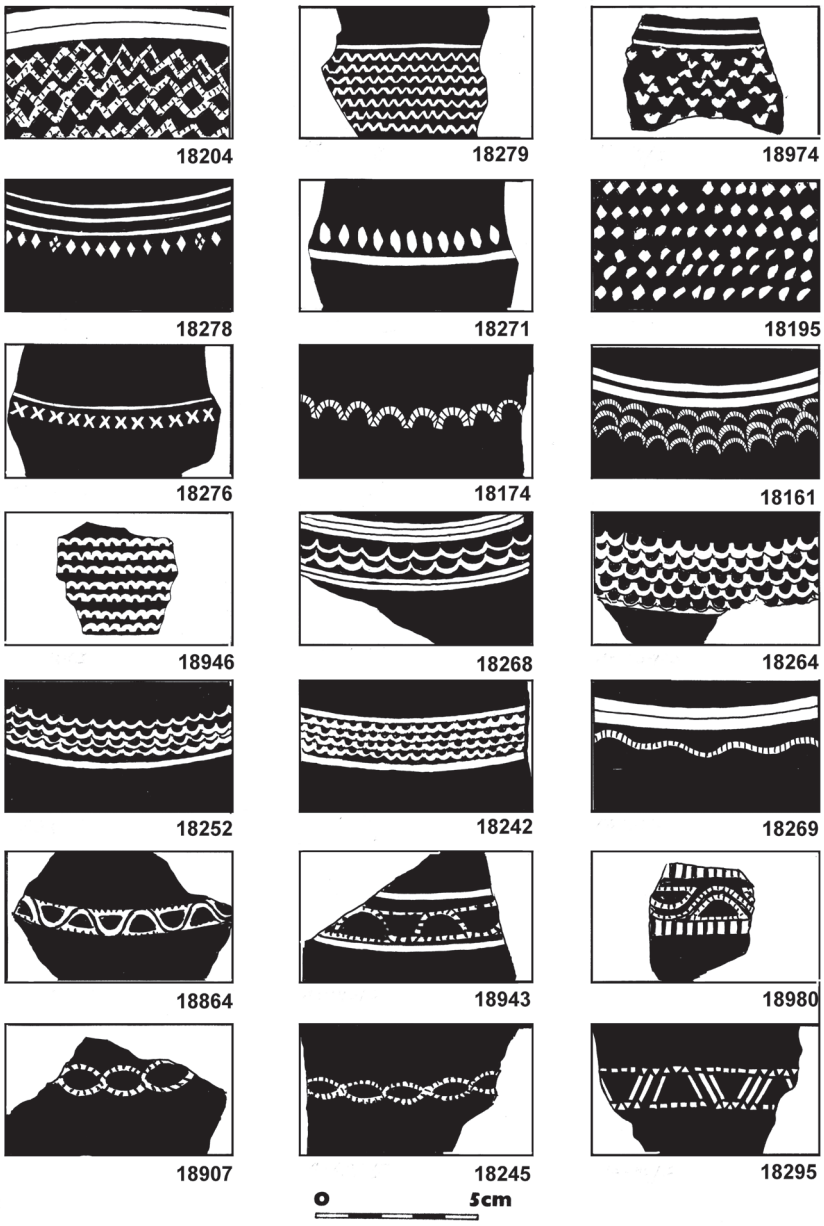

obr. 26 *Vrstva 3, radélková výzdoba*

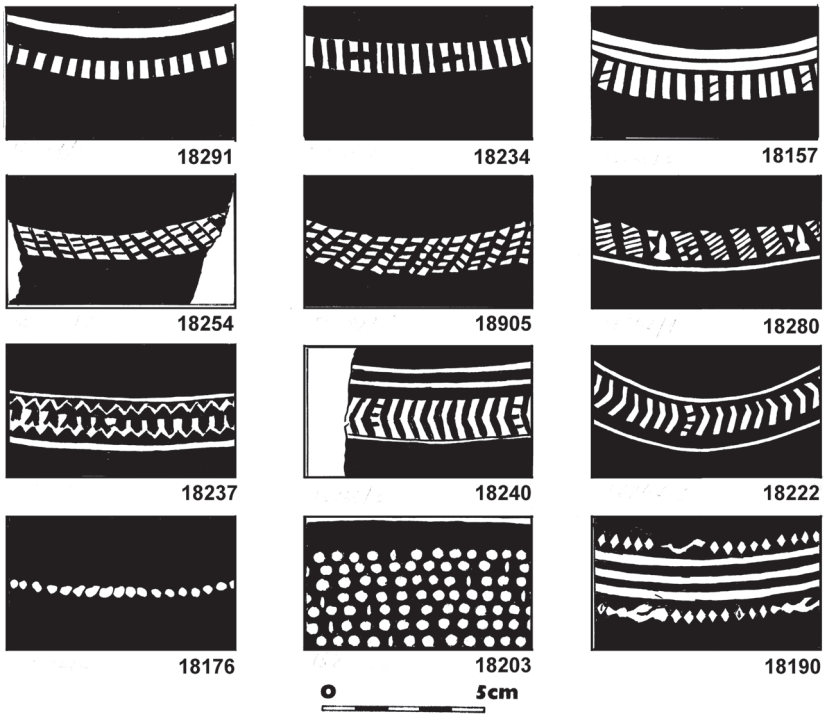

obr. 27 *Vrstva 3, radélková výzdoba*

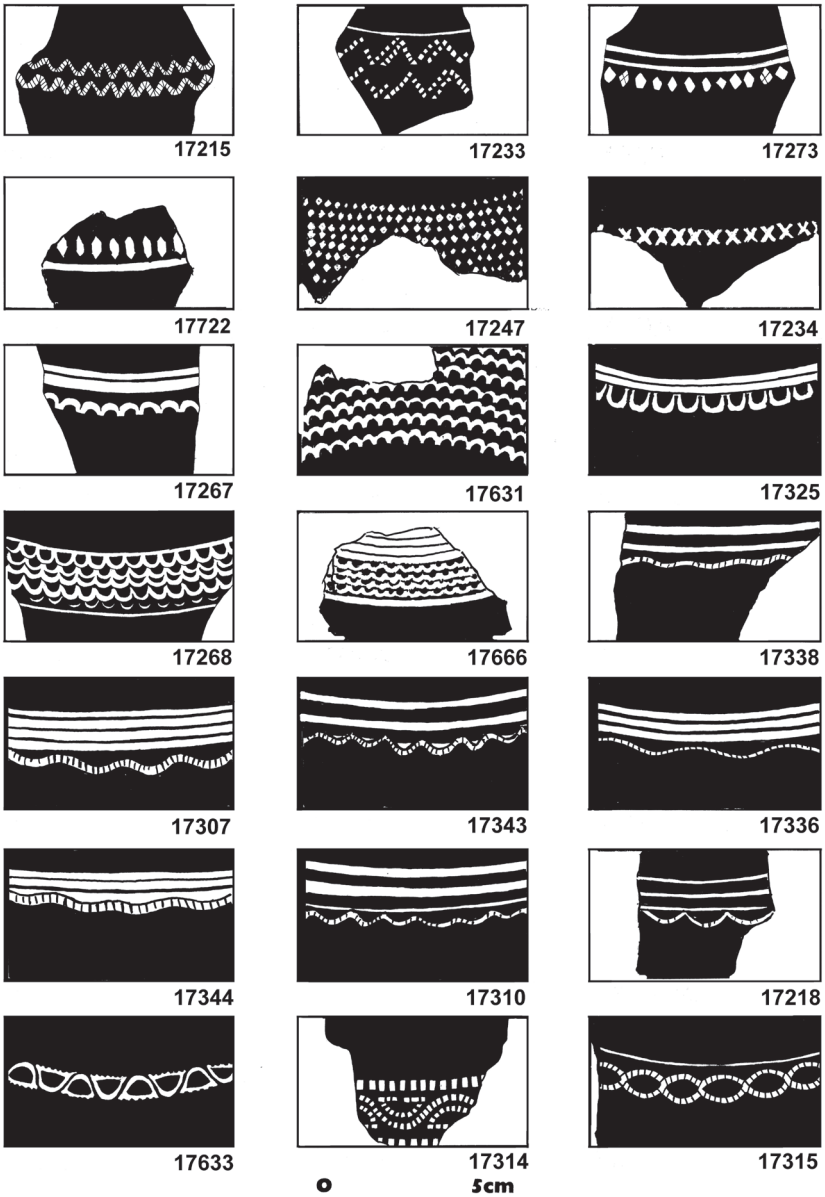

obr. 28 *Vrstva 2, radélková výzdoba*

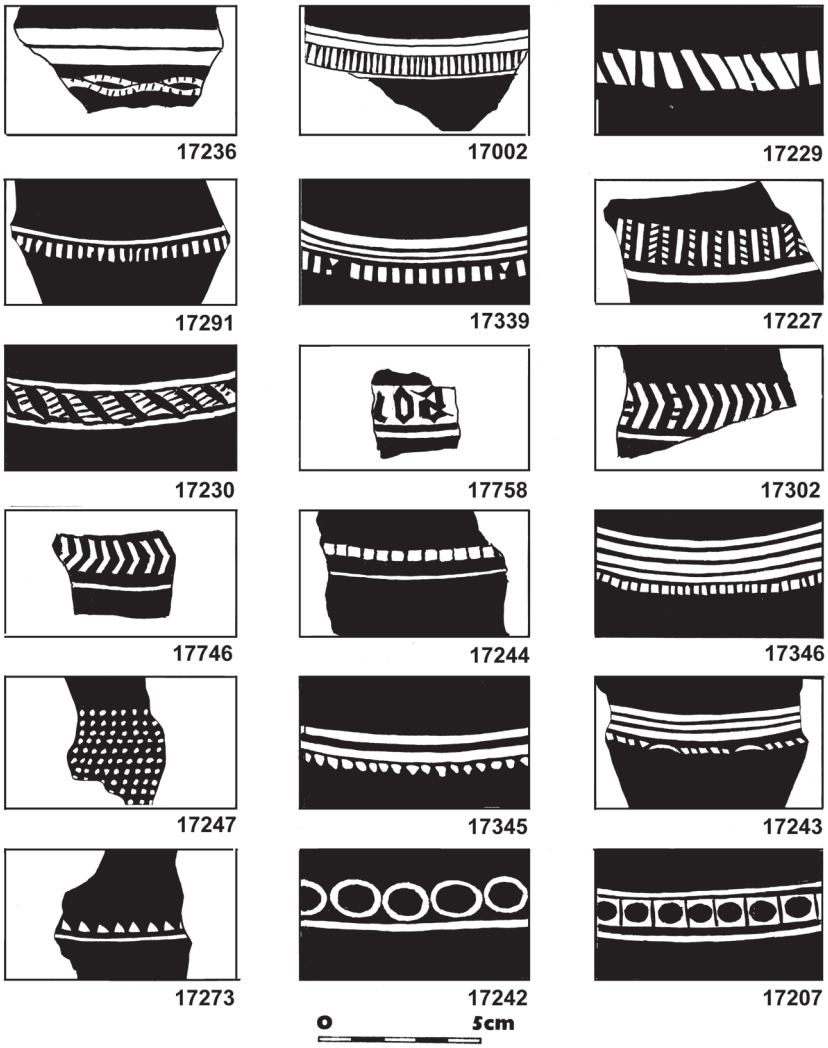

obr. 29 *Vrstva 2, radélková výzdoba*

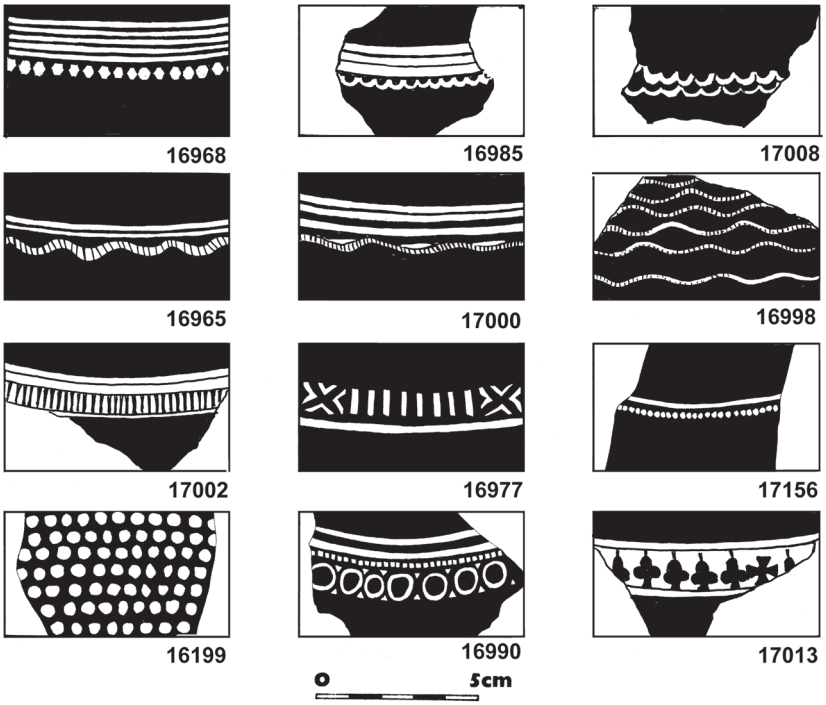

obr. 30 *Vrstva 1, radélková výzdoba*

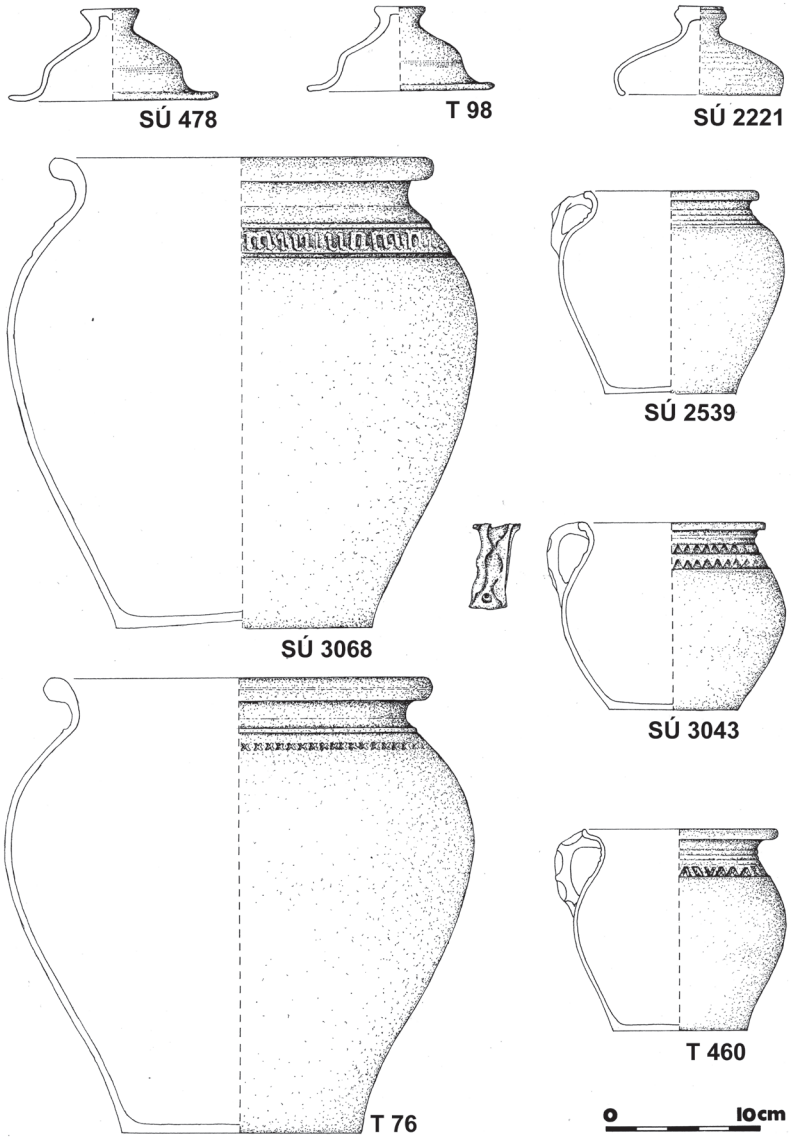

obr. 31 *Zánikový horizont SÚ*

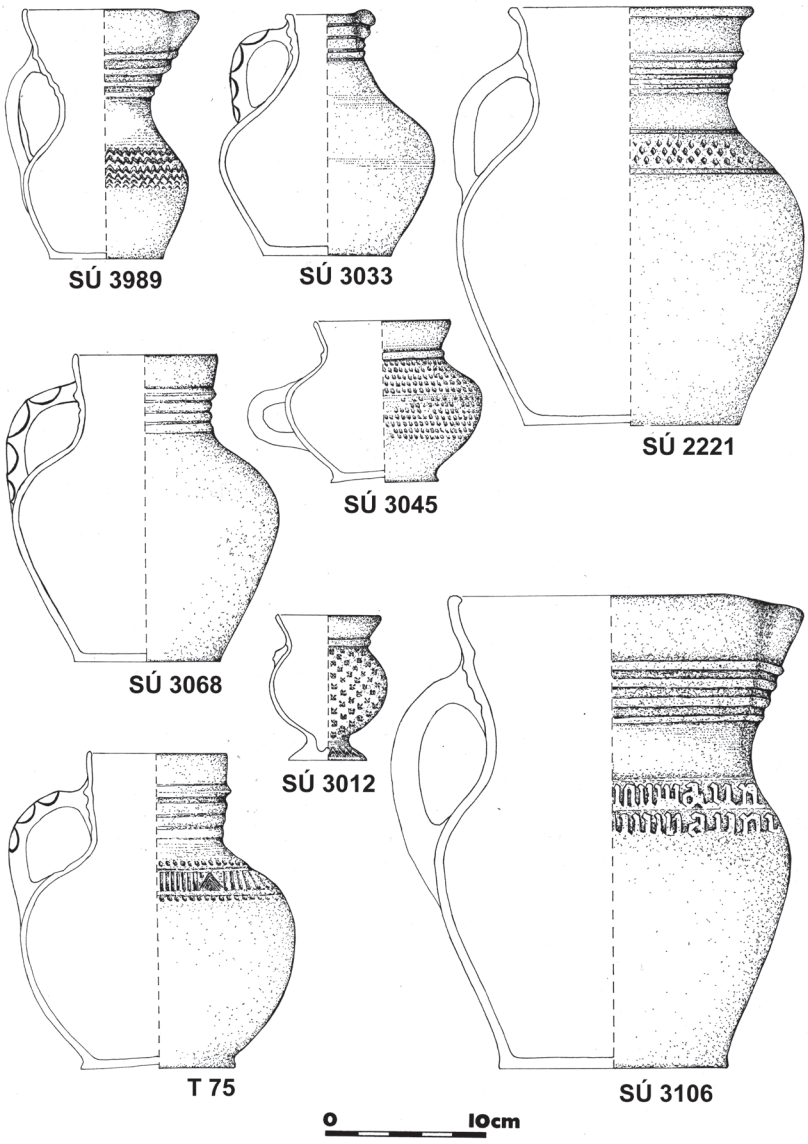

obr. 32 *Zánikový horizont SÚ*

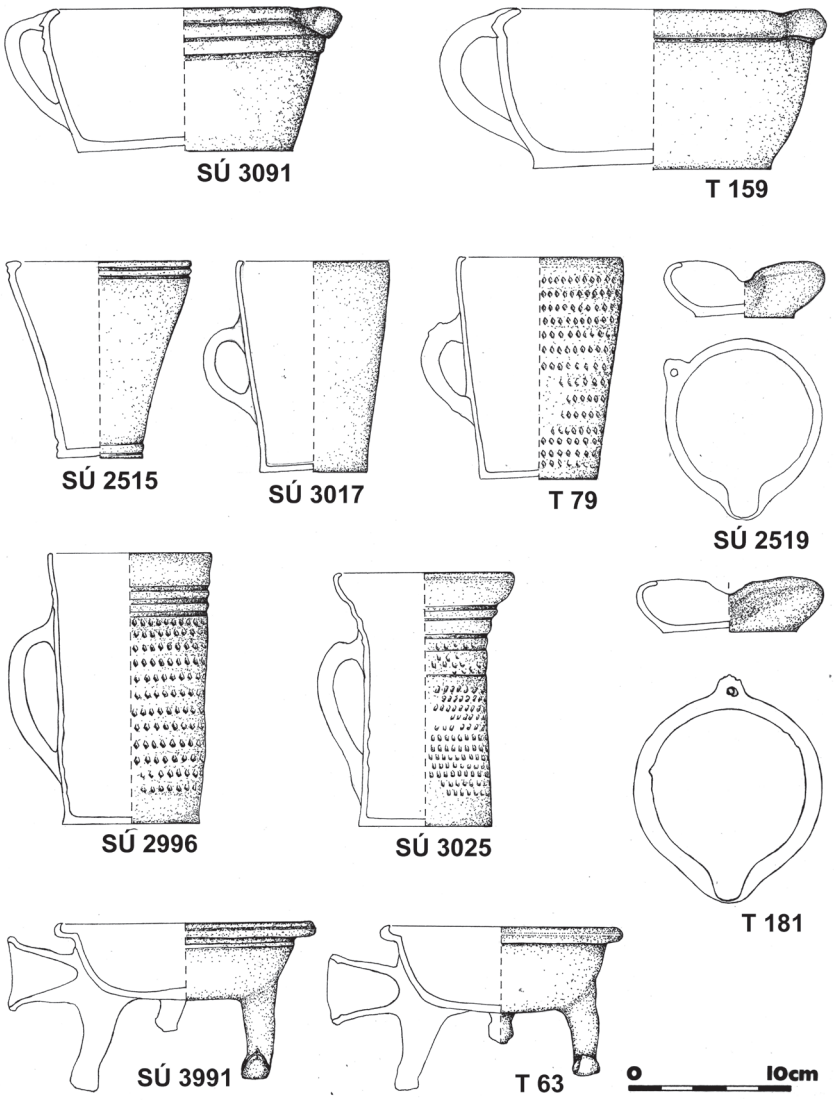

obr. 33 *Zánikový horizont SÚ*

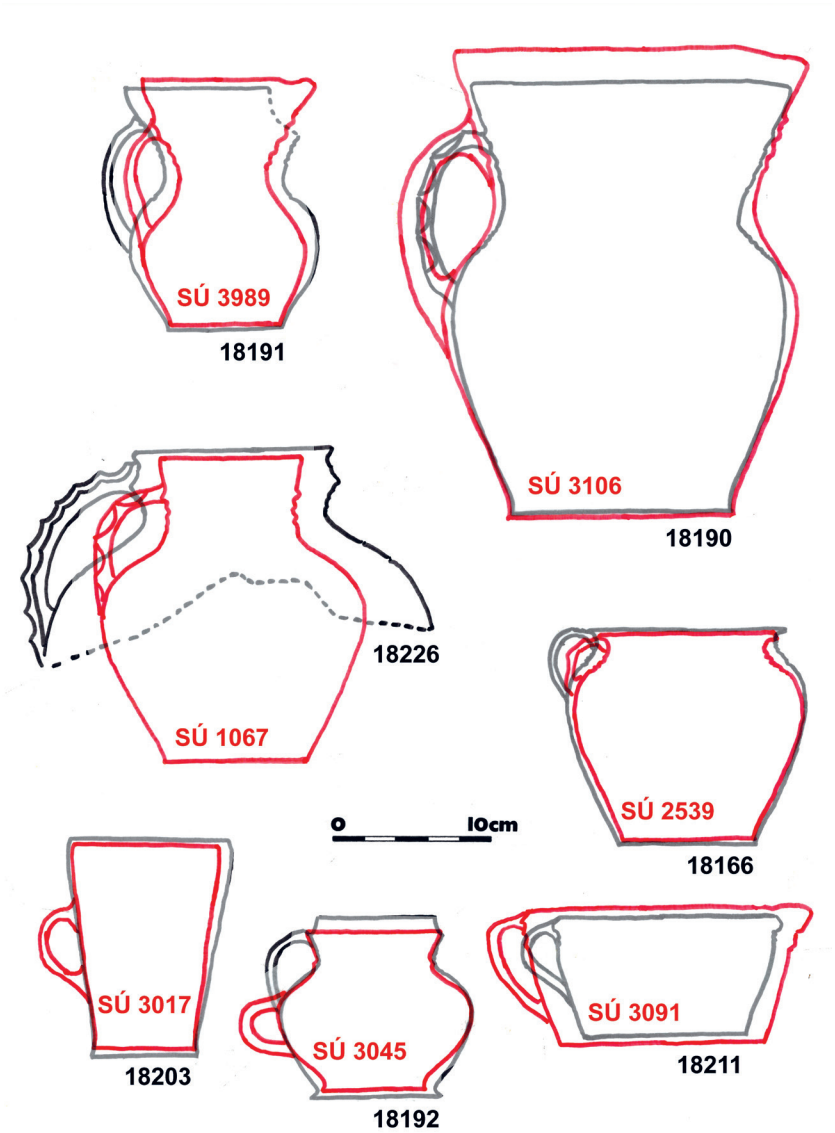

obr. 34 *Srovnání některých tvarů SÚ a čp. 7 vrstva 3*

Hus a autorita soudobé církve

Jan Kalivoda

Abstract:
The fate of John Hus in the driving gears of the system of the canonical law of his time and the event of this process on the stake of Constance was treated in detail many times after the year 1900, in the last decades very thoroughly and admirably by Jiří Kejř, who seems not to leave anything important untouched in this respect. Similarly, Hus' concept of the Church and his perspective of his role in it as a priest was given frequent interest in the last decades and this with ever growing ecumenical aspects. In both domains, the researchers strove to elucidate, both from the protestant and the catholic point of view, how John Hus influenced the discussion of later centuries about the principle of church and its members. But it would hopefully be interesting to try to sketch, how John Hus himself could have assess the perspectives of success of his reform proposals in the real and traditional conditions of the life of Czech Church of his time, without having the possibility to know about the convulsions of the Church history during the following centuries, not even during the decade following his death. And it would perhaps be useful to check, how broad margins were left for Hus' public activities even after the sanctions were promulgated against him.

Keywords:
Canon law, Czech medieval church, Hus' canonical process, Hus' theology of the Church, Laical power in the Czech church, Independence of the Czech church before and after Hus

Je zcela zbytečné připomínat, jak velké pozornosti se dostalo Janu Husovi v odborné literatuře i ve veřejném dialogu od poloviny 19. století a jeho významu pro pozdější vývoj reformační teologie, pokud necháme stranou posuny jeho historického významu do oblastí, kterým on sám by patrně nerozuměl, do sféry zápasů o svobodu myšlení a vyjadřování a do úsilí o sociální reformy umožňující neprivilegované většině lidstva mít alespoň trochu spravedlivý podíl na zvětšujícím se bohatství naší civilizace. Připomínky těchto reinterpretací a dezinterpretací Husova myšlení byly v čase nedávného Husova jubilea velmi populární, ale zůstanou samozřejmě zcela mimo téma tohoto příspěvku.

Chtěl bych však připomenout, že podle mého názoru i snaha postihnout teologické a církevně právní aspekty Husova působení byla v posledních stoletích výrazně zatížená podvědomovou reakcí na právní prostředí katolické církve reformační, poreformační a moderní doby – míněno doby před 2. Vatikánským koncilem. Katolická církev, ohrožená v některých regionech až smrtelně náporem reformace, se uchýlila k bezpodmínečnému posílení autority papežského úřadu a jeho nositelů a na prostorově omezeném území, které jí po vybojování sporu s evropskou reformací podléhala, tohoto cíle dosáhla. Osvícenství, Francouzská revoluce a období napoleonských válek v tom způsobilo drastickou pauzu, ale po obnovení evropských absolutistických režimů v první polovině 19. století se autorita papežství vrátila na úroveň období vrcholného baroka. Likvidace papežského státu během sjednocení Itálie a na ni (částečně i v předstihu) reagující 1. Vatikánský koncil potvrdily tuto tendenci na mnoho desetiletí. Papežství a jeho právní autorita se staly v očích katolických teologů a katolické elity jediným útočištěm katolické církve v moderním nepřátelském světě a potvrdily svou sílu i boji proti Bismarckově Německé říši. Povinné přísahy věrnosti papeži vyžadované od každého biskupa, princip papežské neomylnosti *ex cathedra*, princip autority papeže jako spolubiskupa v každé diecézi, požadavek přísahy odřeknutí se takzvaného katolického modernismu závazný od roku 1910 do roku 1967 pro každého kněze, to vše stanovilo normy přístupu k i ke starším církevním dějinám nejen pro katolické vědce, ale v negativní reakci na to i pro vědce protestantské nebo konfesně nevyhraněné orientace.[1]

1 Hubert JEDIN (Hg.), *Handbuch der Kirchengeschichte*, Berlin 2000, s. 10160–14960.

Pokud se vrátíme k interpretaci Husova působení, je možno tyto jevy sledovat i v díle snad nejlepšího znalce Jana Husa první poloviny 20. století, Jana Sedláka, jehož husovská monografie z roku 1915 unikla ocenění a podlehla v soutěži o ně Václavu Novotnému nezaslouženě.[2] Sedlák při všem svém brilantním rozboru pramenů k Husově činnosti posuzuje Husa téměř na každé stránce jako osobu, která by se postavila papežskému úřadu a jeho zplnomocněným zástupcům v době uznávající absolutní autoritu papežského stolce na vrcholu bojů s evropskou reformací raného novověku. A z toho mu až nechtěně vyplývá obraz Husa jako vzpurného zrádce církve, který se zpronevěřil svému kněžskému svěcení. V reakci na to protestantští a liberální historikové stejně jako církevní historikové, nemluvě o marxistické odborné literatuře, spatřují právě v této Husově vzpouře vůči neúprosné centrální církevní autoritě největší část jeho duchovního odkazu.[3]

Východiskem těchto postojů a hledisek je skutečnost, že Hus se nejpozději od března roku 1410 veřejně protivil vůli svých církevních nadřízených a pokračoval v tom v plném rozsahu a naprosto neústupně až do podzimu roku 1412. V katolické církvi raného i pozdního novověku by takové jednání příslušníka kléru bylo nepředstavitelné, a to i v době 19. a 20. století, kdy jíž katolická církev neměla k dispozici téměř žádné mocenské donucovací prostředky. Pevná disciplína církve, plně se podřizující globální autoritě papežského stolce, by tomu nepochybně zabránila a mohla by si být jista podporou velké většiny laických věřících.

Podle ojedinělé zprávy byl Hus postižen první klatbou výrokem arcibiskupa Zbyňka z Házmburka již v postní době roku 1409.[4] Tato zpráva pochází pouze ze svědectví předložených při vídeňském procesu proti Jeronýmovi Pražskému a je literaturou považována za nedůvěryhodnou – naprosto se jí nezabývá Jiří Kejř, ačkoliv jinak v ohledu arcibiskupova příkazu vydání Wycliffových spisů tato svědectví cituje.[5] Pokud by tato zpráva byla správná, došlo by ke klatbě pravděpodobně v souvislosti

2 Jan SEDLÁK, *M. Jan Hus*, Praha 1915.

3 Jako *pars pro toto* nutno samozřejmě uvést Václava NOVOTNÉHO, *M. Jan Hus. Život a dílo*, I–II, Praha 1919–1921.

4 J. SEDLÁK, *M. Jan Hus*, s. 152.

5 Jiří KEJŘ, *Die Causa Johannes Hus und das Prozessrecht der Kirche*, Regensburg 2005, s. 22-23.

s Husovým stanoviskem, že je třeba opustit obedienci římského papeže Řehoře XII. a zaujmout vůči všem pretendentům papežského titulu neutrální stanovisko, protože dosud, ovšem pouze podle moderního pohledu, nebyl důvod k tak radikálnímu Husovu potrestání ze strany arcibiskupa. V každém případě na jakousi klatbu, která zasáhla jeho blízké okolí, činí narážku ve svém postním kázání[6] a je zřejmé, že ji považuje za neúčinnou. Pokud by k této časné Husově exkomunikaci skutečně na počátku roku 1409 došlo, znamenalo by to, že byl později zvolen univerzitním rektorem jako exkomunikovaný, což mu nepředhazují ani jeho nejtvrdší protivníci. Buď je tedy vídeňské svědectví o této klatbě nespolehlivé, nebo její příčina odezněla již na podzim téhož roku, kdy i arcibiskup Zbyněk opustil obedienci Řehoře XII. a přidal se na stranu Pisánského koncilu. V ovzduší této pokořující kapitulace by patrně arcibiskup sám ani jeho okolí neměli mnoho chuti připomínat exkomunikaci, která by se vlastně nyní měla vztahovat i na ně, možná i mechanismem rozsudku *latae sententiae*, tedy samotným konáním skutku, který trest vyvolává, aniž je nutný další pravomocný rozsudek.

Nepochybně se však Hus dostal i formálně do sporu s církevní autoritou po vydání buly Alexandra V. ze dne 22. 12. 1409 v níž Husovi zakázal kazatelskou činnost v Betlémské kapli.[7] Tento zákaz byl právně ne zcela precizní. Hus byl k Betlémské kapli jako kazatel jmenovitě určen arcibiskupskou listinou roku 1402.[8] Často v odborné literatuře citované[9] dva články z Dekretálů Řehoře IX.[10], které se k zákazu kázání vztahují, se výslovně týkají pouze laiků. Povinnost žádat o povolení kázat pro

6 5. 3. 1409; J. SEDLÁK, *M. Jan Hus*, s. 153.

7 František PALACKÝ, *Documenta mag. Joannis vitam, doctrinam, causam in Constantiensi concilio actam et controversias de religione in Bohemia annis 1403–1018 motas illustrantia*, Pragae 1969, s. 374–376.

8 František Antonín TINGL – Josef EMLER, *Libri confirmationum ad beneficia ecclesiastica Pragensem per archidioecesin*, VI, Pragae 1883, s. 397 n.

9 Např. J. KEJŘ, *Causa*, s. 30.; Paul HINSCHIUS, *Das Kirchenrecht der Katholiken und Protestanten in Deutschland. System des katholischen Kirchenrechts mit besonderer Rücksicht auf Deutschland*, IV, Berlin 1888, s. 451.

10 X 5. 7. 12 a 14 = Emil FRIEDBERG (ed.), *Corpus iuris canonici*, II: *Decretalium collectiones*, Graz 1959, s. 784–790. (Odkazy na *Corpus iuris canonici* cituji podle způsobu, který v opoře o úzus moderní zahraniční kanonistické literatury používá J. KEJŘ, *Causa*, s. 16.)

nositele kněžského svěcení tedy vyplývala pouze z ustanovení lokálního církevního práva, přesněji z ustanovení přednesených na synodách pražského kléru v letech 1376, 1384, 1406 a 1408.[11] Tímto povolením však Hus disponoval a odebrat mu jej jmenovitě bylo procesně obtížné, protože takový výrok vyslovený bez dalších souvisejících opatření nepředstavoval ustálenou kategorii církevního trestu pro kleriky. Zřejmě proto se uvedená bula Alexandra V. vyhnula jmenovitému uvedení Husa a obecně zakázala kázání v soukromých kaplích a povolila je pouze „v kostelech katedrálních, kolegiátních, klášterních a farních". Nešlo o opatření disciplinární, ale o projev svrchovaného papežského *ius magisterii*, který z donucení právní situací musel postihnout snad desítky kultovních budov v Čechách jen proto, aby bylo možné zasáhnout Husa osobně.

Hus se proti ní odvolal *ad papam melius informandum*, tedy k samotnému vydavateli buly. Takové odvolání nebylo sice protiprávní,[12] avšak na rozdíl od řádného odvolání k legitimní odvolací instanci nemělo odkladný účinek, takže Hus od okamžiku vyhlášení papežské buly v Praze 9. 3. 1410 stál ve zjevném odporu vůči církevní autoritě, jíž jurisdikčně podléhal.[13] Pozdější jeho námitky, že tato bula brání volnému hlásání slova Božího a že se nevztahuje na Betlémskou kapli, protože ta není soukromou kaplí, na tom nemohly nic změnit. První námitka ovšem jasně naznačuje Husův počínající vnitřní rozchod s principy fungování a pravomocí tehdejší oficiální církve. Je samozřejmě nemožné odhadovat, jaké naděje si Hus dělal na možný úspěch svého odvolání. Je však nepochybné, že splnilo svůj účel tím, že alespoň formálně bylo možno Husovi nepříznivé rozhodnutí zpochybnit a oprávnit jeho nerespektování alespoň před jeho příznivci.

Vzápětí následující nové odvolání k papeži ze dne 25. 6. 1410 proti příkazu arcibiskupa odevzdat Wyclifovy spisy k přezkoumání a proti jeho opakování zákazu kázání na soukromých místech,[14] jehož se Hus účastnil, bylo ovšem právně preciznější a mířilo ke skutečné odvolací instanci, byť bylo nulitní v ohledu zákazu kázání, který pouze opakoval rozhodnutí

11 Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Svět české středověké církve*, s. 226, pozn. 72.

12 Jiří KEJŘ, *Husovo odvolání od soudu papežova k soudu Kristovu*, Ústí nad Labem 1999, s. 22.

13 V. NOVOTNÝ, *M. Jan Hus*, I., s. 389.

14 J. KEJŘ, *Causa* s. 47.

papežského stolce, k němuž odvolání směřovalo. Na toto odvolání reagoval arcibiskup první (nebo druhou) klatbou nad Husem a ostatními autory odvolání. Přesným rozborem Jiřího Kejře[15] je prokázáno, že tato exkomunikace byla neplatná, protože odporovala výslovným ustanovením Dekretálů Řehoře IX. o procesním apelačním právu.[16] Je zajímavé, že do doby Jiřího Kejře na to nebylo poukázáno ani v díle Václava Novotného, ani Janem Sedlákem. Klatba ovšem neměla žádný účinek, exkomunikovaný Hus byl po několika dnech artistickou fakultou jednomyslně ustanoven řídícím příštího kvodlibetu a ve svých pokračujících betlémských kázáních napadal klatbu i jejího původce arcibiskupa bez váhání a bez jakýchkoli překážek.[17]

Další vývoj Husova procesu je již samozřejmě dobře znám. Žaloba pražského arcibiskupa na něj naprosto zastínila Husovo předchozí odvolání, které upadlo v zapomenutí a po Husově odmítnutí dostavit se osobně k papežskému soudu na něj byla vydána v únoru 1411 další exkomunikace kardinálem Colonnou z důvodu Husovy neposlušnosti vůči jeho soudu.

Je nutné uvést, že exkomunikace pražského arcibiskupa i kardinála Colonny byly toho typu, který byl od 12. století nazýván *excommunicatio minor*. Sám pojem „exkomunikace" a tím více jeho český překlad „klatba" vyvolávají dojem fatálního drtivého trestního opatření. To je však jen pozůstatek starokřesťanského pojetí tohoto trestu, zesilovaného ještě v určitých okolnostech pojmem *anathema*. V době antiky se ještě sama křesťanská církev cítila být menšinou Kristem oslovených věřících a necítila odpovědnost za duchovní prospěch a posmrtný osud pohanské většiny. Pokud se rozhodla vyloučit některého křesťana ze svých řad, znamenalo to, že o něj zcela ztrácí zájem a že jeho návrat do církve je na tomto světě nemožný.[18] Tento postoj se stal neudržitelným již poté, co v pozdní antice křesťanství získalo postavení státně preferovaného a konečně jediného

15 J. KEJŘ, *Causa*, s. 78, pozn. 12.

16 VI 5,11,20 = E. FRIEDBERG II, s. 1104–1105; X 2,28,55 = E. FREIDBERG II, s. 435.

17 V. NOVOTNÝ, *M. Jan Hus*, I, s. 389–400; František ŠMAHEL, *Jan Hus: Život a dílo*, Praha 2013, s. 100.

18 Mt 18,7: „Jestliže však (hříšník) neuposlechne ani církev, nechť je ti jako pohan nebo celník"; 1K 5,5: Vydejte toho člověka satanu ke zkáze těla, aby duch mohl být zachráněn v den Páně" (což ovšem v novozákonní době nemohlo znamenat požadavek trestu smrti pro kacíře; zkratky biblických knih použity podle normy ČEP).

povoleného náboženství. V raně středověkých nástupnických státech již nebylo představitelné, aby se nějaká osoba bez veřejných následků vyvázala z příslušnosti k církvi a žila mimo její pozornost v podstatě bez kontroly nad jejím náboženským životem, případně zcela bez vyznání. Exkomunikace se stala způsobem, jak odejmout křesťanovi jeho církevní práva, ale zachovat všechny jeho církevní povinnosti.[19] Z nejstarší doby však zůstal zachován zákaz pro všechny příslušníky církve stýkat se s ním ve společenském životě, byť postupně mírněný mnoha výjimkami, vyvolanými požadavky humanity i společenskou nutností. Podstatnou novinkou však bylo, že většina výroků exkomunikace mohla být odvolána po napravení hříšníka a že tedy exkomunikace mohla být jen dočasným nápravným trestem (*censura medicinalis*). Tento typ exkomunikace představoval většinu případů rozsudků exkomunikace a pro klérus nešlo zdaleka o trest nejvyšší.

Od 10. století se však z této *excommunicatio* začíná odštěpovat její ještě mírnější podoba, od 12. století nazývána *excommunicatio minor*. Po velmi dlouhém kolísání právního úzu byl její obsah nakonec definován v Dekretálech Řehoře IX.[20] jako vyloučení od přijímání všech svátostí. V případě kněze však neznamenala žádnou újmu na jeho věcných právech v církvi a výkonu úředních povinností, dokonce považovala svátosti jím pod exkomunikací udělené za platné, byť se exkomunikovaný dopouštěl jejich udílením hříchu. *Excommunicatio minor* tedy musí být považována za v podstatě mírný trest, spíše napomenutí, které ovšem Hus v obojím případě ignoroval.

Teprve *excommunicatio maior* vynesená nad Husem v červenci roku 1412 kardinálem Petrem Stefaneschi zasáhla Husa citelněji.[21] Z její podstaty vyplývalo, že každý, kdo by se s Husem soukromě nebo společensky stýkal, je automaticky postižen *excommunicatio minor*. Ani to by Husa patrně výrazně nezasáhlo a jiné důsledky zostřená klatba v podstatě neměla. Jak známo, byla však doprovozena vyhlášením *interdictum mixtum*, zakazujícím veškeré církevní úkony na místě každého Husova pobytu.

Tento interdikt, ačkoliv byl děsivou zbraní středověké církve, nebyl vždy účinný. V době sporů papežství s císařem Ludvíkem Bavorem

19 Hans Erich FEINE, *Kirchliche Rechtsgeschichte*, I: *Die katholische Kirche*, Weimar 1994, s. 198.

20 X 2. 25. 2 (= E. FRIEDBERG II, s. 374); X 5. 39. 59 (E. FRIEDBERG II, s. 912).

21 F. PALACKÝ, *Documenta*, s. 461–467; srov. V. NOVOTNÝ, *M. Jan Hus*, II, s. 106.

přestálo město Kostnice 18 let lokálního interdiktu, Frankfurt nad Mohanem dokonce 28 let. Postupně kvůli stále rostoucímu pohoršení širokých vrstev laiků pravidla interdiktu dovolovala omezený výkon bohoslužebných úkonů. Postižené lokality si za velké peněžní sumy obstarávaly kněze, kteří interdikt porušovali (analogie s nákupem kněžských svěcení v malých biskupstvích severní Itálie českou utrakvistickou církví 15.-16. století je zřejmá) a nakonec Benátky svým kněžím roku 1606 respektování papežského interdiktu zakázaly pod hrozbou světskými tresty, čímž se přičinily o zánik tohoto institutu kanonického práva.[22]

K tomu všemu však byla nutná silná podpora obyvatelstva a především veřejné autority, která v případě interdiktu nad Husem již v Čechách chyběla. Na straně královského dvora i v pražské veřejnosti převládl pocit únavy ze stále pokračující krize. Ale i poté, co byl Hus tlakem situace donucen odejít z Prahy a vzdát se veřejného působení, další téměř dva roky žil v Čechách jako soukromník nijak neohrožován církevními orgány a tento stav mohl pokračovat ještě dlouho, pokud by nevyhověl pozvání na Kostnický koncil. Pokud by se s takovým řešením smířil, není vyloučené, že by mu byl v Čechách dopřán klidný konec života jako Johnu Wycliffovi v jeho venkovském útočišti na faře v Lutterworthu.

Jak je možné, že Jan Hus tak dlouho vytrval bez větších potíží a osobního nebezpečí v odporu vůči pražskému arcibiskupství a stíhání papežským soudem? V dosavadní literatuře se klade důraz na jeho osobní statečnost, na podporu královského dvora a podporu laických křesťanů především v Praze.

Poslední faktor mohl hrát roli jen ve výjimečných případech, jako při pokusu staroměstských Němců napadnout a zbořit Betlémskou kapli na podzim roku 2012, těsně před Husovým odchodem z Prahy.[23] A je nepochybné, že Hus si laické podpory Pražanů i české šlechty velice vážil a s ohledem na ni se rozhodoval i na Kostnickém koncilu, jak mu trpce vytýká Jan Sedlák.[24] Ale v žádném případě by mu nemohla pomoci proti rozhodné a jednotné autoritě české církve. Stejně tak i jeho osobní statečnost a neústupnost by mu v případě vyhroceného ohrožení mohla přinést proslulost, ale nikoli záchranu.

22 H. E. FEINE, *Kirchliche Rechtsgeschichte*, s. 386–387.

23 F. ŠMAHEL, *Jan Hus*, s. 134, 136; V. Novotný. *M. Jan Hus*, II, s. 180, 191.

24 J. SEDLÁK, *M. Jan Hus*, s. 341n., s. 349.

Podpora českého krále a jeho okolí byla nepochybně důležitější a potřebná, i když po většinu času byla jen blahosklonnou neutralitou. V několika situacích však byla výrazná – stačí připomenout vynucení smírné dohody s arcibiskupem Zbyňkem roku 1411, které se arcibiskup vyhnul jen útěkem a smrtí v Bratislavě,[25] snahu o ustavení smírčí komise roku 1413, která by poskytla Husovi podporu,[26] a především dvojí zmaření účinnosti interdiktu nad Prahou vyhlášeného arcibiskupem.[27] Král Václav IV. však nebyl nakloněn Husovi a jeho straně kvůli jejich myšlenkám a plánům na reformu církve. Husovy návrhy reforem církve měly určitou odporu na královském dvoře a snad u královny Žofie, ale dlouhou dobu uváděné doklady přízně její, Václavovy a vysoké české šlechty, nemluvě o zástupcích obou pražských měst v listech papeži Janu XXIII. byly v poslední době vážně zpochybněny.[28] Pokud tyto doklady pomineme, neexistuje okamžik, kdy by se král Václav svou autoritou postavil za reformní myšlenky Husovy strany. Důvod relativní Husovy nedotknutelnosti a skutečnosti, že mohl prakticky beztrestně vzdorovat arcibiskupské i papežské moci až do roku 1412 a mimo Prahu až do roku 1414, mohl spočívat ve specifickém charakteru české církve a jejího vztahu k českému státu ještě na počátku 15. století.

Je zcela běžně uznáváno, že na konci 14. století česká církev z formálního hlediska zcela vyrovnala staletý předstih civilizační a organizační západní a jižní Evropy.[29] Poslední pražský biskup Jan z Dražic a první pražský arcibiskup Arnošt z Pardubic postupně přešli od dočasných delegací svých biskupských pravomocí k postupnému vytváření stálého centrálního úřednického aparátu, dovršeného Janem z Jenštejna v trojici centralizovaných nejvyšších hodností stálého generálního vikáře pověřeného péčí především o chod farní organizace, biskupského oficiála pověřeného soudní agendou netrestního charakteru a korektora kléru jako pražské zvláštnosti, který kleriky pražské diecéze soudil v trestních

25 F. ŠMAHEL, *Jan Hus*, s. 106-107; V. Novotný, *M. Jan Hus*, I, s. 478-498.

26 F. ŠMAHEL, *Jan Hus*, s. 137-140; V. Novotný, *M. Jan Hus*, II, s. 267, 283, 302n.

27 F. ŠMAHEL, *Jan Hus*, s. 79n., 105; V. Novotný, *M. Jan Hus*, I, s. 371n., 483n.

28 F. PALACKÝ, *Documenta*, s. 409-424, Božena KOPIČKOVÁ – Anežka VIDMANOVÁ, *Listy na Husovu obranu z let 1410–1412. Konec jedné legendy,* Praha 1999; F. Šmahel, *Jan Hus,* s. 101.

29 Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Svět české středověké církve*, Praha 2010, passim.

záležitostech.[30] Jan z Jenštejna se poté domníval, že se může plně věnovat koncepčním záležitostem a literární tvorbě a přenechat běžnou správu diecéze těmto úředním instancím.

V principu a v teorii platily v české církvi obecné sbírky předpisů *Corpus iuris canonici*. Čechy se také bez zjevného odporu podrobily fiskálnímu systému avignonského papežství.[31] Ve skutečnosti však za tímto moderním průčelím zachovávala česká církev archaické struktury přemyslovského období.

Dvě třetiny far byly obsazovány na návrh světských patronů, jejichž návrhy byly v drtivé většině případů diecézní správou akceptovány a tak vlastně zůstal zachován systém raně středověkých *Eigenkirchen*. (Zbývající třetinu prezentovaly církevní instituce nebo u nich stav zůstává nejasný.)[32] Asi dvě třetiny kanovnických hodností v kapitulách pražské diecéze obsazoval podle své úvahy český král.[33] Naprostou většinu ostatních kanovnických míst obsazoval papežský stolec, ale spokojoval se pouze s finančními poplatky, které od dosazených hodnostářů plynuly, osoby samotné však opět velkou většinou vybíral na návrh panovníka nebo některého člena dynastie, přičemž byla ignorována speciální ustanovení kanonického práva.[34] Stejně tak měl panovník rozhodující vliv na obsazování arcibiskupské a biskupských hodností v Čechách, byť formálně byla práva papežského stolce při této proceduře zachovávána. Ve formulářových sbírkách se dokonce zachoval písemný nárok Karla IV. a Václava IV., že papež neobsadí žádné beneficium v Čechách (z té menšiny, která papežovu rozhodnutí podléhala) bez jejich souhlasu. Jde sice o *dictamina*, těžko by ale takové texty vznikly, kdyby neměly oporu v praxi.[35]

30 Z. HLEDÍKOVÁ, *Svět,* s. 334nn.

31 Kamil KROFTA, *Kurie a církevní správa zemí českých v době předhusitské,* ČČH 10/1904, 12/1906, 14/1908; Jaroslav ERŠIL, *Správní a finanční vztahy avignonského papežství k českým zemím ve třetí čtvrtině 14. století,* Rozpravy ČSAV 19, 1959.

32 John Martin KLASSEN, *The Nobility and the Making of the Hussite Revolution,* Washington 1978, s. 35.

33 Z. HLEDÍKOVÁ, *Svět*, s. 22-25.

34 Z. HLEDÍKOVÁ, *Svět*, s. 26.

35 F. PALACKÝ, *Über Formelbücher zunächst in Bezug auf böhmische Geschichte*, Prag 1842–1847, s. 24; Franz Martin Pelzel, *Lebensgeschichte des römischen und böhmischen Königs Wenceslaus,* I, Prag 1788, příl. č. 31; Ivan HLAVÁČEK, *Das Urkunden- und*

V takovém prostředí pak za cenu života Jana z Pomuku ztroskotal pokus Jana z Jenštejna spravovat svou diecézi jako nezávislý prelát nepodléhající v církevních záležitostech českému králi. A Jan z Jenštejna byl zklamán i ve své naději, že najde oporu v evropské církvi. Papež Bonifác IX., jemuž byl Jenštejn oddán, ho vydal na milost a nemilost českému králi, protože krále potřeboval více než pražského arcibiskupa.[36]

Tato neúspěšná peripetie Jenštejnova církevního modernismu potvrdila všeobecné přesvědčení českého kléru, že česká církev je v zásadě podrobena panovníkovi, který respektuje papežskou autoritu jen jako vzdáleného přímluvce a rádce a ovšem jako výběrčího církevních daní. Jan Hus, vzešlý z plně českého prostředí rodinného i církevního, a král Václav se jistě mohli velmi dobře shodnout, že toto je model odpovídající tradicím a potřebám české církve (a ovšem českého krále). Odpor proti arcibiskupovi Zbyňkovi z Házmburka, který se opět pokusil obnovit nezávislou aktivitu arcibiskupa podle vzoru Jenštejnova, vedl Václava IV. k (byť nedůsledné) podpoře Husovy strany v české církvi a české části univerzity zřejmě daleko účinněji než Husovo vlastní učení a kazatelská činnost.

Výsledkem této situace bylo, že prostředí české církve bylo schopno postavit se samostatně na odpor Husovu reformnímu snažení, jeho popularitě v Praze a ve stavovské společnosti a jeho stále více na Wycliffovi závislé teologii jen ve třech specifických případech: již zmíněnou činností arcibiskupa Zbyňka z Házmburka, která přes podporu papežů skončila jeho životní tragédií a smrtí na útěku před českým králem, žalobou pražských farářů na Husa z roku 1408,[37] které arcibiskup Zbyněk ještě pominul, a především po celou dobu Husovy veřejné činnosti prudkým odporem vůči němu ze strany svatovítské kapituly, která byla jednou z pouhých tří českých kapitulních institucí s právem sama sebe doplňovat a proto nepodléhala tlaku královské moci.[38]

Kanzleiwesen des böhmiscshen und römischen Königs Wenzel, Stuttgart 1970, s. 373n.

36 Lenka BOBKOVÁ – Milena BARTLOVÁ, *Velké dějiny zemí Koruny České*, IVb, Praha 2003, s. 330-340; Jaroslav Václav POLC, *Svatý Jan Nepomucký*, Praha 1993.

37 F. PALACKÝ, *Documenta*, s. 153-155; V. NOVOTNÝ, *M. Jan Hus*, s. 255-259; F. ŠMAHEL, *Jan Hus*, s. 65n. Je charakteristické, že patronátní práva ke dvěma třetinám pražských far náležela církevním institucím (Václav Vladivoj TOMEK, *Dějepis města Prahy*, III, Praha 1892, s. 144-148).

38 Tyto tři kapituly byly kapitula svatovítská, vyšehradská a litomyšlská, v nichž

V žádném případě nemám v úmyslu věnovat se v tomto příspěvku Husovu učení o církvi predestinovaných opřenému o myšlení Wycliffovo. Pokusím se však stručně shrnout Husovy názory na podstatu a principy činnosti církve pozemské, v jeho očích lidského výtvoru vzniklého historicky, cestou mnoha „nálezků lidských".

Jako klerik a kněz vzešel Hus z prostředí české církve ctící podřízenost svému arcibiskupovi a jeho prostřednictvím českému králi, bez výrazných zahraničních kontaktů. Atmosféra papežského schismatu autoritu římského papežského stolce jistě do značné míry podlamovala a přechod pražské arcidiecéze k pisánské obedienci, ke které byl pražský arcibiskup roku 1409 okolnostmi a českým králem proti své vůli donucen, vnímání relativity významu papežského úřadu alespoň u Husa jistě ještě posílilo. Samozřejmě k tomu přispěl i tvrdý právní postup pisánského papežství proti němu, proti němuž na rozdíl od českého prostředí nemohl doufat v jakýkoli kompromis, jak po výše shrnutých peripetiích svého soudního procesu pochopil.

Radikální dovršení Husova vývoje chápání pozemské, viditelné církve bojující představuje podle názoru mnoha autorů jeho odvolání ke Kristu ze dne 18. října 1412.[39] Ve starší literatuře bylo chápáno jako první rozhodný krok k popření církevní hierarchie a jako vyjádření autonomie osobního přesvědčení vůči závazku poslušnosti církvi. Zvláště zásluhou J. Kejře pak převládl v moderní době pohled spíše právní.[40] Kejř studuje Husovo odvolání ke Kristu v jedné monografii a podrobně i ve svém vrcholném díle o Husově církevním procesu. Shledává všechny styčné body i rozdíly oproti obdobným odvolání v dějinách církve a zdůrazňuje, že toto odvolání nemohlo být validním právním krokem, že muselo být pochopeno jeho soudci jako Husova neochota podrobit se mechanismům církevního práva a že Husovi tento „neprávní" krok právně velmi uškodil. V tom se projevilo zaujetí J. Kejře církevním právem jako takovým a určitá sympatie k jeho soustavě a relativní dokonalosti, která

královské právo prezentace platilo jen pro naprostou menšinu kanovnických míst a jiných prebend (Z. Hledíková, *Svět*, s. 23-25).

39 V. Novotný (ed.), *M. Jana Husi korespondence a dokumenty*, Praha 1920, s. 129-133; V. Novotný, *M. Jan Hus*, s. 172-175; J. Kejř, *Husovo odvolání od soudu papežova k soudu Kristovu*, Ústí nad Labem 1999; J. Kejř, *Causa*, s. 90-94; F. Šmahel. *Jan Hus*, 135; Pavel Soukup. *Jan Hus: Život a smrt kazatele*, Praha 2015, s. 129n.

40 Viz předchozí poznámku.

je u historika práva pochopitelná. Kejře v tomto přístupu následuje i Pavel Soukup a stručně i František Šmahel.

Je však velmi pochybné, že toto odvolání bylo míněno jako právní prostředek, naopak, je to zcela nepravděpodobné. Hus nedává ani slovem najevo, že by tímto odvoláním chtěl ovlivnit církevní právní instance. Žádá však explicitně o pomoc a ochranu české laiky, především šlechtu.[41] Odvolání obsahuje kritiku soudobé církve jako instituce jen v jediné větě a i v ní krátce kritizuje jen (některé) biskupy, dále pouze Husovy zlovolné soudce. O papežství se v odvolání mluví neutrálním tónem.[42]

Husovo odvolání je tedy proklamací a výzvou českému laickému obecenstvu k podpoře pro jeho osobu, kterou ovšem mohla forma i adresát odvolání silně motivovat a Hus v to jistě doufal. Nevyjadřuje obavu z představitelů české církve, jmenuje jako své církevní protivníky v Čechách pouze Michala de Causis, Stanislava ze Znojma a Štěpána Pálče.

Pro pokus určit, k jaké církvi se Hus svými reformními nároky a jejich teologickým zdůvodněním v době svého odvolání ke Kristu obracel, tedy musíme hledat jinde a jeho dílo *De ecclesia* vzniklé během následujících několika měsíců je k tomu samozřejmě nejvhodnější.[43] Nejvíce pozornosti v tomto díle vždy vzbuzovalo Husovo, tedy Wycliffovo, pojetí věčné a neviditelné církve predestinovaných, v jejímž čele stojí Kristus. Pro náš účel je však podstatný Husův názor na obecnou církev pozemskou. Je možno shrnout, že tato církev podléhá naprosté Husově destrukci jako pouhý souhrn aktuálně žijících (západních) křesťanů bez jakéhokoli významu v Božím plánu spásy.[44] A již v této úvodní části díla, nepolemické a napsané ještě bez reakcí na dobrozdání teologů pro účely jednání královské smiřovací komise,[45] je Hus v zájmu svého pojetí

41 Nikoli však jmenovitě českého krále; to může být ohled na jeho postavení vůči zahraničí, spíše však je to projev nedůvěry Husa, že král bude také tentokrát při něm stát i v situaci interdiktu.

42 Je nutno podotknout, že J. Kejřem podrobně uváděné případy jiných odvolání ke Kristu (a často příštímu koncilu) rovněž nebyly žádnými právními úkony, nýbrž pouze politickými nebo teologickými proklamacemi neposlušnosti vůči papeži nebo právě probíhajícímu koncilu, u posledního velmistra templářů pak výkřikem zoufalství v okamžiku smrti. Jejich právní rozbor je podle mého názoru neúčelný.

43 Jan Hus, *De ecclesia*, ed.Samuel Harrison Thomson, Praha 1957.

44 *Ibid.,* především kapitola 5 a 7.

45 F. Palacký, *Documenta*, s. 486-488; V. Novotný, *Mistr Jan Hus*, II, s. 277, 296-299.

církve predestinovaných nucen napadnout papežskou autoritu i polemikou s tradičním středověkým a katolickým výkladem evangelního ustanovení o moci klíčů.[46]

V polemických pasážích tohoto díla počínaje kapitolou dvanáctou pak prakticky neustále zpochybňuje nutnost a oprávněnost základní obecné struktury pro Husa bezcenné pozemské církve, totiž instituci papežství a kardinálského kolegia.[47] Nejvýrazněji Hus popírá evangelní původ papežské hodnosti v kapitole patnácté,[48] kde tento původ přiznává pouze biskupské hodnosti.[49] Ani o reálné fungování sítě biskupských stolců v evropské církvi jeho doby však neprojevuje žádný zájem.

Dovoluji si tedy shrnout, že v době vzniku díla *De ecclesia* není podle mého názoru pro Husa existence obecné pozemské křesťanské církve žádnou hodnotou. S tím se shoduje i skutečnost, že u Husa nenalézáme jakýkoli náznak, že by si přál, aby jeho činnost měla vliv i mimo území Čech. Ojedinělá epizoda jeho korespondence s anglickými viklifisty v letech 1410–11 zůstala jen epizodou a Hus z ní neodvozoval žádná nerealistická očekávání.[50]

Předkládám tedy jako hypotézu, že Husovo reformní úsilí bylo soustředěno na dosud archaické, od obecné církve relativně izolované české církevní prostředí a v něm hledalo své uplatnění. Zůstával soustředěn na kritiku českých církevních poměrů a očekával zásah královské moci sice v plné shodě s Wycliffem, ale také v plné shodě s všeobecným vnímáním její převahy nad církevními orgány, jak přežívalo ze 14. století u mnoha česky mluvících příslušníků patriotického kléru Husovy doby. Odmítal

46 Mt 16,19; J. HUS, *De ecclesia*, 10. kapitola. To mu samozřejmě činilo značné obtíže a ve snaze ho interpretovat ve svůj prospěch dospěl z nutnosti dokonce k podstatnému omezení významu kněžského svěcení, které nedisponuje svátostí rozhřešení, nýbrž jen dosvědčuje, že k němu došlo z Boží vůle.

47 Bez snahy o vyčerpávající výčet možno uvést *Ibid.,* s. 97n., 101n., 102-105, 122-130, 132, 136, 143n., 167nn.

48 *Ibid.,* s. 126.

49 Ale o stránku dále i toto svoje tvrzení popírá citací Hieronyma ze Stridonu a Gratianova Dekretu, z nichž vyplývá, že pouze kněží a jáhni byli ustanoveni prvotní církví a tedy Boží vůlí. *Ibid.,* s. 127, 128: *Quid enim facit excepta ordinacione, episcopus, quod non facit presbiter? Apostolos, id est episcopos et prepositos dominus elegit…* Tento výrok je však v *De ecclesia* ojedinělý.

50 V. NOVOTNÝ, *Mistr Jan Hus*, I, s.458n.

názory svých protivníků na papežský úřad a neustálými citáty z Wycliffa zpochybňoval posvátný charakter papežství. Jeho ideál reformy církve je tedy plně inspirován Wycliffem, je však podle mého názoru lokalizován na reformovanou českou církev uznávající královskou svrchovanost, se svými biskupy jako panovníkovými loajálními partnery, zbavenou zbytečných prebend a opírající se o českými učenci ovládanou Pražskou univerzitu, která má generovat alespoň elitní menšinu obrozeného farního kléru.

Je nápadné, že až do roku 1414 nevěnuje Hus žádnou pozornost instituci ekumenických koncilů. Je to ve shodě s jeho (v této stati tvrzeným) nezájmem o způsob fungování pozemské obecné církve, jejíž význam vůči věčné církvi predestinovaných je alespoň teologicky mizivý. Ani Pisánský koncil roku 1409, který Hus prožil již jako v Čechách všeobecně známá osobnost, jej nijak teoreticky nezaujal.[51] Považoval jej zřejmě jen za utilitární pokus odstranit papežské schisma, jež ho při jeho postoji k instituci papežství nijak zvlášť neznepokojovalo.[52] Nelze u něj najít žádné náznaky konciliarismu nebo alespoň naděje, že obecný koncil by mohl přispět k reformě církve.

Tím více byl ovšem zaskočen svoláním Kostnického koncilu a pozváním na něj. Nebyl k uvažování o koncilu svou dosavadní činností a teologií nijak připraven, nezbylo mu však než pozvání přijmout. Opustil tak bezpečné prostředí laiky patriarchálně ovládané české církve a musel zakusit, že pozemská obecná církev dokáže mimo Čechy ubránit své již v Evropě prosazené a uznávané hierarchické nároky bez potíží. Přes občasné chvíle optimismu během svého věznění přijal Hus tuto pro sebe zcela novou kostnickou roli obětavě a statečně a nezklamal své české prostředí, které byl donucen opustit. Tím způsobil, že většina území Čech ubránila svou dosavadní relativní nezávislost na evropské církvi a chceme-li, i svou izolovanost od ní až do vystoupení Lutherova, i když samozřejmě ve zcela jiné podobě, než jaká českou církev charakterizovala v podstatě až do nástupu konciliarismu a Husovy smrti.

51 I když ovšem energicky podporoval politiku krále Václava IV. vůči němu.

52 Zřetelně se k ní vyslovuje až v *De ecclesia*, ale již roku 1410 v dopisu Křišťanovi z Prachatic stručně vyjadřuje své stanovisko k papežství tak, jak ho poté v *De ecclesia* formuloval; F. PALACKÝ, *Documenta*, s. 60n., J. SEDLÁK, *M. Jan Hus*, s. 287.

Hus and Authority of the Modern Church

Jan Kalivoda

The destiny of Jan Hus in the gear of the legal mechanisms of the period Church and the outcome of his trial at the stake in Constance has been described in books many times in great detail since 1900; over the last few decades Jiří Kejř is the historian who has been dealing with this topic very thoroughly and seems to investigate the matter to the full extent of the current knowledge. Hus' concept of the Church and his role within it as a member of the clergy has also been reflected in literature very frequently during the past years with strongly emphasized ecumenical aspects. In both respects researchers strove to explain in general Protestant and Catholic coordinates how Jan Hus influenced subsequent discussions about the substance of the Church and the position of worshippers in it. However, there is an aspect that has not been considered – what Hus thought about prospects of these reform proposals and the chances of their being implemented in actual conditions of the existence of the Bohemian Church of his times when he could not foresee the crucial events of Czech and European religious history during the coming hundred years or even only the nearest decade. At the same time it is useful to research what opportunities to influence the public Hus had in the Bohemian system of canon law even at times when he was already subject to persecution based on the canon law.

It is beyond doubt that Hus had surprisingly great opportunities even during turbulent moments of his clash with the authority of the Prague Archbishop and Popes and their judges. Professional literature has dealt with details of these situations, however, nobody attempted to explain how such situations could occur in the Bohemian Church at the turn of the 15th century, even though such explanation is needed when observing the situation in retrospect.

This paper offers a hypothesis that Hus operated in the Church of the Bohemian Kingdom which was via facti fully subjected to the secular authority of the Bohemian King, and papal prerogatives and the period canon law were respected to a limited extent only, mostly just theoretically. If the Bohemian King did not interfere in the matter of religious discipline, Bohemian religious institutions were in fact almost helpless even

though some of them tried to act against Hus and even were supported by the highest authorities of the European Church.

Hus, as a patriot of the Bohemian Church relied on such a situation (maybe even subconsciously) and, in any case, took full advantage of the described status quo. The paper tries to demonstrate that Hus' effort to reform the Church was restricted to the Bohemian Church and had no ambition to cross the Bohemian borders since international institutions of the period European (Western) Church were emptied out by Hus' theology and were only tolerated as actually existing. And at the time of Papal Schism this attitude proved to be theoretically and practically effective.

All this was changed by the introduction of conciliarism and the summoning of the Constance Council. Hus was forced to accept the authority of international Church, at least in the form of the Council, and he surrendered to the invitation to the Council and decided to accept the death sentence. By doing so he encouraged the community of a large portion of Bohemian Christian laymen who were supported by the Prague University to protect their independence in religious matters for hundreds years to come even though in completely different conditions, with new requirements and in a shape completely different from the archaic Bohemian Church before the introduction of conciliarism and Hus' death.

Jan Hus's Productive Exile: Writing as Rabble-Rousing

Marcela K. Perett

Abstract
This article analyzes Jan Hus's writings written in exile. Since leaving Prague in the fall of 1412, Hus's interactions with the laity became increasingly deliberate and he wrote a number of vernacular treatises (such as his Postil, On Simony, and the Expositions trilogy) all in order to persuade the laity that although he had lost his legal case against the curia, the moral victory was his and that he, rather than corrupt officials, held authority in the church. In so doing, he deliberately created a religious faction of followers that would continue to push for reform in the church even after his death.

Keywords:
Hussite ideology, Jan Hus, Hus´s writtings, vernacular treaties, Antichrist, Simony

I. Introduction

The exile from Prague hit Hus very hard. But instead of accepting the injustice and backing down, he hit back with the only weapon available to him, his writings. In the weeks and months following his departure from Prague, Hus campaigned on his own behalf through letters, sermons and treatises, all in the vernacular in an effort to persuade the laity that he was

in the right and the curia in the wrong. To the extent that late medieval media allowed him, he "went public" with his disagreement, a decision that had lasting consequences.

In the last three years of his life, Jan Hus used vernacular communications deliberately in order to present himself as an innocent victim of injustice and to create a faction of followers and sympathizers. To that end, he used his letters and his vernacular treatises, each with different message and emphasis. The letters depict Hus's quarrel with the curia as a cosmic battle between good and Antichrist, with Hus in the guise of an Old Testament prophet, another apostle or saint. The vernacular treatises, *On Simony*, the three *Expositions* (of the Faith, of the Ten Commandments, and of the Lord's Prayer), and Hus's vernacular *Postil* belabor these points, adding a devastating criticism of contemporary clergy as well as an element of spiritual advice. They show that Hus's experience at the hands of the curia also influenced his view of the spiritual life, how it could best be lived and what was at stake. These writings reveal a pastorally-minded Hus, a preacher striving to point his followers to the beauties of the interior life of the faith and a university master eager to educate the faithful in the Scriptures. But, they also show a bitter critic of clerical shortcomings and of the clerical culture in general, a disappointed man whose spiritual advice demanded rejection of contemporary religious customs, discord and partisanship.

Hus's quest to clear his tarnished reputation before the laity brought the latent divisions and disagreements out into the open and into the vernacular, creating a faction of supporters. Hus's vernacular communications became an instrument of a "newly defined mode of political communication, in which, besides the economic and political elites, the social strata which had had no say in power decisions thus far – burghers, artisans, women, and the municipal poor – also played their part."[1]

1 Pavlína RYCHTEROVÁ, "Theology Goes to the Vernaculars: Jan Hus, 'On Simony,' and the practice of translation on fifteenth-century Bohemia" in: Michael Van Dussen – Pavel Soukup eds., *Religious Controversy in Europe, 1378–1536* (Brepols, 2013), pp. 231-248, 232 and Ibid., "Gens, nacio, communitas – lingua, sanguis, fides: Idea národa v českém díle Jana Hus" in *Heresis Seminaria* (Praha: Filosofia, 2013), pp. 75-110, 83, see also P. Rychterová, "Die Verbrennung von Johannes Hus als europäisches Ereignis. Öffentlichkeit und Öffentlichkeiten am Vorabend der hussitischen Revolution," in: *Politische Öffentlichkeit im Spätmittelalter*, pp. 361-384.

This effort to captivate a larger audience was born of an immediate need; because he could not win the legal case brought against him by the curia, Hus retold the events in such a way that allowed him to claim moral victory. These interactions between Hus as the leader of the reformist party and the aristocratic and urban society "gave momentum to the formation of the late medieval public sphere in Bohemia."[2] They were key to the creation of the public sphere in Bohemia and proved an important prerequisite for the success of the Hussite revolt. But how did Hus's communications bring about "this creation of the new public," in what way did the vernacular become "an instrument of a newly defined mode of political communication"?[3] Hus did so by bringing the disputed questions out among the laity, effectively creating a kind of public forum, in which everyone, lay and cleric alike, was asked to have an opinion and to take a stand. In the last three years of his life, Hus deliberately polarized and offended; his was not pious catechesis but a manifesto of cosmic battle in which everyone was called on to participate. The so-called public sphere grew out of disagreements about fundamental matters of religious and political life, expressed publicly, disagreements that were made seem so momentous that they called for the audience's immediate response, eventually fueling the Hussite revolution.[4]

2 P. RYCHTEROVÁ, "Theology", p. 231, also, almost identically, Ibid., "Gens, nacio, communitas", p. 83. On the question of late medieval public, see also Martin KITZINGER – Bernd SCHNEIDMÜLLER, "Politische Öffentlichkeit im Spätmittelalter – eine Einführung," in: *Politische Öffentlichkeit im Spätmittelalter*, eds. Martin KITZINGER, Bernd SCHNEIDMÜLLER (Ostfildern, 2011), pp. 7-20.

3 P. RYCHTEROVÁ, "Theology", p. 232. See also P. RYCHTEROVÁ, "The Vernacular Theology of Jan Hus", in: František ŠMAHEL and Ota PAVLÍČEK eds., *A Companion to Jan Hus* (Leiden: Brill, 2015), pp. 170-213.

4 Rychterová argues that it was the "new brand of communication between professionals and laity" that allowed the Hussite reformist thought to turn into a revolution, see P. Rychterová, "Vernacular Theology", p. 170. I put the emphasis not on new kind of communication, after all, vernacular preaching and tractates are not new in this period, but the fact that disagreements are finally aired publicly. For a detailed account of pre-Hus vernacular production, see P. Rychterová, *Die Revelationes der heiligen Birgitta vn Schweden (1303–1373) in der alttschechischen Übersetzung des Thomas von Štítné (ca. 1330–1409)* (Köln-Weimar, 2004), pp. 111-140.

II. Hus's Vernacular Catechesis: Spiritual Call to Practical Action

Since his exile in October 1412, Hus also wrote vernacular treatises, in fact most of his vernacular works date from this period of exile.[5] They were mostly directed to the common people and aimed to inculcate Hus's particular vision of a healthy spiritual and moral life. Like his letters, these works have until recently been mostly ignored, seen as secondary to Hus's life work, mostly because they were thought to contain little in the way of theological or spiritual novelty, and much of the content appeared elsewhere in Latin either in Hus's own works or in Wyclif's.[6] Here I will consider Hus's five principal vernacular works, Hus's trilogy of *Expositions*: of Faith (that is to say of the Apostle's Creed), of the Decalogue, and of the Lord's Prayer,[7] his vernacular *Postil*,[8] and his work *On Simony.*[9] Through his vernacular works, Hus tried to teach his listeners what he considered a productive spiritual life, giving them advice for how to

5 Published in *Magistri Iohannis Hus Opera* Omnia (=MIHO), vol. 1: Mistr Jan Hus, *Výklady*, ed. Jiří DAŇHELKA (Prague: Academia, 1975). Mistr Jan HUS, *Výklady*, "Výklad na vieru" [Exposition of the Faith], pp. 63-113; "Výklad na desatero přikázanie" [Exposition of the Decalogue], pp. 113-327; and "Výklad na páteř" [Exposition of the Lord's Prayer], pp. 330-391. See Matthew SPINKA, *John Hus*, pp. 194-218 for a systematic overview of Hus's vernacular writing.

6 M. SPINKA, *John Hus*, p. 193, comments on the lack of scholarly interest, but himself devotes a full chapter to Hus's "principal Czech writings." More recently, there has been interest in the vernacular dimension of the reform, see works by Thomas Fudge, Pavlína RYCHTEROVÁ.

7 Mistr Jan Hus, *Výklady*, "Výklad na vieru" [Exposition of the Faith], pp. 63-113; "Výklad na desatero přikázanie" [Exposition of the Decalogue], pp. 113-330; and "Výklad na páteř" [Exposition of the Lord's Prayer], pp. 288-358.

8 Published in *Magistri Iohannis Hus Opera* Omnia (=MIHO), vol. 2: Mistr Jan Hus, *Česká nedělní postila. Vyloženie svatých čtení nedělních*, ed. Jiří DAŇHELKA (Prague: Academia, 1992). For a preliminary discussion and background information, see P. RYCHTEROVÁ, "Vernacular Theology", pp. 205-213.

9 The fifth principal work, not considered here, is Hus's vernacular treatise on simony. It contains translated passages from Wyclif's work of the same name, sections of his tractate *De Sex Erroribus* discussed above, and additional material from other treatises on simony. Published in *Magistri Iohannis Hus Opera* Omnia (=MIHO), vol. 4: Mistr Jan Hus, *Drobné spisy české*, "Knížky o svatokupectví", ed. J. DAŇHELKA (Prague: Academia, 1985), pp. 187-270; for an English translation see Matthew SPINKA, *Advocates of Reform* (Philadelphia: The Westminster Press, 1953), pp. 196-278.

deal with enemies both spiritual and worldly. However, much of his advice consisted of lambasting corrupt clerics and general criticisms of the state of the church and as such was deeply divisive. To live a good spiritual life, according to Hus, necessitated standing up to corrupt authorities, much as he did.

a) The *Expositions* Trilogy

The *Expositions* were a trilogy, intended to teach the laity the fundamentals of belief, of moral action and of prayer. That those formed a self-contained unit is evident from the first chapter of the first of these three treatises, where Hus stated that there were "three duties of a Christian: to believe, fulfill God's commandments and pray to God," which correspond to the three works, on the Creed, on the Ten Commandments, and on the Lord's Prayer.[10] His *Exposition of the Faith* focused on key concepts of the Christian faith: sin, forgiveness and salvation, while the *Exposition of the Lord's Prayer* explained each of the lines of the Lord's Prayer. The middle work in the trilogy, the *Exposition of the Decalogue*, is the largest and the most comprehensive of the three, taking up not only the Ten Commandments, strictly defined, but addressing different kinds of sins as well as different life situations (for clerics, nobles and ordinary faithful) and various questions that might arise. The breadth of potential scenarios is so vast that the *Exposition of the Decalogue* can be seen more like a comprehensive guidebook to life than a mere commentary on ten Old Testament prohibitions. Combined, the three *Expositions* go much beyond any discussion of the three duties of a Christian, but offer spiritual and practical advice for both clerics and laity in all walks of life.

b) Hus's vernacular *Postil*

The fourth work considered here is Hus's *Postil*, a cycle of vernacular sermons for every Sunday in the liturgical year with a few extras, completed on October 27, 1413. It was a dedicated attempt to deepen the audience's knowledge of the Bible, most likely composed as a continuous text rather than a report of actual sermons.[11] Its inner logic unfolds over the course of the entire work, which may be why it was (to our knowledge) so

10 Mistr Jan Hus, *Výklady*, "Výklad na vieru", p. 63.

11 P. SOUKUP, *Jan Hus*, p. 40.

seldom excerpted from, circulating instead as a whole set.[12] In the *Postil*, Hus translated the relevant Biblical pericope into the vernacular and followed it with additional explanations of the passage. As he explained in the *Postil*'s introduction: "And because they do not generally have [Biblical] readings written in Czech, and interpretation is accepted without a foundation, that is why I wish first to give the reading and then my interpretation, so that the word of our Savior would sound the loudest and be given to the faithful for salvation."[13] In making the *Postil* available in the vernacular, he deliberately went against clerics who would rather have kept Biblical knowledge to themselves. They did so, Hus explained, so that the laity would be unable to compare them to the Biblical models and criticize and punish them, that they would not lose esteem in the eyes of the laity, and that the laity would be less likely to discern bad preaching.[14] Clearly, Hus considered the struggle over the Bible to be one of the key struggles in the on-going war against bad clerics.

c) *On Simony*

Hus wrote his treatise *On Simony*, "so that the faithful would avoid it and so that some simoniacs would repent."[15] Hus defines simony as the "selling and buying of holy things" and develops a comprehensive understanding of what is involved in such transactions.[16] Hus takes up every rank in the church in turn, and shows the different ways in which the people occupying it could theoretically be involved in simony, concluding that nearly all clergy are involved in the practice unless they specifically work to exclude themselves. Hus had a junior priest, who wished to avoid being implicated in simony but who served under a more senior cleric, ask how he could avoid simony. The advice coming from Hus

12 Mistr Jan Hus, *Česká nedělní postila*, p. 14.

13 Mistr Jan Hus, *Česká nedělní postila*, p. 60. "A že nemají obecně čtení česky psaných a výklad ne tak sě brzy přijme bez založenie, protož chci vždy prvé čtenie položiti a potom výklad, aby našeho spasitele slovo vždy najviece vznělo a tak věrným bylo k spasení oznámeno."

14 Mistr Jan Hus, *Česká nedělní postila*, p. 112.

15 Mistr Jan Hus, *Drobné spisy české*, "Knížky o svatokupectví", p. 192 "… aby věrní… od něho se ostřiehali, a také zda by kteří svatokupci se pokáli."

16 Mistr Jan Hus, *Drobné spisy české*, "Knížky o svatokupectví", p. 196. "A tak svatokupectví slove svaté věci kupování i prodávání."

is uncompromising: "stand up to it and refuse to participate in it" even it means risking jail, for "it is blessed to suffer for the truth… and even if he were to die in jail, what better fate can one meet in the world than holy martyrdom?"[17] Hus's discussion of simony leads to many an excursus about the nature of the church, which is distinctly Wycliffite.

Conceptualizing the church as an invisible *communio predestinatorum* allows Hus to question and undermine the authority of those authority figures who live immoral and corrupt lives, stating, for example, that popes and bishops who do not follow Christ lack authority in the church.[18] Of all of Hus's post-1412 vernacular treatises, *On Simony* is addressed largely – though by no means exclusively – to a clerical audience, which is why he relied on venerated church authorities (popes Innocent, Gregory and Augustine and Bernard) to support his arguments as much as on his more usual resource, the Bible. All five works, the *Expositions*, the *Postil* and *On Simony* are works of spiritual instruction, but they also contain a lot of information about Hus's life as well as criticism, much of it quite severe, of contemporary clergy.[19]

Regarding the spiritual advice contained therein, none of the five treatises is entirely original, but rather repeats ideas expressed elsewhere. The treatise *On Simony* is a translation and adaptation of his earlier Latin work *De Simonia*.[20] And whereas in the *Expositions* Hus reworked Wyclif's Latin works *Decalogus seu De Mandatis Divinis*,[21] the vernacular *Postil* is a re-working of Hus's Latin Postil, written between 1410 and 1411, the so-called *Sermones in Bethlehem*.[22] In the re-working, Hus eliminated authorities in favor of Scriptural quotations and added more

17 Mistr Jan Hus, *Drobné spisy české*, "Knížky o svatokupectví", p. 231. "Tu diem: že má odmluviti a proti tomu státi… blaze jemu, bude-li pro pravdu trpěti; a umře-li v žaláři, co ho muož lepšieho v světě potkati než svaté mučedlnicstvo?"

18 Mistr Jan Hus, *Drobné spisy české*, "Knížky o svatokupectví", p. 207, 209.

19 Mistr Jan Hus, *Výklady*, "Výklad na vieru", p. 63.

20 P. RYCHTEROVÁ, "Vernacular Theology", p. 202.

21 For a discussion of Hus's re-working of Wyclif, see P. Rychterová, "Gens, nacio, communitas", p. 86-107.

22 Václav FLAJŠHANS, ed., *Mag. Io. Hus, Sermones in Bethlehem, 1410-11*, 5 vols. (Prague: Královská Česká společnost nauk, 1938-42); Pavel SOUKUP, "Jan Hus as a Preacher" in F. ŠMAHEL and O. PAVLÍČEK, eds. *A Companion to Jan Hus* (Leiden: Brill, 2015), pp. 96-129; 114.

contemporary context at the expense of scholastic commentaries.[23] What was new is the sheer number of comments about Hus's own life and about the state of the contemporary church, either justifying his conduct or lambasting bad priests and corrupt authorities.

It is clear that Hus's interpretation of his life, his struggle against injustice and persecution, indelibly influenced his view of the spiritual life, what was at stake, and how it could best be lived, which he communicated through his vernacular writings. Thus the treatises also show a bitter critic of clerical shortcomings and of the clerical culture in general, a disappointed man whose spiritual advice instilled rejection of contemporary religious customs, division and partisanship. Hus lambasted immoral priests (whom he sometimes identified by name), complained about the blindness and outright corruption of the church's higher-ups, and stressed the importance of choosing the right side in the on-going spiritual struggle against the forces of Antichrist.

Hus's spirituality has been the subject of a number of scholarly investigations and much ground has already been covered. A very helpful overview of Hus's spirituality has recently been offered by Thomas Fudge.[24] After considering Hus's vernacular works written mostly after 1412, he synthesized a number of principles that governed Hus's spiritual outlook, contextualizing them within late medieval culture and showing that Hus's spirituality followed rather traditional lines. His spirituality focused on love, nurtured by mystical, or quasi-mystical, experiences of Christ, shunning or even rejecting outward forms of religion should they interfere with the inner.[25] To put it in the words of another biographer, "Hus combats the external, mechanical piety of the time by opposing it to the piety of the heart and the spirit."[26] Prayer was central this life, and it was to be humble and social,[27] the latter emphasis on community being perhaps a surprising aspect of spirituality in someone as committed to

23 P. RYCHTEROVÁ, "Gens, nacio, communitas", p. 88-89; and Ibid., "Theology", p. 245.

24 T. FUDGE, *Jan Hus*, chapter 5: "Spirituality", pp. 75-94; also M. SPINKA, *John Hus*, chapter 7: "The Principal Czech Writings of Hus", pp. 192-218.

25 T. FUDGE, *Jan Hus*, pp. 75-77.

26 M. SPINKA, *John Hus*, p. 217.

27 T. FUDGE, *Jan Hus*, p. 79.

inner life of a mystic. Perhaps this insistence on communality in prayer, and in spiritual pursuits in general is a sign that Hus was fundamentally thinking about communities and groups and not necessarily individuals, which, in turn, helps us understand his focus on creating a community of faithful followers. Importantly, Hus wrote works of pastoral care even from his prison cell at Constance, dedicating them, somewhat poignantly, to his jailers.[28] This detail alone looms large: what Hus chose to do in the last weeks of his life shows clearly where his priorities lay, not with theological argumentation but with works of pastoral care.

The persistent theme, a thread woven through all of Hus's writing from the last three years of his life, is one of *contemptus mundi*: the idea that temporal life ought to be shunned as unimportant and even potentially deleterious to spiritual ambitions.[29] And while holding to this principle is nothing out of the ordinary for a spiritual writer, Hus elevated his rejection of the world to a new level, a level at which it actually became quite problematic. In addition to shunning worldly temptations, Hus's rejection of the world encompassed also a rejection of worldly authorities (those with whom he disagreed, that is), even including the courts. More than a principle of internal introspection, *contemptus mundi* thus in Hus's hands became an animating – and deeply polarizing – political principle.

And Hus acted on it often. Most memorably, in publishing what came to be known as his "Appeal to Christ" on October 18, 1412.[30] But Hus was

28 T. FUDGE, *Jan Hus*, p. 80; F. ŠMAHEL, *Jan Hus*, p. 192.

29 Fudge traces Hus's principle back to spiritual writers such as Bernard of Clairvaux and Thomas à Kempis, see T. FUDGE, *Jan Hus*, pp. 77-80.

30 Text in František PALACKÝ, *Documenta*, pp. 464-66; and Václav NOVOTNÝ, *M. Jana Husi korespondence*, pp. 129-33 (Latin) and pp. 134-36 (Czech); translated in M. SPINKA ed., *Jan Hus at the Council of Constance* (New York: Columbia University Pres, 1965), pp. 237-240. On Christ's appeal and its legal implications, see, for the first time in English, T. FUDGE, *The Trial*, pp. 188-214; Jiří KEJŘ, *Hus*, pp. 67-73. See also Václav FLAJŠHANS, "Husovo odvolání ke Kristu," *Český časopis historický* 39 (1933), pp. 237-58; Amedeo MOLNÁR, "Hus et son appel à Jesus Christ," *Communio Viatorum* 8 (1965), pp. 95-104; Jiří KEJŘ, *Husovo odvolání od soudu papežovu k soudu Kristovu* (Ústí nad Labem: Albis, 1999). More generally, on the subject of Jan Hus and law, see J. KEJŘ, "M Jan Hus o právnictví," Právněhistorické studie 1 (1955), pp. 88-100; Idem, "Právo a právní prameny v Husově díle" in *Husův sborník: Soubor prací k 500. výročí M. Jana Husa*, ed. Rudolf ŘÍČAN and Michal FLEGL (Prague: Komenského evangelická fakulta

no mere rebel; his rejection of authorities – when he explained it publicly – was always meticulously documented from the Scriptures, allowing the Bible to speak directly into his situation as a live voice of divine disapproval. Virtually all of Hus's complaints about clerical failings (and there were many such complaints) come with a direct quotation of some New Testament passage supporting it. When speaking about interdicts, for example, Hus asks "[b]ecause what is worse for Christians than to deny them funerals, baptisms, confessions, communion?"… And this is the great suffering which the Savior talks about" in Matt. 24, 21-22.[31] When he criticizes clerics for disallowing preaching, he rails against them saying, "[t]hey do not preach against evil and prevent others from doing so. They 'stop Jesus from speaking' as Luke says in 11: 53 and they curse those who believe in him as John 9, 28 says."[32] Hus is clearly intent on acquainting his audience with what the Bible has to say and show specifically how the Bible proves his opponents to be in the wrong.

To be sure, many of his interpretations were partisan and controversial, but the Bible was strictly at the heart of his catechetical effort and of his spiritual advice throughout the *Expositions*. In his *Exposition of the Decalogue*, Hus wrote that the laity must "honor the books that contain God's commandments."[33] In his *Exposition of the Lord's Prayer*, Hus justified his project by stressing the fact that the prayer was taken strictly from the Bible, that it was something that "the merciful lord himself taught to his disciples."[34] In his *Exposition of the Faith*, Hus stated that what was not in the Bible was not necessary to the faith and also admonished that everyone should accept truth pointed out to them from the Bible.[35]

bohoslovecká, 1966), p. 87.

31 Mistr Jan Hus, *Česká nedělní postila*, p. 69. "Neb co móž viece nuziti křesťany, než aby jim nedali pohřebu, krstu, zpovědi, těla božieho? A to jest on náramné trápenie, o němž die spasitel…"

32 Mistr Jan Hus, *Česká nedělní postila*, p. 78. "Jakož i oni kněžie nekázali sú zákona božieho, a Kristovi bránili sú, zacpávajíce jemu usta, jako svědčí svatý Lukáš, a klnúce ty, kteříž v něho věřili, jako svědčí svatý Jan."

33 Mistr Jan Hus, *Výklady*, "Výklad na desatero přikázanie", p. 142. "… cti a ovšem viece, knihy, v nichž jest božie přikázanie."

34 Mistr Jan Hus, *Výklady*, "Výklad na páteř", p. 330. "… jíž jest milostivý mistr sám svými ústy naučil své učedlníky."

35 Mistr Jan Hus, *Výklady*, "Výklad na vieru", p. 71, 68.

This was a direct attack against the clerics who attacked him (as well as an eerily accurate pre-figuration of Martin Luther's stand at Wittenberg).

Hus believed firmly that the Bible belonged in the hands of the laity. His explanation for why it was unacceptable – and unbiblical – to keep the Scriptures away from the laity hinged on his interpretation of the Kingdom of Heaven. In his view, the Kingdom of Heaven could sometimes be used interchangeably with the Scriptures, which, in turn, allowed him to insist that not only must the Bible be kept open to anyone wishing to enter into it but also that clerics were obligated to invite the laity to partake of it.[36] But Hus went even further. His stated intention was to empower the laity to make their own decisions about what was true and whom to follow, the kind of decision making that prelates wanted to prevent by keeping the Bible a closely guarded secret.[37] In the background of Hus's decision to bring a vernacular Bible to the laity were audible echoes of Hus's own experience with the church's hierarchy: by now he had been maligned, refused hearing and excommunicated. Bringing knowledge of the Bible to his followers would equip them to act with similar resolve should something similar happen to them.

In addition to his partisan interpretations, Hus also devoted much attention to concepts fundamental to the faith. He did not shy away from notoriously difficult Christian subjects such as God, the nature of Christ, his crucifixion and resurrection, or the Kingdom of Heaven. He even tackled subjects that Christian preachers tend to avoid, then as now, bravely explaining a definition of the Holy Trinity.[38] And regardless of the subject, he showed where and how his explanations were contained in the Scriptures. It is clear that Hus was serious about catechesis and preferred to give as much Biblical background explanation as was possible.

However, Hus did not limit himself to fundamental questions of the faith. He also addressed less elevated subjects, answering questions that any believer might feasibly ask. Among them were queries such as why are some prayers answered and others not, why should we love our neighbor even when he or she treats us badly, what is the best posture for

36 Mistr Jan Hus, Česká nedělní postila, p. 112.

37 Ibid.

38 Mistr Jan Hus, *Česká nedělní postila*, p. 275-6.

prayer or why did the Savior actually spend time with sinners?[39] In each case, Hus considered the question at hand with seriousness and responded not with pat answers but with compassion and theological insight. He explained: God does not answer some prayers, because some people are not worthy of being heard and because some requests are not good for salvation.[40] We should love our neighbor even if he or she is evil, because all were created by God, in God's image and likeness.[41] The best body postures for prayer are kneeling down or prostration.[42] And the Savior spent so much with the sinners for several reasons, to lead them out of sin and to show them that he was the Savior of sinners, as it is written in Luke 19:10.[43]

Hus also found time to entertain lesser subjects, those that did not have a bearing on one's salvation at all, honoring the sheer curiosity of the faithful. For example, he paused his discussion of Jesus's preaching in Galilee to remark on New Testament geography and culture, explaining that Tyra and Sidon were both towns and that Galilee was the term one used to describe the whole region in the Jewish land and that it was also where Christ was born.[44] Elsewhere, Hus explained words like "scribe… in Latin 'publicanus,'"[45] or "'tabernacula,' which means eternal tents."[46] The explanations might seem superfluous, pertaining neither to salvation nor moral goodness, but they were important enough for Hus to include them for the sake of knowledge.

Throughout the *Postil*, Hus paused to address questions of translation, often giving his audience the Latin term or phrase before reflecting on how best to translate them. Sometimes, he admitted, the Czech vernacular did not have an appropriate term, in which case he attempted to find a phrase or circumlocution that would convey what was needed.

39 Mistr Jan Hus, *Česká nedělní postila*, pp. 240; 373-4; 357; 304-5.

40 Mistr Jan Hus, *Česká nedělní postila*, p. 240; see also Mistr Jan Hus, *Výklady*, "Výklad na páteř", p. 333.

41 Mistr Jan Hus, *Česká nedělní postila*, pp. 373-4.

42 Mistr Jan Hus, Česká nedělní postila, p. 357.

43 Mistr Jan Hus, *Česká nedělní postila*, p. 304-5.

44 Mistr Jan Hus, *Česká nedělní postila*, pp. 360-1.

45 Mistr Jan Hus, *Česká nedělní postila*, p. 356.

46 Mistr Jan Hus, *Česká nedělní postila*, p. 346.

Most controversially perhaps, Hus frequently admitted that a multiplicity of interpretations of the Scriptural text at hand was possible, both in the *Postil* and in the *Expositions*. For example, in a sermon written for the second Sunday after Easter, Hus explained that some understood the "sheepfold" mentioned by Jesus to refer to the ultimate conversion of Jews to the Christian faith, but others thought it referred to a full conversion of the elect.[47] Drawing attention to the Bible's potential for multiplicity of meaning appears counter-productive to Hus's stated intention to educate, as it might usher in confusion and uncertainty. However, acknowledging that multiple readings existed allowed Hus to make a clear distinction between the Biblical text and its interpretation, moreover underscoring the importance of a competent interpreter.

The injunction to make sure one obeys the right kind of cleric is at the heart of Hus's spiritual advice but has seldom been commented upon.[48] Yet it seems clear that Hus's advice to the laity was influenced by the events of Hus's own life, especially the way he has been treated by the ecclesiastical authorities since his excommunication and exile. The external events that proved especially formative (and that he mentions frequently) were his excommunication, the interruption of divine services, ban on preaching in Bethlehem and the threat of the chapel's destruction.[49] Related to these events were personal decisions that Hus made in response to them. They too shaped Hus's spiritual advice to the laity, especially those that he was not fully sure about, often wondering in writing whether he had made the right choice and reassuring himself that he had. Two decisions especially haunted him: his refusal to travel to Rome to defend

47 Mistr Jan Hus, Česká nedělní postila, p. 225.

48 Spinka has noticed that Hus lashes out against persecution, commands to stand against Christ's enemies, denounces "irreverent or actually offensive priestly behavior," (SPINKA, *John Hus*, pp. 199, 211, 213) but does not interpret them. The Czech editor of the Postil, Jiří DAŇHELKA, in his introduction refers to the contemporariness of Hus's writings, meaning that Hus reacted to contemporary events and that he acknowledged participating in a struggle that transcended his own. Mistr Jan Hus, *Česká nedělní postila*, p. 7. See also Idem, "Dobová aktuálnost a lidovost Husovy České 'Postily'" In: *Studia z dawnej literatury czeskiej, słowackiej i polskiej* (Warsaw-Prague, 1963), pp. 41-49.

49 The subject of Hus's legal troubles is too extensive to abbreviate here. See, T. FUDGE, *The Trial* for an in-depth treatment.

his appeal in 1410 and his subsequent decision to abandon his post at Bethlehem chapel in face of excommunication and interdict in the fall of 1412. The events framing Hus's life influenced Hus's spirituality: he called for struggle against unjust authorities, promoted active discernment of which clerics were worth obeying, and called on the believers to stand up against the forces of the Antichrist.

Indeed, Hus interwove serious criticisms of priests who abused their power or failed in their duties all through his spiritual exhortation. In *On Simony*, Hus told his audience how to recognize those, who are the inheritors of Balaam. They were "those who preach for money and wrongly condemn people."[50] This contains a contemporary reference: an accusation of those who preached in favor of indulgences and who excommunicated him. And there were other contemporary references. For example, Hus lambasted the decision, by a papal bull by Alexander V, to ban preaching in private chapels, a decision that was clearly supposed to put a stop to Hus's preaching in Bethlehem.[51]

But excommunication proved to be his most frequent example. Hus explained on more than one occasion that the authorities were excommunicating people (such as himself) for the wrong reasons, certainly not out of love, wishing for amendment of their ways. "But they excommunicate a lot of priests but Christ accepts them, and I too hope for his holy mercy that he would accept me even though they have rejected me, because I preach his word in spite of them."[52] Hus insisted that any spiritual punishment meted out in error could not harm the soul, because clerics could not override God's decision. And although the clerics might threaten and say that any excommunication was damaging, "know that if you are certain that you are innocent, you need not fear that this excommunication would harm you, for it is impossible that anything should harm your soul if you are free of sin."[53]

50 Mistr Jan Hus, *Drobné spisy české*, "Knížky o svatokupectví", p. 3. "… ti, jenž pro peníze káží a klnú neřádně lidi neb také zlú radu dávají…"

51 Mistr Jan Hus, *Drobné spisy české*, "Knížky o svatokupectví", p. 210.

52 Mistr Jan Hus, *Česká nedělní postila*, p. 249. "A tak mnohé kněžie vymietají, a Kristus je přijímá. Jakož i já ufám jeho svaté milosti, že mě jest přijal, ač sú oni vyvrhli, proto že káži přes jich vóli jeho svaté slovo."

53 Mistr Jan Hus, *Česká nedělní postila*, p. 252. "Tu věz, že člověk, jsa jist, že vinen nenie, nemá se báti, by jemu klétba křivá duši co škodila; neb nelze jest, by člověku mohl

This was a recipe for rebellion: According to the canon law, of course, even excommunication that was thought to be unjust had to be obeyed, otherwise the system would fall into pieces.[54] But Hus ignored that and advised his followers likewise to ignore decisions which he or they considered erroneous. In telling the faithful to be discerning about decisions made by his clerical superiors, he communicated to them that the punishments meted out against him were unjust and invited them to consider carefully any church ruling issued against them.

But not only that. He also suggested that being persecuted was in itself a proof that he (Hus) was following Christ, because those who did not, lived well and without disturbance[55] and those who preached the truth were put to death.[56] This was by now a familiar refrain of Hus's writings. Hus underscored that Christ would reward all clerics who suffered false punishment, and that obeying Christ, sometimes necessitated disobeying the authorities. He wanted the laity to resist any command or decision made by the authorities that was unjust and contrary to the will of God. He found justification for his stance in the fourth Commandment. He extended the seemingly simple commandment (to honor one's mother and father) to apply to the mother church as well, arguing that it was a sin not only to commit acts of dishonor but also to witness others committing them and do nothing to stop it, concluding that "he who does not awaken brother from sin, sins also."[57] According to this logic, all of Hus's attempts to fight back against authorities were justified (he was trying to prevent dishonor from happening) as were his efforts to rile up the laity against offending clerics (in order to prevent them from doing wrong).

Hus believed that such selective obedience was necessary because many if not most clerics had lost their sense of what was right and proper, which is why one had to be careful and, above all, vigilant. Hus stressed this conviction repeatedly. In his sermon on the seventh Sunday

kto na duši uškoditi, když sobě sám hřiechem neuškodí."

54 František ŠMAHEL, *Jan Hus*, p. 94.

55 Mistr Jan Hus, *Výklady*, "Výklad na páteř", p. 384.

56 Mistr Jan Hus, *Výklady*, "Výklad na páteř", p. 386.

57 Mistr Jan Hus, *Výklady*, "Výklad na desatero přikázanie", p. 199. "…ten hřeší…, kterýž. ne toliko neutře psoty, ale přidá neb rozmaže."

after Christmas, Hus wrote that "the prelates do not know the difference between bramble and wheat, and what is worse, they are more likely to destroy wheat than brambles… holding lies as the truth and vice versa, thus fulfilling the prophecy of Isaiah 5:20."[58] Hus took his cue as usual from his own experience, pointing out in the same sermon that they burn a lot of good things in order to get rid of one iota of bad things, "they even confirmed that they attained a bull from pope John XXIII where he commanded to burn both good and bad books by John Wyclif, because they were annoyed that people write about their simony, pride, fornication, miserliness."[59] Here Hus made the argument that because the prelates made the decision to burn the books of John Wyclif, which was – according to Hus – a wrong decision, it shows that they were completely confused about what was right and what was wrong, about what was, to use gospel language, wheat and what was bramble.

But Hus took his complaint one step further, imputing a motivation to the prelates. In his view, they were "annoyed that people write about their simony, pride, fornication, miserliness." In other words, the prelates had many good books of Wyclif destroyed in order to avoid people using the books in order to criticize them. This was not a momentary lapse of judgment on the part of the prelates but a sign of deep error, that they were in some fundamental way no longer aligned with the fundamental truths of the faith. Hus feared that "surely now there is a lot of such blind men."[60]

In order for the lay faithful to distinguish which clerics were blind and which were not, Hus devised a system of external signs, or markers, of clerical blindness. In the *Exposition of the Faith*, Hus wrote about bad

58 Mistr Jan Hus, *Česká nedělní postila*, p. 114. "Nynější prelátové… neumějíce rozeznati mezi kúkolem a mezi pšenicí, co jest lepšieho, i viece trhají pšenici než kúkol, tupiece viece pravdu než křivdu a majíce pravdu za lež a zasě lež za pravdu, tak že plní sě na nich proroctvie Isa v 5.k. o nich."

59 Mistr Jan Hus, *Česká nedělní postila*, p. 114. "A již zjevně sú toho potvrdili, že sú u papeže Jana XXIII. buly dobyli, na níž přikazuje zjevně, aby i zlé, I dobré kníhy mistra Jana Viklefa spálili; neb je velmě hnětú, že psáno v nich o jich svatokupectví, o pýše, o smilství a o lakomství."

60 Mistr Jan Hus, *Česká nedělní postila*, p. 316. "Jistě mnoho jest nynie pohřiechu těch slepcóv."

clergy: "you will know them by their works."[61] The markers all have to do with money, wanting more or extracting it from the wrong people or for the wrong reason. Bad clerics, Hus insisted, would always look for opportunities to make more money, would always strive to ease their workload, employing substitutes (at the fraction of the cost) or generally disappearing from view.[62] They would also sell holy remains and, above all, indulgences.[63] Instead of preaching repentance, they asked for money, thus lying to the people especially when they preached, for example, that whoever helped the pope finance his war against king Ladislaus of Naples would have their sins forgiven.[64]

Because Hus's falling out with the university and with the king in the summer of 1412 could be attributed to a disagreement over indulgences, it is perhaps not a surprise that indulgences played a central role in Hus's catalogue of clerical failings. He thought them to be contrary to the teachings of the Bible and shared his misgivings freely with his audiences. "If a servant lived very badly for fifty years, not doing what he knew God wanted from him," Hus inquired rhetorically, "can he simply give money to the pope to make up for that? And again, Christ had to suffer, entering into his glory, but [the man] living badly, in sin and excess, for fifty years, suffering nothing, would simply enter into heaven?"[65] 'Not at all,' Hus answered. "Not even [the apostles] got saved without repentance but only with great suffering. That is why they did not give indulgences, but preached that we repent their sins if they wish to be saved and stay away from cunning, false Christs and prophets" saying there will be among us lying 'masters' as it says in Matt 24:11 and Peter 2:1."[66] There

61 Mistr Jan Hus, *Výklady*, "Výklad na vieru", p. 70. "Po skutciech poznáte je."

62 Mistr Jan Hus, *Česká nedělní postila*, p. 105; Mistr Jan Hus, *Výklady*, "Výklad na desatero přikázanie" pp. 140-1.

63 Mistr Jan Hus, *Výklady*, "Výklad na desatero přikázanie", p. 141.

64 Mistr Jan Hus, *Výklady*, "Výklad na páteř", p. 376.

65 Mistr Jan Hus, *Česká nedělní postila*, p. 203. "A on, jenž jest padesát let u příkladě byl velmě zle živ, a nečinil, co pán bóh přikázal, a věda vóli jeho, nebude nic trpěti, dav penieze papeži?A opět: Kristus muśěl trpěti, a tak vjíti v slávu svú. A ten, dav penieze, byv zle velmě živ padesát let a měv po své vóli tělesnú libost, netrpě nic, pójde… ihned na hody věčné?"

66 Mistr Jan Hus, *Česká nedělní postila*, pp. 203-4. "… ale bez pokánie jich nespasil, ale brž velikým utrpením. Protož oni sú takých odpustkóv nedávali, ale kázali sú, aby

are many more instances of Hus railing against indulgences and against those "false prophets," who sell them. Hus's definition of wrong money-doing seems so extensive that almost anyone who participated in the operations of late medieval religion could, potentially at least, qualify to be a blind cleric. This means that Hus's criticisms amounted to a wide-scale rejection of the prevailing clerical culture. Perhaps that was exactly the point, to give the laity a reason, justified from the Scriptures, to turn only to those clerics, who self-identified as members of the nascent reform movement.[67]

Hus insisted that this decision whether or not a cleric was blind could not be made lightly, as it had eternal consequences. He saw blind clerics as no less than a force of the Antichrist, which was why disobeying their (unjust) commands amounted to standing up against the Antichrist. But Hus acknowledged that it was a difficult decision and a potentially dangerous one, because all false clerics had weapons at their disposal: they condemn those who speak God's truth and stay divine services, a custom that the pope had started.[68] Because Hus had been treated unjustly at their hands, he thought that everyone else might be as well. In fact, being persecuted was a marker that one was doing the right thing: "But if someone earnestly loves truth, suffers defamation from evil people, him the Lord offers himself as an example of humility… [teaching his faithful that] the more they suffer, the more they honor God, and the greater will be their reward."[69] Here Hus spoke of himself, generalizing what had happened to him for all the faithful: if they do as he did, they would have a reward in heaven. A good Christian, then, would do as Hus did, resist corrupt authorities and incite others to do the same.

Hus was aware that he could hardly expect the clerical establishment to give up their life-style and authority in the church willingly. Something else needed to be done. Indeed, as was suggested already by Thomas Fudge,

lidé káli sě hřiechóv, chtie-li býti spaseni, a vystřiehali sú nás, abychom sě varovali lstivých a falešných Kristóv a prorokóv, jakož sám Kristus vystřiehal jest…"

67 Pavel SOUKUP, *Reformní kazatelství a Jakoubek ze Stříbra* (Prague: Filosofia, 2011), pp. 68-92.

68 Mistr Jan Hus, *Česká nedělní postila*, p. 222-3.

69 Mistr Jan Hus, *Česká nedělní postila*, p. 172. "Ale že, ktož horlivě pravdu miluke, od zlých lidí trpí haněnie, tomu na sobě pán dává příklad pokory… že čím viece tripe, tiem viece boha ctie a věččí odplatu vezmú."

Hus's "spirituality had social implications."[70] Much like Wyclif, Hus believed firmly in the three-fold division of estates and did not advocate any changes in that fundamentally medieval ordering of society, each with its duties, responsibilities and rewards.[71] And although Hus was no social revolutionary, he did believe that secular lords had the responsibility to uphold and, if necessary, enforce that clerics discharge their duties and obligations to the faithful. He expressed this sentiment most openly in *On Simony* when he called on on secular lords to put a stop clerical abuses: "o faithful kings, dukes, lords and knights, awaken from the dream, with which the clergy put you to sleep, and expel from your dominion the heresy of simony; or otherwise there will surely be a "calamity and no true peace."[72] This one of the few places in the text where Hus threatened with a consequence, should the secular lords fail to obey his advice: a "calamity" that – it would seem – he tried to bring about himself.

In Hus's view, the corruption levels in the church were catastrophic. Part of the problem was that almost everyone performing sacramental functions in the contemporary church was thought to be implicated. Hus's catalogue of simoniac behavior is staggering in its extent. And while Hus admitted that many argued that to offer money for "confession, funeral, sacrament, baptism and for other holy things" was simply a tradition, a harmless custom,[73] Hus disputed such a benign reading. In his estimation, to do so was not a holy custom but a custom of simony.[74]

Hus believed that a serious change would come only as a result of a committed involvement of secular lords, until the priests were rid of secular property and dominion throughout the land.[75] He was most outspoken about the urgent need for this kind of solution in *On Simony*, but alluded to this preferred, and conclusive, solution in his other treatises

70 T. FUDGE, *Jan Hus*, p. 85.

71 (FT, good summary in Wycliffite Spirituality, intro…)

72 Mistr Jan Hus, *Drobné spisy české*, "Knížky o svatokupectví", p. 266. "…bude búře a pokoj pravý nebude."

73 Mistr Jan Hus, *Drobné spisy české*, "Knížky o svatokupectví", p. 236. "…řkúc, že jest slavný obyčej, aby dávali za zpověd, za pohřeb, za svátost, za křest a tak za jiné věci posvátné naped řečené…"

74 Mistr Jan Hus, *Drobné spisy české*, "Knížky o svatokupectví", p. 236.

75 Mistr Jan Hus, *Drobné spisy české*, "Knížky o svatokupectví", p. 210-11.

as well. Everything short of secular lords taking charge of priestly possessions would only be a stop-gap measure, but even so, Hus devoted much attention to explaining what to do in the meantime. Until that above-mentioned "calamity" came to pass, Hus invited everyone, cleric and laymen alike, to resist being drawn into the church's heretical dysfunctionality by being discerning, discriminating, and willing to go to jail if necessary.

There are only two kinds of people, Hus seemed to be saying. Those, who desire money and those, who desire to serve God. The two groups do not intersect at all. The former group cannot be relied upon to serve God, because as Christ says, one can only serve either money or mammon.[76] What is worse, their allegiance to money came at the expense of the laity, which is another reason why they ought to be shunned and disobeyed. He identified this untrustworthy group of mammon-seekers in contemporary terms elsewhere, when he stated that they were those who "commit simony, hold multiple benefices, and have women."[77] These were most of the clerics that the faithful would have come in contact with, but even so, Hus advised resistance and disobedience even when it would prove costly: one ought to stand up to it and refuse to participate in it even it means risking jail, for it is better to die in jail than participate in that heresy.[78] Hus's advice sowed divisions and deepened existing disagreements, especially by portraying them as a kind of cosmic battle between good and evil.

The question of audience for these treatises is key to determining their intended effect. František Šmahel has argued that both the catechetical *Expositions* and the *Postil* were written for Hus's fellow clerics, some of whom had not mastered Latin and who were to become Hus's chosen "media" in educating the laity about the faith.[79] This would mean that Hus never intended to present his criticism of other clerics before the

76 Mistr Jan Hus, *Výklady*, "Výklad na desatero přikázanie", p. 186.

77 Mistr Jan Hus, *Česká nedělní postila*, p. 303. "Jako kněžie, jenž zjevně svatokupčie, obrokóv držie, ženimy mají."

78 Mistr Jan Hus, *Drobné spisy české*, "Knížky o svatokupectví", p. 231.

79 F. ŠMAHEL, *Jan Hus*, p. 91. In this theory, Hus wrote for simple laity too, but only shorter works, such as prayers, songs, and short texts. P. Rychterová, "Vernacular Theology", p. 183. On Šmahel's theory about what Hus intended to accomplish during his exile, see F. ŠMAHEL, *Jan Hus*, p. 149.

laity and would certainly limit the extent to which Hus was taking any of his misgivings "public." To support his thesis, Šmahel quotes a handful of passages, in which Hus seems to speak directly to other clerics, reminding them to beware of lurking dangers of women ("Milý brachu, varuj se ženy!") or tells them to be on their guard ("Protož, kněže, měj na tom dosti!").[80] However, there are many more instances of Hus addressing himself directly to laypeople. Even his stated mission, expressed in the first chapter of the *Exposition of the Faith*, speaks of his mission to educate the laity (rather than educating the priests who then, in turn, educate the laity):[81] "I am a priest sent by God that I would teach people to believe, to fulfill God's commandments and to pray well to God, which is why I want these three things to explicate to the 'little people.'"[82]

Indeed, Hus addressed lay Christians more often that his fellow clerics. In his *Exposition of the Faith*, Hus also often turned to "faithful Christians" exhorting them to "seek the truth, hear the truth, learn the truth, love the truth, speak the truth, defend the truth unto death."[83] In the *Exposition of the Decalogue*, he similarly turned to his audience saying, "not like that, o faithful little Christians."[84] In the *Exposition of the Lord's Prayer*, Hus turned to his audience, saying "my dear brother" when discussing the proper way to pray.[85] But elsewhere, in the *Exposition of the Faith*, Hus turned to his audience, saying "dear brother or dear sister,"[86] suggesting that when he wrote "brother" he did not necessarily mean "fellow cleric." Rather Hus seems to have used "brother" interchangeably with "sister" or "fellow cleric" or "fellow Christian" or "faithful Christian." All of these signal inclusion and are, therefore, polemical terms, used to denote those

80 Ibid., pp. 143-44.

81 Ibid., p. 144.

82 Mistr Jan Hus, *Výklady*, "Výklad na vieru", p. 63. "Protož, že sem knězem v naději od boha poslaným, abych učil lidi věřiti, přikázanie božie plniti a bohu sě právě modliti, chci krátce ty tři věci sprostným lidičkóm vyložiti."

83 Mistr Jan Hus, *Výklady*, "Výklad na vieru", p. 69. "Protož, věrný křesťane! Hledaj pravdy, slyš pravdu, uč sě pravdě, miluj pravdu, prav pravdu, drž pravdu, braň pravdy až do smrti."

84 Mistr Jan Hus, *Výklady*, "Výklad na desatero přikázanie", p. 183. "Ne tak, ne tak, ó věrní křesťánkové!"

85 Mistr Jan Hus, *Výklady*, "Výklad na páteř", p. 333. "Protož, milý brachu!"

86 Mistr Jan Hus, *Výklady*, "Výklad na vieru", p. 94. "Milý bratře neb milá sestro!"

who have true faith as defined by Hus and those who remained faithful to it in spite of repressions.[87]

Aside from the forms of address, the language and style of the treatises also suggest non-clerical audience. They were described as simple in style, reflecting the simplicity of life of common people, as did the composition and language.[88] It is telling that Hus chose to equip his *Expositions* trilogy (as well as his work *On Simony*[89]) with an index, a list of terms arranged alphabetically and in a way that made it possible even for laymen, unaccustomed to searching through such indexes, to find what they were looking for.[90] All of this suggests a mixed audience, both clerics and (semi-)literate lay persons, comprised of Hus's colleagues among the university masters, students and fellow clerics as well as his core lay audience at Bethlehem, such as rich merchants, landlords, officials and their families.[91] This is important. If he addressed only clerics, his efforts could be interpreted as an attempt to reform the church by reforming the clergy. But if he made laymen privy to his exchanges with the clerics, it is posible to conclude that he sought to create an alternative faction in the church, with reformed clerics conducting the church's services and laity choosing to obey them while, by their disobedience of un-reformed clerics, putting pressure on them to conform.

The *Expositions* trilogy along with the *Postil* were the most wide-spread of Hus's treatises in the fifteenth century;[92] its manuscript transmission testifying to the works' popularity and remarkable reception,[93] which shows that the laity responded to Hus's ideological program with some interest. And even though Hus's overt goal may have been to inculcate his mixed audience of clerics and (semi-) literate laity with his vision of the

87 P. RYCHTEROVÁ, "Theology", p. 235.

88 Mistr Jan Hus, *Česká nedělní postila*, "Introduction", p. 7, speaks of the "popular appeal" of the *Postil*; see also Idem, "Dobová aktuálnost a lidovost; and M. SPINKA, *John Hus*, p. 193.

89 Hus's *On Simony* was written specifically for a mixed audience of clerics and laity, see P. RYCHTEROVÁ, "Theology", p. 235

90 P. RYCHTEROVÁ, "Vernacular Theology", p. 184-85.

91 Rychterová disagrees with Šmahel's assertion that Hus's exile treatises were intended primarily for his fellow clerics in P. Rychterová, "Vernacular Theology", p. 183.

92 P. RYCHTEROVÁ, "Gens, nacio, communitas", p. 104.

93 P. RYCHTEROVÁ, "Vernacular Theology", p. 183, n. 49.

spiritual life, he presented an extremely polarized view of the world, comprised of "us" and "them" with no place in-between. The spiritual vision that Hus presented to his audience drew intimately on Hus's own struggle against injustice and influenced Hus's view of what was at stake and why. Not surprisingly, Hus's vernacular works reveal an ardent critic of contemporary clerical culture and its money-economy of salvation. Hus castigated corrupt and greedy priests, lambasted persecuting authorities, and despaired of misleading and mendacious preaching. While his spirituality ran along traditional lines, interior and devout, with an underlying motto of *contemptus mundi*, Hus took this rejection of the world to a new level: in his view devout faith could not co-exist with the prevailing corruption in the church, in fact, the two were locked in a cosmic battle, whose outcome was far from certain, and the faithful had to take care to choose the right side: with Hus or with the forces of Antichrist.

Taken together, these snapshots of Hus's mostly vernacular works written in the midst of the turmoil and uncertainty of the last three years of his life show a very specific kind of public figure or public intellectual: a university man who turns to the lay public with a the intention of teaching or explaining something, but here with a twist.[94] Although like the other so-called public intellectuals Hus aims to spread what he considers the correct and orthodox views, his actions polarize the laity, bringing divisions and disagreements out into the open and forcing everyone to take a stand.

III. Conclusion: "If you are not with me, you are against me"

Through his vernacular treatises as well as his other public communications, Hus educated the laity not only about clerical abuses but also about the injustice that he personally suffered at the hands of the curia. He sought to clear his tarnished reputation through a series of vernacular writings that cast his complaints of the established church as a cosmic battle between good and evil. Through his communications, Hus imparted

94 Daniel HOBBINS, "The Schoolman as Public Intellectual," *American Historical Review* 108 (2003), pp. 1308-1337; Idem, *Authorship and Publicity Before Print: Jean Gerson and the Transformation of Late Medieval Learning* (Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2009).

a vision of the spiritual life that called for a rejection of corrupt clerics in a way that proved deeply partisan and polarizing.

Especially after October of 1412, when he was excommunicated and exiled from the capital, Hus distanced himself from the church's leadership and presented his followers (and all laity) with a choice of allegiances: him or the official church.[95] In his writings, Hus undermined the authority of the official church leaders, popes, archbishops, and bishops, and called on the laity to make up their own minds on whom they wished to obey. Yet by implication, he tried to persuade them to obey *him*. The strategies for winning the laity's adherence oscillated between threats of eternal damnation (if one were to join forces with the Antichrist, that is the papacy or his minions), promise of eternal bliss with God (if one were to support Hus), and simple flattery (for only a thoughtful person could be so cunning as to see that Hus was right). In his rhetoric, Hus forced a decision between himself and the official church leaders, making neutrality impossible. In this schema, loyalty to him was equivalent to following God's law and would be eternally rewarded, because this was no ordinary conflict, but rather an outright battle between good and evil. In this conflict, neutrality was impossible.

This, then, marked the emergence of a new faction, a portion of church-goers who declared their loyalty to Hus over the church's. Hus's communications with the laity during that time deliberately portrayed the world as already divided, between Hus and the forces of the Antichrist, between Hus's faction and the rest of the world. Hus's efforts to garner the laity's support against the curia brought his complaints out into the open, giving rise to a faction of supporters as well as a sense that neutrality was impossible. Out of these publicly voiced disagreements about fundamental matters of religion grew a new kind of public forum, so-called public sphere, in which competing ideas for how to arrange Bohemia's religious life could be introduced and debated with lasting consequences in the Hussite revolt and beyond.

95 Rychterová puts the transformation of laity into an "ecclesiastical and politically active public" much earlier, to 1402 when Jan Hus began his preaching at Bethlehem chapel. See P. RYCHTEROVÁ, "Vernacular Theology", p. 174.

Jan Hus's Productive Exile: Writing as Rabble-Rousing

Marcela K. Perett

While in exile, Jan Hus composed vernacular treatises (such as his *Postil*, *On* Simony, and the *Expositions* trilogy) in order to educate about the fundamentals of the faith. But Hus's communications with the laity during that time were also polemical, and deliberately portrayed the world as already divided, between Hus and the forces of the Antichrist, between Hus's faction and the rest of the world. His audience was given a choice, to support him or the official hierarchy. This, then, marked the emergence of a new faction, a portion of church-goers who declared their loyalty to Hus over the official church.

Through these vernacular compositions Hus took his grievances public by bringing the disputed questions out among the laity, effectively creating a kind of public forum, in which everyone, lay and cleric alike, was asked to have an opinion and to take a stand on current affairs in the church. Out of these publicly voiced disagreements about fundamental matters of religion grew a new kind of public forum, so-called public sphere, in which competing ideas for how to arrange Bohemia's religious life could be introduced and debated with lasting consequences in the Hussite revolt and beyond.

Mistr Jan Hus v ukrajinské tradici od poloviny 19. století (Souhrn základních údajů s důrazem na ohlasy poemy „Kacíř“ od Tarase Ševčenka)

Bohdan Zilynskyj

Abstract:
The long epic poem *Kacíř* (The Heretic) written by Taras Ševčenko raised long term interest in Master Jan Hus in Ukraine. The poem was written in 1845 and published many times along with other Ševčenko's works as well as separately. This work initiated and maintained the awareness of Hus' activities and fondness of him in Ukraine more than any other source of information. The author of the study gathered various facts documenting this statement to be found in Russian and Austrian (and subsequently Polish) part of Ukraine, as well as in the USSR and after its disintegration.

Keywords:
Jan Hus, Taras Ševčenko, Ukrainian literature, historical memory, historical traditions

Zkoumání ohlasu činnosti Mistra Jana Husa, ale i časově a věcně širšího fenoménu husitství v mimočeském prostředí tvoří už dlouhou dobu součást husitologických výzkumů. Zkoumány jsou jak ohlasy bezprostřední,[1] tak daleko pozdější včetně současných – v tomto případě už hovoříme o „druhém životě" husovského i husitského fenoménu.[2] Vedle oblastí sousedících s Čechami, popř. Moravou (část území dnešního Německa, Rakouska, Polska a Slovenska) zasluhují pozornost i země vzdálenější.

Specifické vnímání husovské a husitské tematiky v ukrajinském prostředí[3] nebylo dosud detailně zkoumáno představiteli žádné z obou historiografií, jichž se téma týká.[4] Pokusil jsem se proto o sestavení základního faktografického přehledu k problematice husovské. Do jisté míry zde mohu navázat na referát z r. 1992 o ukrajinských ohlasech fenoménu husitského Tábora.[5] Jak se čtenář přesvědčí, ukrajinský husovský materiál je rozsáhlejší. Primárně však nejde o materiál vědecké povahy – daleko spíše nacházíme doklady z krásné literatury nebo i z jiných uměleckých oblastí. Právě tato skutečnost je jedním z výrazných specifik ukrajinského vnímání husovského symbolu. V závislosti na takto orientované pramenné základně se tedy dále věnuji převážně literární a umělecké reflexi husovské tematiky, popř. aspektům publicistickým, jen v malém rozsahu pak materiálům vědecké povahy.

Prezentovat dosud zjištěný materiál v úplnosti není možné, zároveň se však v dalším výkladu nevyhnu poukazování na některé relativně

1 Dokladem může být např. sborník studií Josef MACEK (red.), *Mezinárodní ohlas husitství*, Praha 1958.

2 Nejvýraznějším souborem tohoto typu je faktograficky bohatá práce: Arnošt KRAUS, *Husitství v literatuře, zvláště německé*, část 1-3, Praha 1917–1924.

3 Svébytnost této tematiky vynikne, srovnáme-li ji s polským nebo ruským vztahem k husovské tematice. K ruským reáliím srov. Ljudmila P. LAPTĚVA, *Russkaja istoriografija gusitskogo dviženija* (40-je gody XIX v. – 1917 g.), Moskva 1978. Česky autorka publikovala např. práci *Jan Hus v ruské historiografii v 19. a na počátku 20. století*, Slovanské historické studie 9, 1972, s. 37-91. Srov. také její novější syntézu *Istorija zapadnych i južnych slavjan v osvěščenii russkoj istoriografii XIX–XX vv.*, Sankt-Petěrburg 2013, s. 20-32.

4 Jen malý soubor informací, aktuálních před více než osmdesáti lety, sestavil A. F. /Antonín FRINTA/, *Úcta Ukrajinců k M. J. Husovi*, Kostnické jiskry 14 (17), 1932, s. 203 (v č. 26 z 29. 6.).

5 Bohdan ZILYNSKYJ, *Tradition und Symbol von Tabor in der Ukraine*, Husitský Tábor 11, 1994, s. 105-110.

druhořadé jednotliviny, které zajímavě dokreslují celkový obraz. V případě některých dále zmíněných osobností by bylo vhodné sledovat jejich názory na husovskou a husitskou tematiku v budoucnu ještě podrobněji. Příslušné doklady jsem rozčlenil v zásadě chronologickým způsobem, ač bylo možno zvolit i jiný postup. Nezařadil jsem doklady ze staršího období (zhruba do konce 18. století) – už před třemi čtvrtinami století je shromáždil z celého východoslovanského areálu ruský emigrantský historik z Ukrajiny Antonij Florovskij v prvním dílu své rozsáhlé syntézy o vztazích Čechů s východními Slovany od počátků jejich středověké státnosti do konce 18. století.[6] Výsledky jeho práce by bylo možno doplnit o některé jednotliviny i o hodnocení novějších prací k této tematice, nejevilo se mi to však jako účelné. Objektem mého zájmu je až období po roce 1845, který se stal pro ukrajinské vnímání Husovy postavy výrazně přelomovým.

Počátek novodobé ukrajinské literatury je sice kladen k r. 1798, z téměř celého jejího úvodního půlstoletí však žádnými doklady znalosti husovské tematiky nedisponujeme. Jak už bylo naznačeno, u počátků ukrajinského zájmu o Husa nestálo vydání žádné odborné práce nebo pramene, což souviselo s pomalým a obtížným vznikem ukrajinské historické vědy. Ukrajinská, resp. ukrajinskojazyčná historiografie zůstala od doby svého vzniku z nezbytí výrazně zaměřena na výzkum dějin vlastního národa. O to výrazněji se po dlouhou dobu opožďovala na poli výzkumu obecných dějin, protože nedisponovala dostatečným počtem sil a prostředků potřebných pro jeho realizaci. Při poznávání světových dějin museli Ukrajinci dlouho čerpat především z ruských a polských zpracování. České pramenné zdroje a odborná zpracování znali jen ve velmi malém rozsahu.

Rozsah i způsob pojímání husovské tradice byl nesporně ovlivněn rozdělením území Ukrajiny mezi Rusko a habsburskou monarchii a posléze, v meziválečném období, mezi Sovětský svaz, Polsko, Rumunsko a Československo. Bez významu nebylo ani konfesionální rozdělení

6 A. V. FLOROVSKIJ, *Čechi i vostočnyje slavjaně* (Očerki po istorii češsko-russkich otnošenij. X–XVIII vv.), tom 1, Praha 1935, zvláště s. 330-370, 399-410 a jinde podle rejstříku. Souběžně vyšla menší práce téhož autora, *Jan Hus v ruském pojetí (Stránka z dějin česko-ruských styků)*, Praha 1935 (původní ruská, neopoznámkovaná verze byla vydána v r. 1930). Při četbě prací Florovského je třeba mít na paměti, že jeho výklady jsou poznamenány jeho negativním přístupem k principu ukrajinské národní a státní svébytnosti, v důsledku čehož vykládá územně ukrajinský materiál coby ruský.

Ukrajinců na vyznavače dvou podob východního křesťanství – pravoslaví a východní varianty katolictví označované často jako řecko-katolický nebo uniatský obřad.

Básnická skladba Tarase Ševčenka *Jeretyk* (Ivan Hus)

Roli svérázného mezníku a úhelného kamene vykonala básnická skladba klasika ukrajinské literatury Tarase Ševčenka *Jeretyk* (*Kacíř*).[7] Právě tento umělecký podnět se stal pro vývoj ukrajinské varianty husovské tradice výchozím a klíčovým. Tuto pozici si v podstatě zachoval dodnes a výrazně zastínil svědectví jiných zdrojů, ať šlo o středověké prameny nebo práce založené na jejich interpretaci. Většina časově následujících ohlasů této Ševčenkovy skladby spadá rovněž do oblasti krásné literatury, méně jich vzniklo v rámci jiných uměleckých oborů.

Poému napsal jedenatřicetiletý Taras Ševčenko v r. 1845, v době pobytu na ukrajinském venkově, východně od Kyjeva. Vlastní text vznikl v říjnu ve vsi Marjinske (dnes Marjanske) u Myrhorodu na Poltavsku. Prolog, který je zároveň svéráznou veršovanou dedikací Pavlu Josefu Šafaříkovi, vytvořil Ševčenko o měsíc později v městě Perejaslav (dnes Perejaslav-Chmelnyckyj), o něco blíže Kyjevu.[8] V obou případech lze mluvit o lokalitách poměrně malých, kde se autor zdržoval jen dočasně a kde bylo jistě k dispozici minimum informací o Husovi.[9]

Autora přivedl k zájmu o život a dílo českého reformátora nedlouho předtím ruský slavista ukrajinského původu Osyp Boďanskyj,[10] který

7 Nejnovější kritické vydání srov. Taras ŠEVČENKO, *Povne zibranňa tvoriv u 12 tomach*, tom 1 (Poezija. 1837–1847), Kyjiv 1989, s. 199-206, textové varianty s. 364-367, komentář s. 488-492 (přímo o Husovi s. 491).

8 Autograf básně je zapsán v závěru většího sešitového souboru Ševčenkových básní napsaných v letech 1843–1845, srov. reprodukci in: T. ŠEVČENKO, *Try lita (Avtohrafy poezij 1843–1845 rokiv)*, Kyjiv 1966, fol. 107-118. Za zmínku stojí i to, že Ševčenko sepsal brzy poté, v prosinci 1845, jednu ze svých nejslavnějších básní – hymnicky vyznívající závěť (ukrajinsky Zapovit).

9 Obě lokality se nacházejí v regionu, který má výrazný vztah k ukrajinské kozácké tradici a v myrhorodském okrese se nachází i vesnice Velyki Soročynci, proslavená Gogolovou povídkou o tamním jarmarku.

10 V ruské transkripci se uvádí jako Osip Boďanskij. K jeho činnosti srov. K. V. NIKIFOROV (odp. red.), *O. M. Boďanskij i problemy istorii slavjanověděnija* (Sbornik statěj), Moskva 2009.

o Husovi přednášel na moskevské univerzitě, aniž by tyto své výklady vydal tiskem. Ševčenka upozornil na čerstvě vydanou práci svého žáka, Bulhara z jižní Ukrajiny Ivana Palauzova, o Janu Husovi.[11] Ševčenko ji nepochybně četl a tématem se zaujal, podle tradičního výkladu se však snažil doplnit získané údaje také s pomocí Čechů, které v Ukrajině potkal. Úspěšnost těchto snah tehdy nemohla být příliš velká.[12] Teoreticky se přitom Ševčenko mohl v Moskvě setkat s Karlem Havlíčkem Borovským. Ten zde působil od února 1843 do června 1844 jako vychovatel, který se také znal s Boďanským a navštěvoval jeho husovské přednášky.[13]

Obecnější a spíše symbolickou inspiraci přineslo Ševčenkovi slavistické dílo Pavla Josefa Šafaříka – jak už bylo uvedeno, autor mu dedikoval prolog své skladby. V něm rozvinul úvahu o aktuálním stavu slovanských národů a o potřebě jejich spolupráce proti němectví, vnímanému značně kriticky. Ševčenkovo slovanství však nebylo totožné s tehdejším slovjanofilstvím ruským, jak potvrdil i A. Florovskij.[14] Zvláštní ráz ukrajinského romantického slovanství, pěstovaného krátkodobě v Kyjevě, symbolizovala nejvýrazněji činnost Cyrilo-metodějského bratrstva v Kyjevě v polovině 40. let 19. století.[15]

11 K Palauzovovi a jeho rusky psané práci srov. L. LAPTĚVA, *Russkaja istoriografija*, s. 24-26, o jeho pravděpodobném vlivu na Ševčenkovu skladbu se autorka nezmiňuje. Srov. ead., Istorija, s. 20. Později, ještě za Ševčenkova života, mohla být pro část obyvatel Ukrajiny zdrojem informací o Husovi také práce polská (Michal GLISZCZYŃSKI, *Hus i husyci. Szkice historyczne*, Warszawa 1859). Na území Ukrajiny si knihu objednalo 12 subskribentů (z celkem 341 uvedených osob a institucí): devět objednavatelů žilo v Oděse, další tři v kyjevské gubernii, na Volyni a v Kamenci-Podolském.

12 Počet Čechů přítomných tehdy trvale nebo na čas v ruské části Ukrajiny nebyl příliš velký: chyběla především skupina českých středoškolských učitelů, kteří zde začali působit ve větším rozsahu po polovině 19. století. Právě v r. 1845 se Ševčenko setkal v poltavském regionu s českým hudebníkem Václavem (Věnceslavem) Jedličkou, který mu rovněž mohl poskytnout nějaké informace (*Ševčenkivskyj slovnyk*, tom 1, s. 214).

13 Karel KAZBUNDA, *Karel Havlíček Borovský*, svazek 1 (1821 – revoluční události 1848), Praha 2013, k Havlíčkovu moskevskému pobytu s. 148-185, o přednáškách Boďanského na s. 155. Ševčenko projížděl Moskvou v dubnu 1843 z Petrohradu na Ukrajinu a v únoru 1844 se tudy vracel zpět. Havlíčkův tehdejší vztah k Husovi dokládá jeho vlastní zmínka týkající se osobního „slavení 6. července" právě v r. 1844 (ib., s. 188, srov. také výrok na s. 98).

14 A. V. FLOROVSKIJ, *Jan Hus*, s. 40.

15 Dochované spisy o činnosti společnosti a následném vyšetřování jejích aktivit vydal P. S. SOCHAŇ (předseda redakční rady), *Kyrylo-mefodijivske tovarystvo* (U trjoch tomach), Kyjiv 1990.

Název Ševčenkova díla (*Jeretyk*) byl míněn nikoli vážně, ale ironicky či spíše oslavně. Slovo nabylo zcela protikladné, pozitivní hodnoty, jestliže autor označuje jedním dechem Husa také za světce a mučedníka. Skutečným básníkovým záměrem bylo vyzvednutí a oslavení Husova „kacířství". Ševčenko ocenil Husův boj proti nepravdě, zosobněné institucionalizovanou církví, jejíž představitelé (ať papež či koncil) jednali v rozporu s deklarovanými principy křesťanství. *Jeretyka* nelze chápat jako dílo protikatolické či protináboženské, ale daleko spíše jako skladbu namířenou proti institucionální církvi. V době vzniku i později v ní mohla být nacházena také skrytá kritika institucionalizovaného pravoslaví Ševčenkovy doby.[16]

Zajímavou otázkou je to, nakolik znal Ševčenko z vlastní zkušenosti reálie tehdejší katolické církve[17] a přesný obsah některých pojmů, které ve svém díle použil (např. tiára, konkláve, autodafé).[18] Neméně podstatné je to, nakolik mohli jejich význam pochopit tehdejší i pozdější čtenáři díla, pokud pocházeli z východoukrajinského pravoslavného prostředí.

Vzhledem k významu Ševčenkova *Jeretyka* pro celý další výklad načrtnu zde obsah tohoto Ševčenkova díla. Jeho prolog je zaměřen spíše na básnický výklad minulosti a současnosti Slovanů. V jeho závěru vyslovil Ševčenko základní, jednoznačně pozitivní hodnocení Husa. Zmínka o „svatém Čechovi a velkomučedníkovi – slavném Husovi" je zde spojena s výzvou, aby se všichni Slované stali kromě jiného právě takovými „kacíři" jako veliký kacíř kostnický a v určitém smyslu jej následovali.

Děj poémy uvozené citací 22. verše 117. žalmu je soustředěn kolem dvou ústředních epizod z let 1412 a 1415 – první z nich se odehrává v Praze, druhá v Kostnici. V tomto dvojím velkém expozé jsou podány

16 Ševčenka nelze na základě této ani jiných básní prohlašovat za ateistu, ač se o to literární historiografie sovětského období pokoušela i s odvoláním na Jeretyka, srov. I. D. NAZARENKO, *Atejistyčni pohljady T. H. Ševčenka*, Ševčenkivskyj slovnyk, tom 1, Kyjiv 1978, s. 48-49.

17 Nejvíce mohl Ševčenko poznat katolický svět za pobytu ve Vilniusu (1828–1831), ale i poté v Petrohradě (1831–1845), popř. v Kyjevě, kde byla katolická víra coby menšinová tolerována.

18 Slovo tiára je v textu použito v zásadě v symbolickém významu sedmkrát, z toho jednou v plurálu („kati v tiárách"). Dvojí použití slova „konkláve" uprostřed skladby lze označit z věcného ohledu za nepřesné či nesprávné. Také použití termínu „autodafé" v souvislosti s Husem je sporné.

Husovy názory. Nejprve se to děje v Husově příbytku (keliji, tedy cele) v podobě modlitby či úvahy namířené proti papeži i tehdejší církvi, odkud Hus odchází do Betlémské kaple modlit se, resp. spíše kázat. Následuje stylizovaný úvod textu odpustkové „svaté buly" a Husův kritický komentář k ní spojený s představou nevěstky, která si její pomocí kupuje svatost. Ševčenko ovšem spojuje bulu, resp. její konkrétní určení s konklave („konhlav") – papež není v této souvislosti zmíněn. Výklad významu buly je posunut – kdo bez ní zemře, půjde do pekla, kdo za bulu zaplatil, může i v případě, že by byl vrahem, pobývat v ráji. Posluchači kázání o bule jsou v náznaku vylíčeni jako mlčící dav, který naslouchá Husovi a poté s údivem sleduje roztrhání tohoto dokumentu Husem.[19]

Když zpráva o Husově nevšedním činu dorazila do Vatikánu i Avignonu, stala se podnětem ke svolání církevního koncilu do Kostnice, jehož konání jako by nemělo žádnou jinou příčinu. Stručně, leč barvitě je popsán příchod účastníků a hostů koncilu (nejen duchovních) do Kostnice. Oproti tomu Češi Husa z Prahy pouštějí jen neradi, ačkoli on odchází přesvědčen o tom, že na koncilu prosadí své názory. Popis zasedání koncilu zaujme tím, že Ševčenko si představuje účast všech tří papežů a také nespecifikovaných baronů při tomto jednání, o Zikmundovi se autor v této souvislosti nezmiňuje.[20]

Jen krátce je popsán krátký „dialog" Husa s plénem koncilu, kde se, spoután a okřikován, podvakrát marně dožaduje slova – když mu není vyhověno, opouští shromáždění. Husovo odsouzení je charakterizováno výkřiky účastníků o „autodafé". Před Husovým upálením i po něm účastníci hodují, zároveň se duchovní za Husa před popravou modlí. Modlí se samozřejmě i Hus a jeho závěrečné veřejné vystoupení na popravišti o potřebě ochránění osob, přítomných u hranice, před Husovými katy. Skupina přítomných Čechů odnáší trochu půdy zpod popraviště domů, zatímco účastníci koncilu oslavují svůj čin. Boží slovo však upáleno nebylo a vidina klidu, který mělo rozhodnutí koncilu způsobit, je vystřídána předzvěstí odplaty. Jak se píše v posledních řádcích díla, jejím

19 Prof. Ivan Hlaváček konstatoval v diskusi po přednesení tohoto příspěvku na táborské konferenci v r. 2015, že roztržení pergamenové papežské buly by byl schopen uskutečnit jen člověk o síle Gustava Frištenského.

20 Zikmund („cesar") stejně jako Václav IV. („Vjačeslav") jsou zmíněni jen v souvislosti s kritickým vztahem Pražanů k oběma korunovaným osobám i ke koncilu samotnému v době před Husovým odjezdem do Kostnice.

vykonavatelem se stane „Žižka z Taborova“, který k tomu dává znamení svou bulavou.[21] Tímto výmluvným symbolem poéma končí.

Jak je patrné, husovské historické reálie byly v *Jeretykovi* představeny značně zjednodušujícím způsobem a s některými věcnými nepřesnostmi. Přispěl k tomu i zkratkovitý, zároveň však značně dynamický styl skladby, jež se vyznačuje vnitřním napětím a autorským prožitkem. Na básnické dílo samozřejmě nelze vztahovat požadavky uplatňované při posuzování odborné práce, některé výkladové zvláštnosti lze vysvětlit i potřebami autorovy veršové metriky. Zde bych hledal vysvětlení velmi častého používání slov „čenci“ (mniši), popř. „černec“, „černeckyj“, která jsou v básni zmíněna čtrnáctkrát. Právě proti této skupině duchovních se Ševčenko ve své skladbě nejčastěji kriticky obrací. Nelze vyloučit, že důvodem byla přílišná délka slova „svjaščennyk(y)“, znamenající kněze či kněží.

Dramatické události Ševčenkova života způsobily, že text básně nemohl být bezprostředně po svém vzniku vydán. Autograf díla byl totiž zabaven policií při Ševčenkově zatčení na jaře r. 1847 a stal se součástí jeho vyšetřovacího spisu.[22] Přestože byly obsah i pojetí této básně značně netradiční, nestaly se hlavním důvodem pro potrestání básníka – podstatnější roli sehrály jeho básně o Ukrajině a ironicko-sarkastické zobrazení příslušníků carské rodiny.

Ševčenko byl odeslán „k převychování“ do oddílů ruské armády dislokovaných daleko na východ od Ukrajiny. V závěru tohoto desetiletého pobytu se Husův obraz objevil v Ševčenkově díle ještě jednou. Stalo se tak v rusky psané autobiografické povídce *Umělec*, kterou autor psal v r. 1856 jako voják ruské armády v pevnosti na východním břehu Kaspického moře. Hned v prvním jejím odstavci najdeme zmínku o kacířském (adjektivum je opět míněno spíše ironicky) učení Viklefovu a Husovu, „které si pomalu začalo vychovávat svého stoupence v neohroženém augustiniánovi Martinu Lutherovi“.[23]

21 Bulava kozáckých hetmanů nahrazuje v tomto pojetí nám běžnější palcát.

22 P. S. SOCHAŇ, *Kyrylo-mefodijivske tovarystvo*, tom 2, s. 283-290.

23 Nejnovější kritické vydání in: T. ŠEVČENKO, *Povne zibranňa tvoriv u 12 tomach*, tom 4 (Povisti), Kyjiv 2003, text Chudožnika na s. 120-207, zmínka o Husovi na s. 120. Časopisecky byla povídka poprvé vydána až v r. 1887, stejně jako jiná Ševčenkova rusky psaná díla však stojí v pozadí zájmu čtenářů Ševčenkovy tvorby. Citát převzat z českého překladu: id., *Umělec*, Praha 1974, s. 7.

Poté, co se v r. 1857 podařilo Ševčenkovým přátelům dosáhnout jeho propuštění z ruské armády, kam byl za trest na deset let vřazen, neměl autor šanci získat své zabavené básně zpět. Pokoušel se proto text *Kacíře* rekonstruovat po paměti a zároveň sháněl opisy básně pořízené ještě před svým zatčením. Ševčenkovi přátelé, zejména P. Kuliš, ho vyzývali, aby ztracený text napsal znova.[24] Snad proto Ševčenko počátkem dubna 1858, brzy po příjezdu do Petrohradu, četl tehdy nově vydávanou ruskou práci o Husovi a pochvaloval si ji.[25] Je tedy patrné, že jeho zájem o Husa byl dlouhodobějšího charakteru a neměl jen náhodnou a chvilkovou povahu.

Dostupné rukopisné varianty *Jeretyka* byly na konci 50. let 19. století dochovány v neúplné podobě a Ševčenko ztracenou část znovu nenapsal. I tato neúplná podoba poemy vyvolávala rozpaky tehdejší ruské cenzury. Člen Hlavní cenzurní správy O. Trojnickij při posuzování návrhu na nové vydání Ševčenkova *Kobzara* navrhl v červenci 1859 vyloučení prologu k *Jeretykovi* ze sbírky s ohledem na propagování jednak idey slovanofilství, jednak reformátora Husa, jehož autor označuje za svatého.[26] Ve vydání Ševčenkových básní z r. 1860 nebyl nakonec text prologu k *Jeretykovi* zařazen.

V šedesátých a sedmdesátých letech 19. století mohla být báseň tištěna jen mimo Ruskou říši zprvu v podobě prologu věnovaného Šafaříkovi a pak i části textu dovedené k popisu cesty účastníků na kostnický koncil. Byly tak dostupné necelé dvě třetiny básně, chyběla ale nadále závěrečná část popisující Husovy osudy na koncilu a jeho smrt.[27] Po dobu

24 Příznačné jsou zmínky ve třech Kulišových dopisech Ševčenkovi z přelomu let 1857 a 1858, srov. V. S. BORODIN (red.), *Lysty do Tarasa Ševčenka*, Kyjiv 1993, s. 96, 98, 104 a komentáře k vydaným dopisům.

25 Ševčenko o tom psal ukrajinskému vědci Mychajlu Maksymovyčovi 5. 4. 1858, Taras ŠEVČENKO, *Povne zibranňa tvoriv u dvanadcjaty tomach*, tom 6, Kyjiv 2003, č. 139, s. 169-170, 451. Téměř určitě se jednalo o práci: Jevgenij NOVIKOV, *Gus i Ljutěr*, která vycházela na pokračování v listu Russkaja beseda v letech 1857 a 1858 a knižního vydání se dočkala v r. 1859.

26 Text dobrozdání Trojnického vydal V. S. BORODIN, *T. H. Ševčenko i carska cenzura (Doslidženňa ta dokumenty. 1840–1862 roky.)*, Kyjiv 1969, s. 128-130 (zmínka o *Jeretykovi* je na s. 129-130).

27 V takovéto podobě, ale rozseknutá na dvě části, vyšla poema v obou dílech tzv. pražského vydání knihy: T. ŠEVČENKO, *Kobzar*, /tom 1/ Praha 1876, s. 178-180 (zde otištěna dedikace díla Šafaříkovi, která nevadila ruské cenzuře), id., Kobzar /tom 2/, Praha 1876, s. 29-36 přinesl opět dedikaci a první, obsahově převážně pražskou část textu.

trvání cenzurních omezení ukrajinské vydavatelské činnosti v Ruské říši vycházela skladba v rámci souhrnné Ševčenkovy sbírky *Kobzar* častěji v rakouské Haliči a získávala i tam na popularitě, vyvolávala však svou kritickou orientací rozpaky v prostředí místní řecko-katolické církve.[28]

Plné otištění *Jeretyka* umožnily až události první ruské revoluce. V roce 1906 byla objevena ve spisovně cenzurního úřadu do té doby nezvěstná závěrečná část textu o jednání koncilu a Husově smrti. Jako celek tedy skladba ovlivňuje ukrajinské vnímání Jana Husa už po 110 let, nehledě na všechny změny politických režimů v ukrajinském prostoru, ať bylo Ševčenkovo dílo vydáváno pod názvem *Kobzar* nebo v podobě sebraných či vybraných spisů. V rámci všech těchto publikací básníkovy tvorby vyšla skladba o Husovi zhruba sto třicetkrát, dočkala se však také i mnoha samostatných vydání. Takových ukrajinských vydání *Jeretyka* (některá přidávají i jinojazyčné varianty) vyšlo od roku 1911 dvacet.[29] Určitá exotičnost tématu, vzdáleného hlavní linii ukrajinských dějin, si samozřejmě vynucovala přidávání vysvětlujících poznámek k různým vydáním *Jeretyka*, kde se v nejednom případě objevila zjednodušení nebo chyby.[30]

Pozoruhodné je, že v letech 1918–2005 byl *Jeretyk* otištěn v pěti samostatných českých vydáních – nepochybně se jednalo o největší počet překladů této skladby vydaných v jiném jazyce než v ukrajinštině. Nejčastěji, třikrát, vyšel český text *Kacíře* v letech 1918–1921, kdy Ukrajina bojovala nejen o samostatnost, ale souběžně také o přízeň a podporu českého národa.[31]

28 Doklad o tom z r. 1891 známe díky publicistické stati Ivana Franka, v níž autor informuje o stažení zhudebněné varianty Jeretyka z programu ukrajinského koncertu ve Lvově. Proti uvedení skladby měl námitky řecko-katolický kněz Ivan Čapelskyj, srov. Ivan FRANKO, *Šče v spravi „Husa"*, in: id., Zibranňa tvoriv u 50 tomach, tom 28, Kyjiv 1980, s. 129-131.

29 Nejlepší přehled o počtu knižních vydání Jeretyka nabízí O. S. ONYŠČENKO (hl. red.), *Taras Hryhorovyč Ševčenko* (Bibliohrafija vydaň tvoriv. 1840–2014), Kyjiv 2014.

30 Tyto komentáře byly vydávány nejen v rámci Ševčenkových spisů, ale i v samostatné podobě – srov. např. Vasyl DOMANYCKYJ, *Krytyčnyj rozslid nad tekstom „Kobzarja"*, Kyjiv 1907. Pravděpodobně nejčastější chybou vyskytující se v komentářích k Jeretykovi je lokalizace Kostnice do Švýcarska.

31 V knižní podobě byl český překlad Jeretyka vydán v letech 1918, 1919, 1921, 1964 (zde byla připojena bibliografie) a zatím naposledy v r. 2005.

Další husovské ohlasy v ukrajinském prostředí před rokem 1917

Ševčenkova báseň byla už od poslední čtvrtiny 19. století zpracovávána v jiné žánrové podobě. Její neúplný text zhudebnil zakladatel ukrajinské národní hudby, Mykola Lysenko. Ten upravil kratší část textu tehdy známé části *Jeretyka* pro sólový baryton a mužský sbor s klavírním doprovodem. Dílo vzniklo v roce 1881 a jeho obsahem je Husův osamocený monolog před kázáním v Betlémské kapli, poměrně brzy byla vydána i partitura. Zdá se však, že dílo se nedočkalo příliš častého scénického provedení.[32] S Lysenkovou skladbou souvisí i první ukrajinské výtvarné zpodobení Husa, které zdobí obálku partitury.[33] Vzhledem k omezeným možnostem využití ilustračního materiálu v ukrajinských tiscích před rokem 1918 se tato složka ukrajinské husovské tradice tehdy příliš nerozvinula. Změnu přineslo až následující, sovětské období.

Přecházím k dalším dokladům ukrajinského zájmu o Husovu osobnost z doby před rokem 1917, které mají rovněž kořeny v Ševčenkově díle.[34] Mykola (Nikolaj) Kostomarov a Pantelejmon Kuliš byli autorovými blízkými spolupracovníky v době před rokem 1845 i v posledních letech jeho života. Také oni byli potrestáni za své mladické aktivity kritické k carskému režimu, *Jeretyka* samozřejmě znali a dokonce v pozdějším období svého života navštívili Prahu. V každém případě se v pozdějších svých pracích v různých souvislostech zmínili o Husovi. Historik Kostomarov tak učinil ve své autobiografii z roku 1875 při vzpomínce na návštěvu povolžského města Sarepta vykonanou v roce 1858.[35] Zmínil se mimo jiné o zásadách tamní herrnhutské (ochranovské) víry a zdůraznil,

32 Za upřesnění údajů děkuji dr. Petru Kalinovi z brněnské univerzity. Lysenkovo dílo bylo občas realizováno i smíšeným sborem s upraveným orchestrálním doprovodem. Bohužel nedisponuji údaji o počtu vydání partitury a počtu provedení této sborové skladby – není mi ani známo, zda se někdy dočkala provedení v českém prostředí. Zmínit lze, že byla přednesena ve Lvově v době konání konference o československo-ukrajinských vztazích na jaře r. 1990.

33 Autorem tohoto Husova zpodobení byl zřejmě ukrajinský malíř působící v Haliči Julijan Pankevyč.

34 Příslušný rok zde uvádím jako mezník dalšího výkladu nejen kvůli oběma ruským revolucím toho roku, ale především s ohledem na souběžný, v mnohém odlišný vývoj revoluce na Ukrajině vedoucí ke snaze o zřízení vlastního státu.

35 Nikolaj KOSTOMAROV, *Istoričeskije proizvěděnija – Avtobiografija*, Kijev 1989, s. 519.

že nevzešla z luterské reformace, ale od Husa, a že je proto den jeho upálení Herrnhutskými slaven. Básník a překladatel Kuliš zmínil Husa čtyřikrát v závěrečném svazku díla o ukrajinských dějinách v první polovině 17. století. Hus je zde vnímán jako předchůdce německé reformace respektive její apoštol či první hrdina, veliký Slovan, hrdina spojený s ideou středověké univerzity a mučedník reformace. V zásadě jde o stejný způsob vnímání, který nacházíme v Ševčenkově *Jeretykovi*.[36]

Dnes zapomenutá historická práce P. Kuliše nás přivádí do sféry ukrajinské historizující publicistiky. Velmi významnou osobností tohoto zaměření byl Mychajlo Drahomanov, kolísající ve svých vědeckých a popularizačních snahách mezi výzkumem dějin politických a literárních, sociologií a etnografií. Většinu svého odborného i novinářského díla sepsal ve švýcarském a poté v bulharském exilu. O Husovi se zmínil ve svých pracích obou typů, více však v textech publicistických určených hlavně haličským čtenářům.

Drahomanov už nevycházel jen z informací zprostředkovaných Ševčenkovou básní, ale i z jiných zdrojů, byť je konkrétně neuvádí. Jako stoupenec oddělení církví od státu a sekularizace ukrajinského občanského a kulturního života zařazoval Drahomanov stručné zmínky o Husovi do popularizačních výkladů o vývoji evropského protestantismu.[37] Drahomanov se jejich prostřednictvím snažil naznačit nové, z jeho hlediska žádoucí možnosti konfesionálního vývoje na ukrajinském území.[38] Není divu, že po Drahomanovově smrti, na počátku 20. století, našly tyto podněty ohlas v církevně-reformním hnutí, které se rozvinulo mezi ukrajinskými sociálně-ekonomickými emigranty v severní Americe.

36 Pantelejmon KULIŠ, *Istorija vozsojediněnija* Rusi, tom 3, Moskva 1877, s. 104, 115, 117 a 119 pozn. 1 (zde připomenuta historka s Husovým výrokem „sancta simplicitas"). Všechny tyto zmínky se nacházejí v rámci 23. kapitoly, která popisuje stav a vývoj vzdělanosti v Ukrajině na počátku 17. století, kdy Kyjev s okolím náležel polské koruně.

37 Poprvé M. DRAHOMANOV (v ruské transkripci Dragomanov) zmínil Husa v práci *Borba za duchovnuju vlasť i svobodu sověsti v XVI–XVII stoletijach*, Otěčestvěnnyje zapiski 1875, č. 2-3, znovu pak v pracích *Čudacki dumky pro ukrajinsku nacionalnu ideju* z r. 1891, *Evanhelska vira v starij Anhliji*, Ženeva 1893, s. 12 a 14, a *Raj i postup*, Kolomyja 1894 (2. vyd., Lviv 1899), s. 132. Drahomanov zdůrazňoval vztah Husa k Viklefovi a Lutherovi a Husův překlad bible. Nelze vyloučit, že zmínky o Husovi se najdou v dalších časopiseckých článcích nebo v korespondenci M. Drahomanova.

38 Drahomanovovy názory na nábožensko-církevní problematiku shrnul Anatolij KRUHLAŠOV, *Drama intelektuála: polityčni ideji Mychajla Drahomanova*, Černivci 2000, s. 180-212.

Drahomanovovo dílo však získalo oblibu hlavně v západní Ukrajině (především v Haliči) a právě tento region převzal na přelomu 19. a 20. století většinu aktivního zájmu o Husovu osobnost. Přispěla k tomu existence ukrajinského základního a středního školství a učebnic, které se orientovaly nikoli na ruské, ale spíše na polské nebo německé zdroje a předlohy. Dalšími důvody byla větší míra vydavatelských svobod a aktivit v této části Ukrajiny a větší rozsah a bezprostřednost vztahů obou nejvzdálenějších korunních zemí Zalitavska k českému prostředí. Ke zdrojům informací o Husovi proto přistupovaly i zprávy osob z Haliče a Bukoviny o návštěvě Prahy v době konání Jubilejní výstavy nebo pozdější národopisné výstavy. Určitou měrou se v souvislosti s Husem projevili také dva ukrajinští vysokoškolští učitelé zaměstnaní v Praze. Spoluzakladatel české lékařské chemie, prof. Ivan Horbačevskyj (Jan Horbaczewski) se zúčastnil v r. 1903 jako tehdejší rektor pražské univerzity slavnostního položení základního kamene k Husovu pomníku v Praze.[39] Také profesor německé techniky v Praze Ivan Puljuj, ač jinak věřící řecký katolík a germanofil, zmínil Husa v jedné ze svých statí s určitým respektem.[40]

Husovské ohlasy pronikaly do haličskoukrajinského prostředí nehledě na jeho většinovou řecko-katolickou religiozitu,[41] spojenou s poměrně značným, dlouho přetrvávajícím vlivem duchovních tohoto obřadu. Tato skutečnost opravdu přivodila odměřený přístup části řecko-katolických kněží k Husovi a k Ševčenkově poémě o něm.[42] V tomto prostředí však existovaly pokusy Ševčenka a jeho vidění Husa v maximálním rozsahu odůvodnit a rehabilitovat.[43]

39 Jan GALANDAUER, *6. 7. 1915. Pomník Mistra Jana Husa* (Český symbol ze žuly a kovu), Praha 2008, s. 96, zmiňuje rektorův stručný projev či provolání slávy Husovi při poklepu na základní kámen.

40 Ivan PULJUJ, *Kilka spomyniv pro Kuliša i joho družynu Hannu Barvinok*, in: id., Zbirnyk prac, Kyjiv 1996, s. 514-564. Na s. 550 je v rámci kritiky proticírkevních aktivit spisovatele Ivana Franka zmíněno, že tento autor není žádným „Ivanem Husem" bojujícím proti špatným činům kněží, ale člověkem, který se obrací proti šlechetnému náboženskému citu širokých vrstev obyvatelstva.

41 Oproti tomu v Bukovině dominovala, stejně jako v ruské části Ukrajiny, pravoslavná konfese.

42 Dva doklady z konce 19. století uvádí S. D. PILKEVYČ (red.), *Taras Ševčenko. Dokumenty i materialy* (1814-1963), Kyjiv 1963, s. 145-146. Srov. pozn 28.

43 Havryjil KOSTELNYK, *Ševčenko z religijno-etyčnoho stanovyšča* (Krytyčna

Nehledě na to se vztah místní inteligence a dalších rakouských Ukrajinců k Husovi vyvíjel příznivě. Pro Ukrajince to platilo nepochybně v daleko větším rozsahu než pro sousední Poláky, popř. Rumuny. Přispívala k tomu ani ne tak jiná forma polské římsko-katolické religiozity, jako vstřícnější vztah, který měli Ukrajinci k Čechům. S Poláky měli příslušníci obou národů, především Ukrajinci, vztah do značné míry konfliktní.

Hlavním představitelem průběžně projevovaného, sympatizujícího zájmu o Husovu osobu se stal spisovatel, novinář a vědec Ivan Franko. Přehlížíme-li část padesátisvazkového, avšak přesto neúplného souboru jeho díla, narážíme v jeho části publicistické, vědecké a epistolární na řadu většinou stručných zmínek o Janu Husovi, které jsou datovány léty 1884–1914. Forma Frankova zaujetí Husem se blížila povaze zájmu M. Drahomanova. Jejich rozsah se však v úhrnu i v dílčí hloubce závěrů zdá být větší. Ani ve Frankově případě však nepřerostly tyto zájmy do samostatné badatelské roviny.[44]

Doklady zájmu mezi Ukrajinci Předlitavska se týkají i méně známých osobností. Ukrajinka z Haliče, Kosťantyna Malycka, činná jako učitelka v Bukovině, napsala na počátku 20. století báseň, kde uvedla Husa mezi několika velmi významnými, pozitivními i negativními postavami světových dějin.[45] Navrhla také zařazení husovského tématu do rozvrhu kursů lidově osvětových přednášek.[46] Poznatky o Husovi se právě ze škol

analiza), Lviv 1910, s. 28-30.

44 Z necelé dvacítky zmínek zasluhují pozornosti tři zařazené do Frankovy obsáhlé práce o ukrajinském pravoslavném polemikovi konce 16. století Ivanovi Vyšenském (I. FRANKO, *Zibranňa tvoriv u 50 tomach*, tom 30, s. 61, 62 a 70), nebo zmínka obsažená v recenzi knihy Hynka Hrubého České postily, ib., tom 33, Kyjiv 1982, s. 284 a 285. Z věcného hlediska se Franko častěji vracel k Husovu obrazu papeže-Antikrista a ke vztahu Husova učení a víry tzv. bohomilů. Franko přitom nezačlenil Husa do svého krátkého přehledu česko-ukrajinských vztahů otištěného v r. 1901 v měsíčníku Slovanský přehled – zmiňuje zde jen Ševčenkova *Jeretyka*.

45 Kosťantyna MALYCKA, *Dity*, in: ead., Tvory, Černivci 2011, s. 27-30 (zmínka o Husovi je na s. 28) – báseň byla poprvé tištěna v listu Bukovyna koncem r. 1904. Její autorka, dcera řecko-katolického faráře, v textu uvažuje o různých budoucích osudech dětí, které jí jsou svěřeny, a vyjmenovává jména osmi slavných osobností různého charakteru v pořadí Savonarola, Bruno, Hus, Borgia, Ephialtes, Hamlet, Jana z Arku a Matka Boží.

46 K. MALYCKA, *Kilka dumok pro vidklady /!/ i vidčyty dlja seljan*, ib. s. 272-284 (původně vyšlo v časopise Promiň v r. 1907). Na s. 282-284 je uveden přibližný okruh možných témat lidových přednášek: v historické části navrženo 16 témat, na 6. místě

mohly dostat i do vesnického prostředí. Prokazuje to záznam etnografa Františka Řehoře, pořízený zřejmě koncem dubna 1892 ve východohaličské vesnici Nastasiv, kde se uvádí: „V Nastasově chlapec asi šestiletý říkal o Husovi: Hus kázal Němcům, že jsou hlupci. Žižka Němce bil cepami."[47]

Příslušníci generace haličských Ukrajinců, ze které vzešel i onen neznámý chlapec, končili studia nedlouho před začátkem první světové války, a v některých případech se tak stalo v Praze. Student filozofické fakulty pražské univerzity a posluchač přednášek T. G. Masaryka Ivan Bryk napsal po návratu do Haliče souhrnnou studii o Ševčenkově *Jeretykovi*, která dodnes neztratila význam.[48] Prokázal zde zejména výrazný vliv už citované studie I. Palauzova na Ševčenkovo pojetí tématu.

Je zajímavé, že daleko významnější činitel haličskoukrajinské vědy, historik Mychajlo Hruševskyj, rodák z ruské části Ukrajiny, resp. tamní části ukrajinsko-polského pomezí, působící však na lvovské univerzitě, se před r. 1914 husovské tematiky ve svých monumentálních Dějinách Ukrajiny-Rusi nedotknul.[49] Českého reformátora zmínil jen v jubilejním článku o L. N. Tolstém z r. 1908.[50]

---

uvedeno téma „Hus, Luther a náboženské války" (mezi tématy „křížové výpravy" a „zeměpisné objevy"). V rámci komentování zvolených historických témat je zdůrazněno, že při výkladech o dějinách rozvoje náboženských představ různých ras a národů má být tematika pojímána „co nejobjektivnějším způsobem".

47 LA PNP, pozůstalost Františka Řehoře, krabice 14, Zápisník Fr. Řehoře – sešit „Denysov 1892". Záznam patří nejspíše k 27. 4. 1892, kdy se Řehoř přemisťoval haličským Podolím z Denysova do Strusova.

48 Ivan BRYK, *Ševčenkova poema „Ivan Hus"*, Zapysky Naukovoho tovaryšstva im. Ševčenka (Lviv), tom. 119-120, 1917, s. 95-168, tom 126-127, 1918, s. 223-258, jako separát vyšlo ve Lvově 1918. Bryk byl v době vydávání studie donucen k pobytu ve střední Asii, kam byl odvlečen jako rukojmí ruské carské armády.

49 Ve čtvrtém dílu monumentálních Dějin Ukrajiny-Rusi z r. 1907 zařadil jen krátkou úvahu o vztahu polsko-litevského státu k husitským Čechám. V dílu pátém z r. 1906 podrobně popsal cestu kyjevského pravoslavného metropolity Hryhorije Camblaka na kostnický koncil na počátku r. 1418 – jednalo se zde pravděpodobně o možném uskutečnění církevní unie. Právě díky této návštěvě mohly po r. 1418 aspoň dílčí informace o Husovi do východní, litevské části Ukrajiny proniknout.

50 M. HRUŠEVSKYJ, *Juvilej Lva Tolstoho*, Literaturno-naukovyj visnyk (Lviv) 1908, přetisk in: Týž, Tvory u 50 tomach, tom 11 (serija Literaturno-krytyčni ta chudožni tvory): Literaturno-krytyčni praci (1883-1931. Po svitu), Lviv 2008, s. 169-170, zmínka o Husovi je na s. 169.

Mezitím se po r. 1905 poněkud uvolnily poměry v ruské části Ukrajiny. Zrušení zákazu publikování knih a periodik v ukrajinštině umožnilo po r. 1905 vydání plného textu Ševčenkova *Jeretyka*, vyšel první textologický komentář k textu Kobzara od Vasyla Domanyckého.[51] Týž autor vydal už o rok dříve první ukrajinskou osvětovou brožuru o Husovi a husovském období českých dějin.[52]

Ohlas informací o Husovi v prostředí Ukrajinců žijících tehdy většinou teprve krátce v severoamerickém prostředí, ovlivnil snahy o vytvoření ukrajinské církve nepodléhající cizím vlivům. Protikatolická argumentace včetně zmínek o Husovi se v tomto prostředí začala objevovat v r. 1903. První kongres ukrajinské presbyteriánské církve v kanadské Albertě se shodou okolností konal ve dnech husovského pětisetletého jubilea, 6. a 7. července 1915. Na sjezdu byl schválen mj. pokyn, že každá farnost této církve má vzpomenout ještě v uvedeném roce výročí Husovy smrti.[53]

O první obsáhlejší ukrajinskou publikaci věnovanou Husovi se zasloužil ukrajinský protestantský duchovní pocházející z Haliče, který od r. 1904 působil v USA, Zenon Byčynskyj. Jeho více než dvousetpadesátistránková kniha kompilačního charakteru vyšla půldruhého roku po velkém husovském jubileu. Při její přípravě pomohl jeden z českých evangelíků v USA, kněz Václav Losa z Pittsburgu, jemuž bylo dílo dedikováno.[54] Tato monografie měla vliv na dočasný rozvoj ukrajinského protestantismu v USA a po r. 1918 také ve východní Haliči. Je zajímavé, že v poměrně velkém časovém rozestupu se dočkala ještě dvojí reedice jak v západní Ukrajině, tak v severní Americe.[55] V tomto stavu zastihla husovské téma v ukrajinském prostředí první světová válka.

---

51 Vasyl DOMANYCKYJ, *Krytyčnyj rozslid nad tekstom „Kobzarja"*, Kyjiv 1907, *o Jeretykovi* na s. 85-94. Věcné reálie textu nejsou v této práci řešeny.

52 Id., *Smerť za pravdu (Opovidanňa pro Ivana Husa)*, Sankt-Petěrburg 1906, jak bylo uvedeno výše. Týž autor napsal také první obsáhlejší komentář k Ševčenkově sbírce Kobzar.

53 Oleksander DOMBROVSKYJ, *Narys istoriji ukrajinského jevanhelsko-reformovanoho ruchu*, New York-Toronto 1979, s. 135 a 185.

54 Z. BYČYNSKYJ, *Ivan Hus, českyj mučenyk (Joho žytě, nauky i smerť)*, Pittsburg (Pa.) 1916. Předmluva byla datována v Pitsburgu v prosinci uvedeného roku. Kniha obsahuje rejstřík, nikoli však bibliografii.

55 Id., *Ivan Hus*, Lviv 1932 (toto vydání bylo upraveno z jazykového hlediska), a id., *Ivan Hus* (Istoryčno-biohrafična studija), Vinnipeh-Toronto 1955.

Husovská tradice po roce 1917

Vývoj událostí po r. 1915 poskytl ve východním zázemí rakousko-ruské fronty nové možnosti k šíření Husova kultu na Ukrajině, v tomto případě mezi legionáři umístěnými v rozsáhlé části severní Ukrajiny mezi Volyní a východním okolím Kyjeva. Je těžké posoudit, nakolik mohl takto pěstovaný husovský kult ovlivnit východoukrajinské obyvatelstvo, v počátcích ukrajinské národní revoluce však vyšly v ruské části Ukrajiny dvě popularizační brožury s výkladem o Husovi, jeho době i jiných událostech českých dějin.[56]

Mezitím byla na většině území Ukrajiny prosazena sovětská moc. Tato změna nezmenšila zájem o Ševčenkovu tvorbu a vytvořila zároveň podmínky pro její částečnou reinterpetaci: Ševčenko začal být vnímán a vykládán více než dříve jako sociálně-revoluční tribun. Tento aspekt jeho tvorby se sice v *Jeretykovi* neprojevuje příliš výrazně, nicméně buřičský až revoluční tón skladby a její proticírkevní potenciál nebyly vůbec v rozporu s některými tendencemi raně porevoluční doby. Pozoruhodným dokladem této skutečnosti se staly dva inscenované ševčenkovské večery, pořádané v Kyjevě v březnu 1919 a v tomtéž měsíci následujícího roku, pokaždé jiným divadelním souborem. V obou případech se akce konala krátce po obsazení Kyjeva probolševickými silami zahraničního i domácího původu, které však trvalo jen krátce. Na programu obou divadelních večerů byla zařazena také dramatizace Ševčenkova básnického textu o Husovi – v r. 1919 ji režisérsky zajistil Les Kurbas,[57] o rok později Hnat Jura.[58]

56 Sofija RUSOVA, *Čechija ta jiji nacionalne vidrodženňa,* Katerynoslav 1917 (o Husovi se píše na s. 7-12); V/olodymyr/ Čechovskyj, *Boroťba čechiv za volju j pravdu v časy Ivana Husa*, Čerkasy-Kyjiv 1918.

57 K představení z r. 1919 srov. M. H. LABINSKYJ (red.), *Les Kurbas. Berezil (Iz tvorčoji spadščyny)*, Kyjiv 1988, s. 485-486. Na úpravě scény se podílel významný umělec Anatolij Petryckyj. Dramatizaci poemy režíroval a Husa hrál Les Kurbas, mladý režisér z Haliče, vedoucí zmíněného divadelního souboru. Záběry z představení se bohužel nedochovaly, na základě vzpomínek tehdejších diváků je však často označováno jako expresionistické. Text tohoto zpracování bohužel není znám. Sám Kurbas byl ve třicátých letech zatčen, vězněn a posléze popraven.

58 Text inscenace Hnata Jury, který se stal za stalinismu uznávanou veličinou ukrajinského sovětského divadla, vydal později Vasyl DOLYNA (ed.), *„Kobzar“ na sceni* (Dramatyčni tvory za T. H. Ševčenkom), Kyjiv 1963, s. 53-65. Srov. také Hnat JURA,

Se zprávou o dramatizaci Husových kostnických osudů souvisí jistě i vzpomínka ukrajinského prozaika Jurije Smolyče, který se tehdy živil jako herec. V jedné ze svých autobiografických próz vzpomíná, jak herci Nového dramatického divadla při Lidovém komisariátu osvěty pěstovali v době hladomoru v r. 1922, aby zapomněli na nedostatek potravin, spiritismus – vyvolávali tehdy mj. ducha Husova.[59]

V sovětské Ukrajině se postupně zlepšily podmínky pro rozšiřování tištěných vydání Ševčenkova díla. Začal také růst počet vydání Ševčenkova Kobzara opatřených ilustracemi a pozornost příslušných výtvarníků v tomto případě nejednou zaujala i skladba o Janu Husovi. Současně se prosadila snaha vysvětlit čtenáři už značně vzdálenému Ševčenkově době ne zcela snadno srozumitelné reálie popisované v *Jeretykovi*. V r. 1927 bylo dáno do oběhu vydání opatřené obecně historickým, ale poněkud stručným a české odborné literatury neznalým úvodem charkovského historika Dmytra Bahalije.[60]

Podstatnějším obohacením úvah, které se v ukrajinské historiografii odvíjely v souvislosti s Husovým fenoménem, byla nová teorie Mychajla Hruševského, který se po r. 1924 na sovětské Ukrajině snažil završit své odborné dílo po návratu z emigrace. Snad i na základě této zkušenosti se pokusil o nový pohled na možný vliv událostí spojených s Husovým životem nebo změn realizovaných v bezprostředně následující době na tehdejší ukrajinské reálie. Autorova stručná učebnice starších světových dějin z r. 1917 ještě o Husovi a husitství nepojednávala, autora však zaujaly tyto otázky v průběhu dvacátých let minulého století.

Výsledkem byl jednak exkurs monografie o vývoji ukrajinského náboženského myšlení,[61] kde v jistém směru navázal na podněty někdejších

Žytťa i scena, Kyjiv 1965, s. 152; D. Ja. ŠLAPAK (red.), *Mystectvo frankivciv*, Kyjiv 1970, s. 73, 167.

59 „Vyvolali jsme Napoleona, Savonarolu, Husa, Spinozu, Dostojevského. Jaké promluvy k nám pronášeli porcelánovými ústy čajové misky! O životě a smrti, o nebytí a nesmrtelnosti, o bohatství a nedostatku peněz. Povídali nám o minulých událostech, prorokovali budoucí a předvídali počasí na příští den," Jurij SMOLYČ, *Divadlo neznámého herce*, Praha 1958, s. 238-239 – ukrajinský originál knihy vyšel v Kyjevě v r. 1940.

60 T. H. ŠEVČENKO, *Jeretyk*, Kyjiv 1927, historický úvod D. Bahalije je na s. 5-9. Reedice takto sestaveného vydání vyšla dvakrát – v letech 1929 a 1930.

61 Mychajlo HRUŠEVSKYJ, *Z istoriji religijnoji dumky na Ukrajini*, Lviv 1925, kapitola o ohlasech reformace v Ukrajině s. 48-64. Autor umístil na s. 49 Husův portrét,

úvah M. Drahomanova. Brzy nato předložil samostatnou studii o vlivech českého národního hnutí 14. a 15. století na ukrajinský život a tvorbu coby perspektivní výzkumný úkol. Tento text autor zařadil pod stejným názvem jako zvláštní kapitolu do pátého svazku svých Dějin ukrajinské literatury z r. 1926.[62] Vzhledem k tomu, že o deset let později bylo dílo M. Hruševského sovětským režimem zavrženo a znepřístupněno, nedočkaly se autorovy podněty dalšího rozpracování – mj. proto, že zůstaly pro většinu pozdějších historiků v sovětské Ukrajině nedostupné.

Na etnicky ukrajinských územích dosavadního Předlitavska, která zůstala mimo SSSR, přetrval ukrajinský vědecký výzkum v odborných centrech, nově zřízených pro potřeby ukrajinské emigrace v Praze, Varšavě a Berlíně. Poté, co skončil pokus o vybudování nezávislé Ukrajiny neúspěchem, snažila se část nově vzniklé ukrajinské emigrace, která získala útočiště na české půdě, vydáním překladu Ševčenkova *Jeretyka* napomoci budování pozitivních československo- či spíše česko-ukrajinských vztahů. Příznačná je účast ukrajinské diplomatické mise v Praze na tomto projektu – nejvíce se tehdy angažoval filolog Stepan Smal-Stockyj.[63] Význam *Jeretyka* v česko-ukrajinských vztazích podtrhl ve svém inauguračním projevu také první rektor Ukrajinské svobodné university v Praze, prof. Oleksandr Kolessa.[64] O něco později věnoval Husovi pozornost

úvahy o možném vlivu husitství však připojil až v rámci poznámkového aparátu na s. 157-159. Podal stručnou charakteristiku Husa, více se však věnoval fenoménu husitství, které vnímal jako součást postupného vývoje evropských reformačních trendů.

62 Id., *Vplyvy českého nacionalnoho ruchu XIV–XV v ukrajinskim žytťu i tvorčosty, jak problema doslidu* (Kilka zamitok i deziderat), Zapysky Naukovoho tovarystva im. Ševčenka, tom 141-143, Lviv 1925, s. 1-13. Srov. id., *Istorija ukrajinskoji literatury*, tom 5. Kulturni i literaturni tečiji na Ukrajini v XV–XVI vv. Perše vidrodženňa (1580–1610 rr.), Knyha 1, Kyjiv, Lybiď, 1995 (kapitola o ohlasech českého nábožensko-národního hnutí je na s. 61-83).

63 Tento spoluautor významné ukrajinské mluvnice, profesor černovické university a poslanec rakouského parlamentu, byl na přelomu let 1918 a 1919 diplomatickým zástupcem Západoukrajinské lidové republiky v Praze. K vydání z r. 1919 přetištěnému v r. 1921 napsal úvod.

64 O. KOLESSA, *Pohljad na istoriju ukrajinsko-českych vzajemyn vid X do XX stoliťa*, in: Ukrajinskyj v/ilnyj/ universytet v Prazi v rokach 1921–1922, Praha 1924, s. 6-19. Husa do přehledu česko-ukrajinských vztahů ve středověku nezařadil, o Jeretykovi se však zmínil s citací části textu na s. 14-15; v závěru konstatoval, že „ukrajinská universita v Praze je jedním z milníků na humánně kulturní cestě, kterou šel česko-slovenský /!/ národ od Husa a Komenského k Masarykovi" (ib., s. 19).

první, popularizačně psaný přehled československých dějin vydaný v ukrajinštině.[65] O dva roky později byl zařazen do rozsáhlého překladového výboru prací T. G. Masaryka, vydaného v ukrajinštině, mj. rozsáhlý úryvek z Masarykova Jana Husa.[66]

Je nesporné, že ukrajinští emigranti působící v Čechách měli Husa „více na očích" než jiní Ukrajinci. Jak je patrné, při srovnávání dějin a úspěšnosti obou národů i o této osobnosti uvažovali, k pokusu o hlubší analýzu však nedospěli. Spíše kuriózním dodatkem může být málo známá, až před nedávnem vydaná kratičká báseň Oleksandra Olese *Štěstí* z října 1926.[67] Autor při uvažování o uvedeném fenoménu staví do pozoruhodné konstelace osud či činy Anthea, Prométhea, Ježíše na Golgotě a Jana Husa v Kostnici.[68]

K hlubším husovským studiím však nikdo z ukrajinských mimosovětských historiků nepřistoupil. Jen stručně připomenulo Husovu činnost krátké anonymní heslo, věnované této osobnosti v první, trojsvazkové ukrajinské všeobecné encyklopedii vydané v Polsku ve 30. letech 20. století.[69] Také jen stručně se Husa dotkl první, sešitově vydávaný pokus o výklad světových dějin v ukrajinštině, uskutečněný v letech 1938

65 Hr. NAŠ /= Nyčypor HRYHORIJIV/, *Korotka istorija zemel Čechoslovackoji republiky*, Praha 1923, s. 26-30, neopoznámkovaný text byl doplněn šesti husovskými ilustracemi (ta, jež je v popisce označena za „Husův protest", je ve skutečnosti fotografií husovské desky ze Ženevy). Původně vyšlo ve zkrácené podobě ve sborníku Hospodarstvo Čechoslovaččyny (Praktyčnyj spravočnyk), častyna 1, Praha 1923, o Husovi zde na s. 12-13.

66 T. Harrik-MASARYK /!/, *Dobirni dumky* (Z nahody 75 lit žytťa 1850–1925), Praha 1925, s. 290-304, zmínky o Husovi jsou však i v jiných přeložených pracích. V předmluvě konstatovali M. ŠAPOVAL, N. HRYHORIJIV a M. HALAHAN: „Hus, Komenský a Masaryk tvoří velký triumvirát, vyzdvižený českým národem na jeho historické cestě ve velké zlomové době nábožensko-společenské, kulturně-společenské a národně osvobozenecké revoluce", ibidem, s. /5/.

67 Oleksandr OLES, *Ljubov*, in: Týž, *Tvory u dvoch tomach*, tom 2 (Satyra – emihracijna spadščyna), Kyjiv 2012, s. 26.

68 Následně jsou už jen stručně zmíněni ještě Jana z Arku, Panna Marie, Petrarca, Dante a z humoristických důvodů ukrajinský emigrant Teňanko.

69 *Ukrajinska zahalna encyklopedija*, tom 1, Lviv – Stanyslaviv – Kolomyja s. d., sloupec 886 (s malým portrétem). Heslo bylo o polovinu delší než heslo věnované Lutherovi resp. Kalvínovi. Kratší byla i hesla o Janu Žižkovi, Jeronýmovi Pražském a Kostnici (srov. Konstancija, ib., tom 2, sloupec 331).

a 1939.[70] Ivan Bryk, dlouholetý popularizátor českých reálií v západoukrajinském prostředí, se zmínil o Husovu významu v brožuře z r. 1937.[71]

Zájem o českého reformátora získal novou fasetu snad jen při dílčím průniku ukrajinského protestantismu z USA do Haliče a také na Volyň po r. 1924.[72] Je logické, že příslušní, nepříliš početní Ukrajinci, kteří přešli od řecko-katolické či pravoslavné církve k protestantismu luteránské či kalvínské orientace, vnímali Husa ještě výrazněji jako jednoho z novodobých církevních mučedníků.[73] V prostředí těchto náboženských kruhů vznikla idea nového samostatného vydání Ševčenkovy skladby, které bylo publikováno v Kolomyji v r. 1937 – i zde byla připojena předmluva o Husovi.

Zcela zvláštní situace se vyvinula v prostoru nově vytvořené Podkarpatské Rusi připojené k první republice.[74] Zde se v rámci formujícího se ukrajinského jazykově-národního tábora vytvořil zájem o Ševčenkovo dílo v podstatě nově a v rámci příslušné skupiny inteligence dospěl rovněž do podoby určitého kultu, zdá se však, že Ševčenkův *Kacíř* zde přílišný zájem nevyvolal. Neméně silný ruský jazykově-národní tábor zájem o Ševčenkovo dílo pro změnu neměl. Husův kult byl přitom v rámci nově vzniklé, jen dočasně existující české komunity na Podkarpatsku v jistém rozsahu provozován a místní obyvatelstvo s ním bylo v této podobě konfrontováno.[75]

---

70 Příchod sovětské moci v r. 1939 znemožnil knižní vydání příručky a to pak bylo uskutečněno téměř až po šedesáti letech: Ivan KRYPJAKEVYČ, *Vsesvitňa istorija* (U trjoch knyhach), knyha 2 (Seredňoviččja i novi časy), Kyjiv 1995, o Husovi zde na s. 117-118.

71 I. BRYK, *Boroťba čechiv za volju*, Lviv 1937, s. 16-18, 40 a 61, připojena je i fotografie Husova pražského pomníku. Autor líčí příjezd budoucího ukrajinského studenta-emigranta do Prahy v r. 1922 – průvodcem po české historii a pražských památkách je mu český gymnaziální profesor Prokop Skřivánek.

72 Také část studentů Ukrajinské hospodářské akademie v Poděbradech se ve 20. letech 20. století přiklonila k protestantismu – snad i vlivem místního českého protestantského sboru.

73 Doklady uvádí např. Volodymyr BOROVSKYJ, *Pid pokrovom Vsevyšňoho* (Spomyny), Atlanta 1983, s. 28, 39, 57 a 237.

74 Území i název Podkarpatské Rusi byly do značné míry uměle vytvořeny až na počátku meziválečného období vyčleněním střední a většinové části území někdejší tzv. Uherské Rusi.

75 Doklady zájmu o Ševčenka v prostředí dnešní Zakarpatské oblasti snesli M. D. BADYDA – O. D. HAVROŠ a jiní (red.), *Zakarpatska ševčenkiana* (Zbirnyk naukovych

Druhá světová válka přinesla před r. 1941 i po něm Ukrajincům ještě složitější a tragičtější osud než meziválečné období. Do vývoje česko-ukrajinských vztahů se zajímavě zapsalo trojí ukrajinské vydání Ševčenkova *Kobzara* v Praze uskutečněné za Protektorátu v letech 1941, 1943 a 1944.[76] Nikdy dříve ani později k takové kumulaci vydání na české půdě nedošlo. Tato skutečnost je tím zajímavější, že v Ukrajině okupované Němci ani v jiných místech pod německou kontrolou nemohl kompletní text *Kobzara* v tomtéž časovém rozmezí vyjít, do kratších výborů pak text *Jeretyka* nebyl zařazován. Výrazně ilustruje tehdejší poměry skutečnost, že prolog *Jeretyka* věnovaný Šafaříkovi byl ve všech třech pražských vydáních v různém rozsahu postižen německou cenzurou. Ta se postarala také o odstranění jednoho řádku vlastního textu básně. Ve všech případech byly důvodem cenzurních zásahů kritické úvahy o Němcích, případně i použití slovo „nimota" – poněkud ironického označení pro Němce.

Diametrálně rozdílný obraz nabízí dílčí vydání Kobzara zajištěné Svazem sovětských spisovatelů Ukrajiny v baškirské Ufě, kam byla v r. 1941 evakuována či deportována z Kyjeva i odjinud většina ukrajinských kulturních pracovníků. Text *Jeretyka* zde doplňuje vyhrocený protiněmecký komentář.[77] Obdobně protiněmecký charakter má zmínka o Husovi a husitství v popularizačně-propagandistickém spisku z válečných let věnovaném německému pronásledování jednotlivých slovanských národů.[78]

Nicméně právě s odchodem německé armády a návratem sovětské moci bezprostředně souvisela nová vlna nových ukrajinských emigrantů,

---

ta publicystyčnych statej, ese, spohadiv, poetyčnych tvoriv, bibliohrafičnych džerel), Užhorod 2013, meziválečný materiál je zde však shromážděn v neúplné podobě.

76 Tyto publikace byly připraveny třemi různými nakladateli a jejich pomocníky v různých pražských tiskárnách, vydání z r. 1944 v poměrně vysokém nákladu 5000 výtisků. Skutečnost, že určité povědomí o Husovi si osvojili i mladší ukrajinští emigranti, kteří vyrostli v Čechách, dokládá krátkou zmínkou ukrajinská malířka Halyna MAZEPA KOVAL, *Spohady*, Toronto 1993, s. 105, při popisu výpravy do jižních Čech uskutečněné nejspíše v létě r. 1940. Mluví zde o městečkách vybudovaných v dobách Jana Husa, který se svými bojovnými husity zápasil ve své zemi za pravdu – samozřejmě přitom připomíná Ševčenkovu báseň.

77 T. ŠEVČENKO, *Kobzar (Vybrani tvory)*, s. l. /Ufa/ 1942, sloupec 7-8.

78 M. Ja. KALYNOVYČ – S. I. MASLOV – P. M. POPOV, *Slovjany v jich boroťbi z nimeckym fašyzmom i joho poperednykamy*, s. l. /Ufa/ 1942, o Husovi a husitství s. 8-9.

kteří nehodlali žít v obnoveném komunistickém systému a přemisťovali se dále na západ. Jen malá část z nich se dostala před ukončením války až do nejzazšího jihozápadního Německa resp. přímo do Kostnice, jejíž jméno vnímali opět u vědomí reálií zprostředkovaných *Jeretykem*.[79]

Po ukončení druhé světové války pokračoval ukrajinský kulturní a vědecký život nejen v SSSR, kam byla začleněna téměř všechna ukrajinská etnická území, ale i v prostředí ukrajinského exilu v západním světě. Ukrajinský exil se o Ševčenka zajímal a vedl o něm výraznou polemiku se sovětskou literární historiografií, ztratil však bezprostřední vazbu na české prostředí, a tedy i motivaci zabývat se hlouběji husovskou tematikou.[80] Pro zajímavost lze uvést jednu skutečnost související s Kostnicí konce 40. let 20. století. Na jaře 1948 se ukrajinští emigranti pokusili pomoci svým běloruským kolegům obnovit právě v Kostnici v exilových podmínkách samostatnou národní pravoslavnou církev.[81]

Oproti tomu v sovětské Ukrajině přežívalo při připomínání Husovy památky už jen Ševčenkovo prostřednictví – jiné cesty poznání zůstaly uzavřeny. Mnoho ukrajinských literárních i vědeckých autorů aktivních před druhou světovou válkou a zmíněných výše se stalo na delší čas nežádoucími osobami. Početná vydání Ševčenkova Kobzara přinášela nadále vydání básně *Jeretyk* doprovázené komentáři. Samostatné vydání *Jeretyka* vyšlo v tomto období jen dvakrát – pozornost zasluhuje vydání doplněné překladem básně do šesti slovanských jazyků.[82]

V ukrajinském tisku z doby kolem velkého ševčenkovského jubilea roku 1964 lze najít i drobnější příspěvky týkající se *Jeretyka* – ať už při

79 Na tento detail vzpomíná Larysa I. KRUŠELNYCKA, *Rubaly lis…* (Spohady halyčanky), Lviv – Ňju-Jork 2001, s. 188.

80 Přesto i zde byl Jeretyk vydán a komentován, srov. např. T. ŠEVČENKO, *Vybranyj Kobzar*, Montreuil-sous-Bois s. d., poznámky vydavatele knihy, emigrantského historika Ilka BORŠČAKA, k Jeretykovi srov. s. 457-460.

81 Její úvodní shromáždění bylo uskutečněno v kapli pronajaté v Kostnici ukrajinskými pravoslavnými. V této souvislosti se objevil v běloruském exilovém časopise poukaz na Husův odpor proti koncilu, uskutečněný v tomto městě, jako odůvodnění oprávněnosti běloruských církevních snah.

82 T. ŠEVČENKO, *Jeretyk*. Poema (Slovjanskymy movamy), Kyjiv 1991. Pozornost zasluhuje předmluva ukrajinského bohemisty Volodymyra ŽYTNYKA (s. 7-35) všímající si nejen tradice překládání skladby, ale i dokladů o zpracování husovského motivu v novější ukrajinské literatuře. Český překlad Z. BERGROVÉ byl v knize otištěn na s. 73-84.

hodnocení Ševčenkových básnických exkursů do světových dějin,[83] nebo v souvislosti s úvahami o tom, jak zapojit toto dílo do výuky obecných dějin na základních školách.[84] Také později byla dílu věnována fragmentární nebo soustavnější pozornost.[85]

Díky postupnému rozvoji ilustrační a reprodukční techniky a vydavatelských možností se rozrůstala poměrně početná skupina husovských výtvarných děl vyhotovených v různých technikách. Tématu se věnovalo přinejmenším deset ukrajinských výtvarníků, kteří se zaměřili téměř vždy na zobrazení Husovy popravy.[86] Příslušná vyobrazení by zasluhovala podrobnější srovnávací analýzu, aby bylo možno konstatovat, zda a v čem jsou originální a z jakých předloh vycházela. Část ukrajinských výtvarníků nemohla znát příliš dobře středoevropské katolicko-liturgické a stavebně-historické reálie gotické doby, což se v husovském ilustračním materiálu projevilo.[87]

Doplňkem tohoto hlavního sloupu budovy ukrajinských husian se staly kratší básně o Mistru Janovi, psané autory různého generačního zařazení. Zatímco v 50. letech se takto projevil nositel Stalinovy ceny za literaturu Ljubomyr Dmyterko,[88] v následujícím desetiletí psal o Husovi

83 A. V. SANCEVYČ, *T. H. Ševčenko i pytanňa vsesvitňoji istoriji*, Ukrajinskyj istoryčnyj žurnal (Kyjiv) 8, 1964, č. 1, s. 35-46.

84 I. Ju. DOHAĎKO, *Z dosvidu vykorystanňa tvoriv T. H. Ševčenka na urokach istoriji*, Ukrajinskyj istoryčnyj žurnal (Kyjiv) 8, 1964, č. 1, s. 108-109, O. F. TESLJA, *Z dosvidu roboty nad poemoju „Jeretyk"u 9 klasi,* Ukrajinska mova i literatura v školi (Kyjiv), 15, 1965, č. 11, s. 40-44.

85 F. VAŠČUK, *Poema Ševčenka „Jeretyk"*, Zbirnyk prac 23-oji naukovoji ševčenkivskoji konferenciji, Kyjiv 1979, s. 54-73.

86 V řadě případů patřili ilustrátoři k významným osobnostem ukrajinského umění (např. Vasyl Sedljar, Ivan Jižakevyč nebo Vasyl Kasijan).

87 Značně exoticky působí pojetí kostnického prostředí u I. Jižakevyče, který ilustraci vytvořil koncem 40. let 20. století. Detailnější znalost Prahy a českého husovského materiálu mohl mít jen grafik Vasyl Kasijan, který se v Praze ve 20. letech učil několik let na Akademii výtvarných umění u Maxe Švabinského, ale většinu života pak strávil v sovětské Ukrajině. Srov. Jarema HOJAN, *Vasyl Kasijan. Prorok*, Kyjiv 2006, s. 406-410, na poslední citované straně nacházíme vyobrazení Jana Žižky, jehož zobrazování se při ilustrování Jeretyka obvykle neuplatňovalo.

88 Ljubomyr DMYTERKO, *Bilja pamjatnyka Husu*, in: id. Vybrani tvory u dvoch tomach, tom 1 (Virši – Dramy), Kyjiv, Dnipro, 1971, s. 203-204 (text je datován rokem 1952).

dlouhodobý „skrytý opozičník“, haličský Ukrajinec Dmytro Pavlyčko.[89] Další, o něco rozsáhlejší skladbu napsal básník Stanislav Telňuk.[90] Žádná z uvedených básní, jejichž výčet bude snad možno ještě rozšířit, však neznamenala zásadní průlom v ukrajinském chápání Husa. Jsou vesměs kratší než Ševčenkův „kacířský“ archetyp a na menším prostoru se proto mohou zaměřit jenom na některý dílčí aspekt husovské tematiky.

Určitou inovaci přineslo až pozdně sovětské období a veršovaný román Slovanský ostrov od Leonida Horlače.[91] Vzhledem k rozsahu Horlačovy téměř dvousetpadesátistránkové knihy, jejíž motto tvoří poslední dva řádky *Jeretyka*, nebude bez zajímavosti zastavit se u obsahu, který se týká let 1414–1424. Upálený Hus se symbolicky vrací do své Prahy a zpětně prožívá závěr své životní cesty – putování z Kozího Hrádku přes Rokycany do Kostnice, při kterém ho doprovází jen hoch jménem Radymyr (!). Po cestě se Hus setkává ještě v Čechách s Jeronýmem Pražským, který mu vypravuje o své nedávné cestě po východní Evropě a o setkání se Zikmundem Korybutovičem. Husově cestě do Kostnice a pobytu ve městě je věnováno deset kapitol vyplňujících asi třetinu knížky. Vedle slyšení na koncilu autor popisuje z věcného hlediska nemožné setkání s papežem Janem XXIII., který za Husem marně přichází do vězení, i mistrovu smrt v plamenech.

Většina textu knihy popisuje však posledních pět let života Jana Žižky a místo je vyhrazeno i Zikmundovi Korybutovyčovi. V závěrečném epilogu Husův duch diskutuje na pražském Slovanském ostrově se stíny Žižky a Zikmunda Korybutoviče o různých otázkách – končí se apoteózou svatého ohně a předzvěsti šťastnějších zítřků… Jak je patrné, Horlač jaksi po svém domýšlí a dotváří Ševčenka, vypráví děj podrobněji, ale vnáší do textu nové nepřesnosti nebo velmi problematicky interpretuje známé skutečnosti.[92]

89 Dmytro PAVLYČKO, *Jan Hus*, in: Týž, Tvory, tom 1 (Poezija. 1950–1988), Kyjiv, Osnovy, 2010, s. 264-265 (báseň vyšla poprvé v Pavlyčkově knize Hranoslov z r. 1968).

90 Stanislav TELŇUK, *Jan Hus*, in: id, Myť (Virši, balady, poemy), Kyjiv 1985, s. 115-119.

91 Leonid HORLAČ, *Slovjanskyj ostriv*, Kyjiv 1986 (doslov napsal literární historik Dmytro Nalyvajko). Asistencí autorovi spojenou s vysvětlováním příslušných reálií byli tehdy pověřeni historici J. Kolár a P. Čornej (za informace o Horlačově návštěvě a „husitologické instruktáži“ vděčím P. Čornejovi).

92 Zájem Horlače o příslušnou historickou tematiku byl dán jistě jeho původem z Černihovské oblasti na severovýchodě Ukrajiny. Zde se nacházelo ve středověku

V českém tisku se sice objevilo pozitivní zhodnocení Horlačovy knihy,[93] nové dílo o Husovi však znamenalo spíše cestu do slepé uličky. Podílí se na tom jak přílišný rozsah, tak mnohomluvnost skladby, ještě více však akcentování protiněmeckých a protivatikánských motivů a propagování omšelého obrazu slovanského spojenectví v jeho pozdně sovětské variantě, založené na reinterpretaci principu „lux ex oriente". Autor jako by naznačil, že takovýmto způsobem nelze dále smysluplně pokračovat.

Jen epizodicky se betlémský kazatel mihl v dějově široce rozkročeném historickém románu Petra Uhljarenka. Autor, který působil v poválečném období v zakarpatském regionu, napsal dobrodružnou prózu sledující události přelomu 14. a 15. století. Desátá z osmnácti kapitol se odehrává v Čechách a dvě z dějových postav hledají pomoc u mistra Jana v Betlémské kapli.[94]

Ukrajinská historiografie druhé části sovětského období, výrazně podřízená ideologickým tlakům a odsouzená v rámci sovětského dějepisectví k provinčnosti, plně převzala pojetí Husa prosazované historiografií rusko-sovětskou. Samostatný výzkum obecných (světových) dějin v Ukrajině, zejména jejich středověké části, se stal nemožnou věcí, což platilo i v případě zkoumání dějin českých. Pohled historiků na Husa tak charakterizuje jen nepodepsané husovské heslo zařazené do mnohasvazkové Ukrajinské sovětské encyklopedie na přelomu 50. a 60. let 20. století.[95] Neméně stručně byl Hus zmíněn v hesle o husitských válkách otištěném v oficiální ukrajinské historické encyklopedii koncem 60. let 20. století.[96]

---

novhorodsko-siverské knížectví, s nímž byl spojen počátek životní cesty Zikmunda Korybutoviče.

93 Michal ROMAN, *Slovanský ostrov – klasická skladba o husitské revoluci*, Literární měsíčník 17, 1988, č. 4, s. 137. Autor byl přední postavou normalizační literární vědy Ukrajinců severovýchodního Slovenska.

94 Petro UHLJARENKO, *Plač bilja čužoji stiny* (Roman), Kyjiv 1984, s. 160-162, 167-169. Příběh je zasazen do doby sporů mezi králi Václavem IV. a Zikmundem a kostnický epilog Husovy činnosti v něm zmíněn není.

95 *Ukrajinska raďanska encyklopedija*, tom 3, Kyjiv 1960, s. 533. Do stejného dílu encyklopedie bylo zařazeno i rozsáhlé heslo „husytski vijny" (s mapou) a kratší „husytski pisni", zatímco heslo „husytyzm" zde nenajdeme.

96 D. L. POCHYLEVYČ, *Husytski vijny*, Raďanska encyklopedija istoriji Ukrajiny, tom 1, Kyjiv 1969, s. 493-494.

Více se mohly projevit jen aktivity literárních historiků vázané výlučně na Ševčenkovo dílo. Nejpodstatnějším přínosem byla příslušná část knižního komentáře Jurije Ivakina k jednotlivým autorovým básním. Autor potvrdil a ukázkami doložil půl století staré objevy Ivana Bryka a komentoval některé konkrétní partie *Jeretyka*.[97] Jestliže tuto práci lze označit za seriózní, jinak je tomu s „výzkumy" I. Nazarenka o Ševčenkově světovém názoru, kde byl *Jeretyk* využit k propagandistickým tvrzením o údajném Ševčenkově ateismu a zároveň se nesmyslné účelové aktualizace dočkal spisovatelův „protivatikánský" postoj.[98] Pro doplnění lze uvést ještě heslo o Husovi (kratší) a o *Jeretykovi* v dvojdílné ševčenkovské encyklopedii z r. 1978[99] i kratičké husovské heslo ve slovníku jazyka Tarase Ševčenka.[100]

O něco delší, ale také nehluboký výklad byl Husovi věnován v první ukrajinské vysokoškolské učebnici dějin jižních a západních Slovanů, která vyšla devět let po analogické publikaci ruské.[101] Reedice této

97 Jurij O. IVAKIN, *Komentar do „Kobzarja" Ševčenka* (Poeziji do zaslanňa), Kyjiv 1984, s. 195-212. Brykův text vydaný časopisecky ve lvovském sborníku byl v tu dobu na většině ukrajinského území velmi těžko dostupný a jeho autor patřil do značné míry k zavrženým osobnostem – zemřel v září 1947 v Rakousku tři roky poté, co uprchl ze Lvova z obav před opětným obsazením západní Ukrajiny stalinským režimem.

98 Ivan D. NAZARENKO, *Svitohljad T. H. Ševčenka*, Kyjiv 1957, s. 202-203. Autor, formálně znalec filosofie a do r. 1956 člen prezidia ÚV KS Ukrajiny, označil v příslušné části své knihy Vatikán v duchu tehdejší rusko-sovětské propagandy za nejhoršího či nejsurovějšího nepřítele slovanských národů. Nazarenko zůstal věrný svým názorům i později, srov. jeho stať *Atejistyčni pohljady T. H. Ševčenka*, in: Ševčenkivskyj slovnyk, tom 1, Kyjiv 1978, s. 48-49.

99 P. K. VOLYNSKYJ, *Jeretyk*, in: Ševčenkivskyj slovnyk, tom 1, s. 179 a 215-217. V encyklopedii jsou také krátká hesla věnovaná Husovi (s. 179), Žižkovi (s. 222) a Lutherovi (s. 372).

100 Slovnyk movy Ševčenka (odpovědný redaktor V. S. Vaščenko), tom 1 (A-N), Kyjiv 1964, s. 157-158, heslo betlémský týkající se pražské kaple na s. 103, heslo o Václavu IV. (Vjačeslav) na s. 124, o Žižkovi na s. 228. Obdobně jsou ve slovníku zařazena místní a věcná hesla související s textem Jeretyka.

101 V rámci chronologicky rozsáhlé kapitoly se Husovi stručně věnoval užhorodský historik I/van/ M. HRANČAK, *Čechija i Slovaččyna u VIII–XV st.*, in: V. A. Žebokryckyj – I. S. Dzjubko – A. F. Kizčenko – I. M. Hrančak (red.), Istorija pivdennych i zachidnych slovjan, Kyjiv 1966, s. 30-42 (k Husovi srov. s. 37-38).

vysokoškolské učebnice, pořízená koncem sedmdesátých let, v zásadě opakovala původní text.[102]

Epilog. Hus v Ukrajině po rozpadu SSSR

Po roce 1991 se v Ukrajině postupně prosazovaly nové možnosti samostatnějšího přístupu k husovské tematice, k čemuž přispívala možnost intenzivnějšího rozvíjení bezprostředních ukrajinsko-českých vztahů. Může se zdát překvapivé, že se to odrazilo už při jejich navázání (ještě v podobě diplomatických vztahů československo-ukrajinských). Svědčí o tom reflexe prvního ukrajinského velvyslance v ČSFR a od roku 1993 v ČR, básníka a překladatele Romana Lubkivského. Ten po devatenácti letech, v roce 2011, vzpomněl v jedné ze svých pozdních básní na přijetí na Pražském hradě v době svého nástupu do úřadu a nechal v závěru zaznít i husovský motiv.[103]

Jinak však ukrajinská husovská tradice i v této době v mnohém navazovala na starší pojetí látky. Ševčenkovo dílo zůstává nadále středobodem husovského zájmu Ukrajinců. Pro příklad lze uvést vzpomínku už zmíněné lvovské autorky Larysy Krušelnycké o její jednodenní návštěvě Kostnice, na kterou se vypravila v r. 1998, tedy 43 roky po svém krátkém pobytu v tomto městě. Stejně jako na konci války ji cesta městem vedla k Husovu kameni, kde se jí vybavily vzpomínky na matčino vyprávění o této osobnosti opět podložené skladbou Ševčenkovou.[104] Proti dřívějším vulgarizátorským tezím o Ševčenkovi ateistovi byla předložena koncepce, zdůrazňující naopak jeho náboženskost a dokládající ji textem, do

102 I. M. HRANČAK, *Čechija i Slovaččyna v VIII–XV st.*, in: I. M. Hrančak – A. F. Kizčenko – V. P. Čornij (red.), Istorija pivdennych i zachidnych slovjan, Kyjiv 1987, s. 41-51 (o Husovi s. 45-46).

103 Roman LUBKIVSKYJ, *Pejzaž-panorama Prazkoho hradu (20 lypňa 1992 roku)*, in: R. Lubkivskyj, *Vybrani tvory. Tom peršyj*, Kyjiv 2012, s. 334-335. Volně lze přetlumočit příslušný pasus asi slovy, že nebe nad Hradem zestříbrnělo holubími křídly, v nichž vstal z mrtvých popel Jana Husa. Srov. také ib., s. 294 (v básni z r. 2008).

104 Larysa KRUŠELNYCKA, *Zvirjatka v mojemu žytti* (Z iljustracijamy avtora), Lviv 2009, s. 54. Autorka zmiňuje, že její matka znala skladbu téměř nazpaměť, a vzpomíná, jak byly některé partie této skladby za německého zápasu o světovládu vnímány v aktualizované, rozuměj vůči Němcům kritické podobě.

kterého vložil autor Husovy ústní modlitby z pražského a kostnického prostředí.[105]

Ukrajinská literární historiografie při pokusech o nové hodnocení Ševčenkova „*Jeretyka*" mohla opustit řadu otřepaných klišé a povinných aspektů hodnocení. Základní hodnocení skladby se přitom v zásadě nezměnilo.[106] Ukrajinská historiografie postupně, byť nesnadno proměňuje svůj profil a osvobozuje ho postupně od řady negativních jevů sovětského období. Historiografická bohemistika nadále neexistuje, a tak mohu zmínit obnovený výklad v nové ukrajinské syntéze dějin západních a jižních Slovanů z roku 2001, který byl tentokrát podán jiným autorem v poněkud hutnější podobě.[107] Husovská tematika zůstává nadále do určité míry zastíněna úvahami, často ne zcela spolehlivě podloženými, o domnělých pozitivních aspektech česko-ukrajinských vztahů ve 20. letech 15. století, které se měly projevit zejména v době českých aktivit Zikmunda Korybutoviče.

Tuto povahu má např. stať literárního historika a komparatisty Dmytra Nalyvajka, zařazená do sborníku o česko-ukrajinských vztazích a doprovozená překladem části Husova spisu O církvi.[108] Právě Nalyvajko, který napsal doslov k prvnímu vydání Horlačova veršovaného románu, byl po delší dobu nositelem snah o zkoumání vztahů Ukrajiny k západnějšímu evropskému prostředí na přelomu středověku a novověku. Dodejme ještě, že se v ukrajinském prostředí objevily také první rozsáhlejší

105 Mychajil ŠEVČENKIV, *Boh suščyj u poeziji Kobzarja (Pro realnisť Boha ta joho misce v poeziji Tarasa Ševčenka)*, Zarvanycja – Lublin – Ternopil 2008, s. 41-43, 97.

106 Srov. např. Ivan DZJUBA, *Taras Ševčenko (Žytťa i tvorčisť)*, Kyjiv 2008, s. 330-336, ale i jinde podle rejstříku. Autor byl ukrajinským disidentem, který na počátku 70. let veřejně, ač nedobrovolně, odvolal své názory na problematičnost způsobu řešení národnostní otázky v SSSR. V 90. letech 20. století se stal na čas ukrajinským ministrem kultury.

107 V. JAROVYJ, *Husytskyj ruch. Zanepad českoji deržavy (XV – perša pol. XVIII st.)*, in: V. I. Jarovyj (red.), Istorija zachidnych i pivdennych slovjan, Kyjiv 2001, s. 149-171 (o Husovi na s. 151-153). Bibliografie, která byla v tomto vydání učebnice poprvé připojena, prozrazuje absenci dílčích husovských studií v ukrajinštině, což vyniká zvláště při srovnání se situací ruské historiografie.

108 Dmytro NALYVAJKO, *Husytskyj ruch i Ukrajina* (Z istoriji česko-ukrajinskych zvjazkiv), Chronika 2000 (Kyjiv) 8, 1999, vypusk 25-26 (Ukrajina-Čechija, č. 1), s. 76-88 (o Husovi na s. 79-80). Následuje úryvek ukrajinského překladu spisu O církvi na ss. 89-106, který byl zřejmě pořízen z ruského převodu, tedy z druhé až třetí ruky.

informace o aktivitách československých legií na tamním území v letech 1914–1918 včetně zmínek o husovské tradici, která se zde dočkala výrazného oživení a aktualizace.[109] V tomto přehledu nelze opomenout ani osobní heslo Jan Hus v ukrajinské wikipedii doplněné devíti ilustracemi.[110]

Dosti pozoruhodné je to, že v r. 2008 byla znovu vydána výše uvedená skladba Leonida Horlače „Slovanský ostrov" v rámci většího souboru autorových epických skladeb.[111]

Další podrobnosti není možno v rámci této studie probírat. Nepodařilo se mi bohužel zachytit žádnou inovaci vztahu k husovskému tématu v ukrajinském prostředí, která by souvisela s bouřlivým vývojem v této zemi od sklonku r. 2013. Přitom bylo Ševčenkovo dílo na kyjevském Majdanu v mnoha ohledech přítomno, zatímco rok 2015 skýtal teoretickou možnost vzpomenout Husova výročí také v Ukrajině. Přes absenci údajů z nejnovějšího období lze říci, že by asi bylo předčasné hovořit o plném vyčerpání životnosti husovského motivu a symbolu v ukrajinské tradici. V následujícím období půjde spíše o jeho smysluplnou proměnu zbavenou zbytečného balastu.

109 Borys TATAROV, *Novitni husyty* (Česko-slovacki vijskovi formuvanňa u rosijskomu vijsku. Serpeň 1914 – kviteň 1918 roku), Kyjiv 2010 (kniha autora, žijícího nyní v ČR, byla přeložena z ruštiny). V souvislosti s existencí 1. střeleckého pluku Jana Husa je zde na s. 80 uveden krátký životopisný medailon a připojena fotografie Husova pomníku.

110 https://uk.wikipedia.org/wiki/Jan_Hus (ve stavu z 6. 4. 2016). Je zajímavé, že toto heslo je o něco delší než heslo ruské nebo polské wikipedie a obsahuje i větší počet bibliografických odkazů. Ukrajinská wikipedie obsahuje i zvláštní heslo 'Jeretyk' (poema), které se v jiných jazykových mutacích samostatně nevyskytuje.

111 L. HORLAČ, *Slovjanskyj ostriv* (Istoryčni romany u viršach), Kyjiv 2008. Kniha obsahuje čtyři velké epické skladby, Slovjanskyj ostriv byl přetištěn na s. 285-474 tohoto souboru.

Závěr

Specifičnost ukrajinského vztahu a přístupu k Husovi byla a nadále je spjata s iniciační rolí jediného autora a jeho literárního díla, které zůstalo mezi ukrajinskými čtenáři dlouhodobě známé a populární.[112] Je to určitě pozitivum za situace, kdy se Hus stal jen výjimečně objektem zájmu ukrajinské historiografie. Ta jen velmi ztěžka rozvíjela výzkum obecných dějin a v některých časových úsecích sovětského období takovou možnost vůbec neměla.

V ukrajinském vnímání Husa je konfesionální otázka spolu s teologickými aspekty nepodstatná. Hus byl a je vnímán pozitivně pravoslavnými i řeckými katolíky, ale i skutečnými nebo předstírajícími ateisty. Nenašel jsem zatím žádný doklad ať o uměleckém či publicistickém, negativně naladěném pohledu na Husa mezi Ukrajinci, ač by bylo možno očekávat ho v prostředí úže spjatém s církevně-institucionálními strukturami. Nedostatek diskuse o Husovi však vyvolává otázku, zda je taková jednostrannost fenoménem pozitivním či nikoli. Ukrajinské prostředí nevyprodukovalo ve vztahu k Husovi žádnou odbornou „přidanou hodnotu". Je jistě s podivem, že jediné literární dílo formuje jako téměř jediný zdroj už sto sedmdesát let přístup jednoho z východoevropských národů k Husově postavě. Je třeba klást si otázku, zda je možno uvedenou skutečnost vnímat jako projev podivuhodné vytrvalosti nebo určité konzervativnosti a neschopnosti vykročit z jakéhosi začarovaného kruhu. Odpověď ponechávám na čtenářích.

Opětovné nalézání pozitivního vztahu k Husovi však nepochybně Ukrajincům pomohlo do jisté míry prolomit komplex provinčnosti, který byl charakteristický pro většinu z nich jak v carském Rusku, tak především v sovětském období. Zájem o Husa byl jednou z cest, která umožnila Ukrajincům aspoň zčásti pochopit jeden dílčí prvek evropské duchovní

112 Trvající popularitu Ševčenkova díla lze ukázat na příkladu, který se našeho tématu bezprostředně netýká. Ukrajinská letkyně Nadija Savčenková, dlouho vězněná v Rusku a v květnu 2016 propuštěná, uvádí ve své memoaristické knize napsané ve vězení, že Ševčenkova *Kobzara* přečetla asi patnáctkrát, srov. Nadija SAVČENKO, *Sylne imja Nadija*, Kyjiv 2015, s. 121. Současně Savčenková odkazuje na jiném místě (s. 124) poněkud zmateně na „píseň českých povstalců, husitů Jana Žižky".

tradice, v mnohém odlišné od jejich vlastní historické zkušenosti. Plné rozvinutí a využitkování tohoto zájmu bylo však brzděno provinčností a konzervativností oficiální ukrajinské vědy a literatury programově udržovanými sovětským režimem. Přesto popsaný, jen velmi dílčí úspěch může být pro Ukrajince v současné době i nejbližší budoucnosti značně důležitým zdrojem spojení s evropskými reáliemi a tradicemi.

Bohdan Zilynskyj, Master Jan Hus in Ukrainian tradition after the mid-19th century (Summary of the basic data emphasizing responses to poem *Kacíř* /The Heretic/ by T. Ševčenko)

Bohdan Zilynskyj

The interest in Master Jan Hus which has lasted in Ukraine for more than 170 years was initiated by Taras Ševčenko's epic poem called *Kacíř* (The Heretic) written in 1845. The author described Hus according to information obtained from very incomplete sources. He did so with obvious fondness of the person and refused the reasons for Hus' conviction and the way how Hus was sentenced. The number of editions of Ševčenko's work in the Ukrainian language makes the poem probably the most frequently published literature work about Hus in the world. Parts of the text of *Kacíř* were published in the 1870s; the whole poem was only published after the registry of tsar's censorship was opened to the public in 1906. Poem's author's contemporaries and colleagues P. Kuliš and M. Kostomarov mentioned Hus in their works; after the last quarter of the 19th century *Kacíř* became a source of thinking about Hus and his destiny as well as a source of special purpose references to him, for example in professional and documentary works of I. Franko and M. Drahomanov. At the beginning of the 20th century Hus' name was mentioned also in connection with the development of the Ukrainian line of Protestantism in North America. *Kacíř* was, beside the aforementioned responses, a stimulating source in graphic art, and scarcely also in music and theatre. Ševčenko's work, in spite of its disputable historical accuracy, stimulated an increased degree of Ukrainian interest in Jan Hus in the 20th century. Since Ukrainian and the Czech medieval history developed very differently, deeper understanding of the context and significance of Hus' activities remained fairly rare in Ukraine. Ukrainian historiography itself faced a number of problems and it could not devote itself to independent research of this personality neither in the 19th century nor later. Reputable historian Mychajlo Hruševskyj showed certain interest in the Czech religious influence on Ukraine in the 15th century. However, he paid no attention to Hus himself. Numerous images created by Ševčenko's poem have survived till the present day. Hus' legacy intermediated by Ševčenko's work can be found for example in works by poet Roman Lubkivskyj, the first Ukrainian ambassador in the Czech Republic.

II. Materiály a zprávy
(Materials and Reports)

Za historikem, filozofem a politikem PhDr. Miloslavem Ransdorfem, CSc. († 22. ledna 2016)

Všechny přátele, sympatizanty, známé a příbuzné zaskočila zpráva o úmrtí Miloslava Ransdorfa v ne vysokém věku nedožitých 63 let dne 22. ledna 2016. Miloslav Ransdorf proslul jako historik, filozof, publicista, překladatel a především jako politik. V této vzpomínce připomenu jeho život a dílo, včetně jeho účasti na husitologických sympoziích v Táboře.[1]

1 **Poznámka redakce HT**: Přestože nebývá pravidlem publikovat v odborných časopisech vysloveně osobní vzpomínky na zesnulé kolegy a vědecké spolupracovníky, redakce Husitského Tábora se rozhodla text z pera Dr. Jiřího JUROKA věnovaný Miloslavu RANSDORFOVI čtenářům zpřístupnit. Činíme tak proto, že je zde připomínán platný účastník táborských husitologických sympozií, jehož erudici v oblasti filozofie, myšlení a kultury pozdního středověku uznávali i jeho odborní a političtí oponenti.

Miloslav Ransdorf se narodil v Rakovníku dne 15. února 1953. Dětství a mládí prožil zprvu v Zavidově a později v Petrovicích u Rakovníka, kde si rodiče postavili nový rodinný domek. V Rakovníku vystudoval gymnázium v letech 1968–1972. Rodný kraj královského hvozdu s hrady Křivoklátem a Karlštejnem a „Husův" hrad Krakovec zapůsobily na jeho zájem o české dějiny. Ovšem na gymnáziu ještě převážil jeho zájem o starověké mezopotamské civilizace Asýrii a Babylónii. Jako premiant rakovnického gymnázia vstoupil do Komunistické strany Československa v roce 1972. V témže roce byl přijat ke studiu oboru historie a filozofie na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze, kterou úspěšně absolvoval v roce 1977. Právě na fakultě jsem ho osobně poznal a stali jsme se přáteli. Již během studia udivoval Miloslav své studijní kolegy a zřejmě i některé vysokoškolské pedagogy šíří svých znalostí, jazykovým nadáním a geniální pamětí, což bohatě zhodnotil při vypracování seminárních, ročníkových a soutěžních prací (Studentská vědecká a odborná činnost, SVOČ) a rovněž v diplomové a rigorózní práci. Během studia vynikl i organizačně, když převzal Klub mladých historiků, jejž vypracováním nových stanov přetvořil v Klub mladých marxistických historiků (KMMH) v letech 1974–1976. Studium na FF UK v Praze ukončil s červeným diplomem a obhajobou diplomové práce, již po drobných úpravách obhájil jako rigorózní dizertaci s názvem Politické teorie rané renesance a reformace v roce 1978.

Po ukončení studia se před ním otevřela zářivá možnost vysokoškolské vědecké kariéry na FF UK v Praze jako vysokoškolského pedagoga a asistenta na katedře filozofie. Vedle náročných přednášek stihl Miloslav v rekordním čase absolvovat a ukončit kandidátskou aspiranturu obhajobou kandidátské dizertace Husitská ideologie a vznik raně buržoasního myšlení v roce 1982. Miloslav Ransdorf tak nejen splnil všechny vědecké a pedagogické požadavky na něj kladené, ale v necelých třiceti letech již získal jak doktorskou, tak kandidátskou vědeckou hodnost (PhDr. a CSc.). Přesto se před ním perspektiva úspěšné vysokoškolské kariéry náhle uzavřela v roce 1984, kdy mu byla, snad pro neshody s vedoucím katedry filozofie, vypovězena pracovní smlouva.

Ačkoliv byl oblíben u studentů, musel odejít a podařilo se mu získat místo vědeckého pracovníka v Prognostickém ústavu ČSAV u jeho ředitele Valtra Komárka. V Prognostickém ústavu mohl Miloslav dále pracovat na svých historických a filozofických dílech a současně se zde

seznámil s budoucími významnými politiky Milošem Zemanem a Václavem Klausem. Lze tak říci, že rok 1984 se stal v jeho životě prvou výhybkou, která jej postupně po listopadové revoluci nasměrovala do popředí politického života v Československu a Česku. V této době učinil Miloslav Ransdorf ještě jiný důležitý krok, když se v listopadu 1988 oženil s Mgr. Vlastou Žídkovou, rovněž absolventkou FF UK v Praze.

Velkým mezníkem v jeho životě se stala tzv. sametová revoluce v roce 1989. V době svržení totalitního socialistického zřízení a všeobecné euforie nad nově nabytou svobodou a budováním počátků demokratického zřízení se Miloslav Ransdorf jako jeden z mála snažil o obnovu „socialismu s lidskou tváří." Jako jeho kolega ze studijních let jsem znal dobře jeho názory ohledně obdivu k „československému jaru" roku 1968, nesouhlasu se stalinismem 50. let a invazí Varšavské smlouvy v roce 1968, stejně jako jeho upozorňování na „restalinizaci" (tj. „normalizaci") v 70. letech. V tom byl Miloslav velkým idealistou, který věřil v uskutečnění lepší a spravedlivější společnosti a věřil i v to lepší v každém člověku. Snad i proto se s těmito ideály vrhl do politického života a do boje za lepší socialismus. Již v prvních volbách byl zvolen do Sněmovny národů Federálního shromáždění ČSFR v letech 1990–1992 a později do Poslanecké sněmovny České republiky ve volbách v letech 1996, 1998 a 2002. Současně získal významné funkce v Komunistické straně Čech a Moravy jako člen Výkonného výboru a místopředseda strany v letech 1993–2004. Tehdy jsem již jeho činnost sledoval zpovzdálí, zvláště jeho značné osobní nasazení v četných diskuzních pořadech v televizi a v rozhlase.

Miloslav Ransdorf se stal hlavou reformního křídla v KSČM, ale jeho pokus o kandidaturu na předsedu této strany a její přebudování v moderní levicovou stranu v roce 2004 ztroskotal. Ba dá se říci, že od roku 2004 postupně upadal v stále větší nemilost konzervativního vedení KSČM v čele s předsedou JUDr. Vojtěchem Filipem. Jeho odsunutí na kandidátku do Evropského parlamentu v Bruselu, kam byl úspěšně zvolen v letech 2004, 2009 a 2014, bylo zřejmě pokusem vedení strany zbavit jej vlivu na vnitrostátní politiku strany. Přesto i v Evropském parlamentu pracoval v několika výborech a ještě stačil zajíždět domů do Prahy k diskuzím v českých sdělovacích prostředcích. Že mu hrozila exekuce majetku v roce 2014, souviselo s jeho zadlužením koupí nového rodinného domku v Praze a rovněž z miliónových investic do vlastní volební kampaně, na kterou mu vedení „domovské" strany v letech 2004, 2009

a 2014 moc nepřispělo. Jeho úspěšný politický život evropského poslance nicméně přetrhla náhlá smrt po další tzv. švýcarské kauze. Byl obviněn z pokusu o podvod, skandalizován a zesměšňován v mnoha médiích, kde jejich redaktoři a moderátoři úspěšně navázali na předchozí negativní kampaň o „spícím poslanci" v Evropském parlamentu. (Přitom žádný podvod se již po jeho smrti neprokázal a aktérům kauzy bylo údajně dáno odškodné.) Pravděpodobně vyprovokovaná „švýcarská kauza," jak to naznačil sám Miloslav Ransdorf v interview Lidovým novinám z 3. ledna 2016, kde jeho život každopádně bezprostředně ohrozila švýcarská policie, která ho dva dny věznila ve vazbě bez možnosti podání léků proti cukrovce a vysokému tlaku, stejně jako nenávistná mediální kampaň proti jeho osobě, spoluzavinily jeho úmrtí dne 22. ledna 2016 v Praze. Samotná manželka Vlasta Ransdorfová podala svědectví, že poslední dny před smrtí byl Miloslav těžce zasažen tou všeobecnou nenávistí. Jen malou útěchou jeho rodině, manželce Vlastě a dceři Anetě může být, že z několika stran a především od Mgr. Milana Macáka z Obce českých spisovatelů byl Miloslav posmrtně navržen na státní vyznamenání.

Pokud vím, za jeho života v televizi ani v rozhlase nebylo nikde zmíněno, že ovládal aktivně asi 15 jazyků (včetně nizozemštiny, portugalštiny, finštiny a maďarštiny) a navíc latinu, starou řečtinu a hebrejštinu. Nikdy se nikdo nedozvěděl, že Miloslav byl velice odvážný člověk, který měl za sebou jako parašutista asi 20 seskoků. S tím souvisí, že se již na FF UK stal členem skupiny historického šermu, vedené kolegou a pozdějším historikem Jindřichem Holečkem, přičemž tato skupina vystupovala jak v Praze, tak na hradech Karlštejně, Okoři a jinde. Zřejmě i proto získal Miloslav již tehdy přezdívku „Železný Gustav". Kromě vědy měl Miloslav široké kulturní zájmy, jež zahrnovaly krásnou a historickou beletrii a vážnou hudbu, kde si oblíbil skladatele Ludwiga van Beethowena, Richarda Wagnera, Johanna Sebastiana Bacha a Bedřicha Smetanu. Z beletrie či vlastně poezie například obdivoval Goethova Fausta, z kterého dovedl citovat v německém originále celé dlouhé pasáže či stránky.

Jeho dílo je velmi rozsáhlé a pokusím se je přiblížit ve všech oblastech, kterými se zabýval (historie, filozofie, publicistika, překladatelství a politika). Jako historik a filozof začínal již na vysoké škole a již tehdy mně byla známa jeho ročníková práce o rodu Gutštejnů.[2] Ačkoliv na

2 Práci později publikoval jako *Vzestup Gutštejnů v době husitské a poděbradské*,

vysoké škole se věnoval více filozofii než historii, již na FF UK se začal zabývat husitským obdobím českých dějin. Kromě rigorózní a kandidátské dizertační práce se tohoto období týkala další jeho studie věnovaná tzv. chebskému soudci.[3] Jedenáct chebských článků rozebral v širokém kontextu reformace od Johna Wycliffa k Martinu Lutherovi na základě znalostí rozsáhlé české a zahraniční literatury. V témže období jako v Chebu se zúčastnil druhého husitologického sympózia v Táboře konaného 14.–15. září 1980, kde přednesl diskuzní příspěvek.[4] Jen o něco později publikoval studii o Jakoubkovi ze Stříbra, kde po prostudování všech vydaných i nevydaných spisů Jakoubka ze Stříbra zhodnotil jeho přínos jako druhé klíčové osobnosti husitské reformace po Janu Husovi.[5] Kriticky bylo v této práci hodnoceno pouze Ransdorfovo upřednostňování radikálních táborů před „měšťanskými" pražany. Právě jmenovaná studie bezprostředně souvisela s jeho kandidátskou dizertační prací a s jeho první knížkou Kapitoly z geneze husitské ideologie,[6] ve které rozebral učení Johna Wycliffa a několika předních osobností husitské reformace a revoluce – Jana Husa, Jakoubka ze Stříbra a Jana Želivského. V osmdesátých letech se Miloslav Ransdorf často zúčastňoval komeniologických kolokvií v Uherském Brodě, kde z 10. kolokvia nazvaného Homo faber a konaného 20.–22. září 1983 publikoval příspěvek k politickému myšlení italské rané renesance.[7]

Od konce osmdesátých let Miloslav Ransdorf začal vydávat své historické práce stále více jako knihy. Z nich můžeme jmenovat tituly pojednávající o Zdeňku Nejedlém, Janu Husovi, Janu Amosu Komenském, Kurtu Konrádovi, Ernesto Guevarovi a dalších významných osobnostech

Ústecký sborník historický 1983, s. 109-132.

3 *Chebský soudce a reformační dějinné myšlení*, in: Soudce smluvený v Chebu. Sborník příspěvků přednesených na sympoziu k 550. výročí, Cheb (nakladatelství Panoráma) 1982 [vyšlo 1984], s. 201-209.

4 Příspěvek byl otištěn pod prostým názvem *Diskuse*, Husitský Tábor 4, 1981, s. 116–118.

5 *Vztah Prahy a Tábora v bádání o Jakoubkovi ze Stříbra*, Folia historica Bohemica 9, 1985, s. 33–88.

6 *Kapitoly z geneze husitské ideologie*, Praha, Univerzita Karlova, 1986 (též další knižní vydání Praha, Videopress MON, 1987).

7 *Lid a stát v politickém myšlení Marsilia z Padovy*, Studia Comeniana et historica 29, XV, 1985, s. 21–28.

světových dějin.[8] Tyto vytčené knihy kromě prvních dvou odborných a rovněž poslední odborné (s poznámkovým aparátem) byly vesměs populárně vědeckými pracemi. Zvláště knížky Mistr Jan Hus a Muž velké touhy – Komenský jsou psány velmi čtivě, ale současně shrnují hluboké filozofické autorovy analýzy jejich děl, které přece jen někde svou složitostí čtivost potlačují. Miloslav Ransdorf opět přečetl a zhodnotil vše o Janu Husovi a Janu Amosu Komenském a vše, co napsali oba autoři. V knize o Janu Husovi s neobyčejnou výstižností shrnuje přínos Husových předchůdců a velmi jasně vytyčuje rozdíly mezi Johnem Wycliffem a Janem Husem. V knize o J. A. Komenském podal myšlenkový obsah a přínos všech Komenského knih a spisů s takovým přehledem, hlubokou analýzou, souvztažností ke všem okolnostem a současně ve čtivé stručnosti a jadrnosti, že jeho knihu o Komenském pokládám za vůbec nejlepší monografii o Komenského díle v existující komeniologické literatuře. V obou knihách ve stopách Roberta Kalivody vysoce vyzvedává jak husitskou revoluci jako raně buržoasní revoluci, tak české stavovské povstání jako obdobu anglické „slavné revoluce."

Miloslav Ransdorf ale odborně publikoval i ve spolupráci s jinými spoluautory. S Vladimírou Dvořákovou napsal práci zabývající se dějinami koloniální éry.[9] Spolu s Lenkou Procházkovou, Evou Kantůrkovou a jinými se podílel na vzniku sborníku věnovaného Janu Husovi u příležitosti 600 let výročí Husovy smrti.[10] Miloslav Ransdorf téměř symbolicky zakončil své historické dílo opět prací z dějin husitské reformace.

V dalších oborech jeho činnosti poukáži již jen na nejvýznačnější práce a knihy. Jako filozofické práce kromě již vzpomenuté rigorózní a kandidátské dizertační práce mohu uvést zejména jeho Nové čtení Marxe ve

8 Zdeněk Nejedlý, Praha, Horizont, 1988; *Z myšlenkového světa reformace*, Praha, Sekretariát vlády ČSR pro věci církevní, 1989; *Mistr Jan Hus*, Praha, Universe, 1993; *Muž velké touhy. Komenský proti proudu dějin*, Praha, Laguna,1995; *Čechem volbou. Militantní racionalista Kurt Konrád*, Říčany u Prahy, Orego, 1997; *Muž svědomí. Ernesto „Che" Guevara*, Praha, Futura 2000; *Hledali spravedlivější svět 1. Od Luthera po Jeffersona*, Praha, Panok-Knight, 2000.

9 Miloslav RANSDORF – Vladimíra DVOŘÁKOVÁ, *Studie k dějinám kolonialismu a imperialismu. Svazek 2. (Historical roots of american political culture)*, Praha, Orientální ústav ČSAV 1988.

10 *Jan Hus 600 let. Sborník příspěvků k 600. výročí upálení Mistra Jana Husa*, České Budějovice, INpress, 2015. Zde publikoval Miloslav RANSDORF stať Husova výzva a jeho odkaz.

dvou dílech.[11] Sám se neodvažuji hodnotit tento nový filozofický rozbor Marxova díla. Některé dále uvedené knihy z oblastí publicistiky a politiky mají samozřejmě filozofický přesah a je těžké je zařadit.

Jako převážně publicistické práce uvádím v prvé řadě jeho autobiografii.[12] V této svižně napsané zejména první části knihy podal Miloslav svůj dosavadní životopis. V druhé části knihy přece jen již někde dosti podrobně a rozsáhle analyzoval současnou politickou situaci České republiky. Do jeho publicistického díla bych dále zařadil knihu Svět zleva napsanou společně se Stanislavem Sujou.[13] Patří sem i úvahy o vývoji současného ekonomického systému.[14] Z překladatelského díla pouze připomínám několik především děl politické literatury od představitelů evropské levice, přeložených z nejrůznějších jazyků.

Konečně z jeho rovněž rozsáhlého politického díla mohu uvést důležité knihy, někdy ovšem s publicistickým či filozofickým přesahem.[15] V níže citované knize Staré struktury a lustrace v novodobých dějinách Miloslav Ransdorf podal pozoruhodnou analýzu amerického mccarthismu, jenž podporovali především konzervativní republikáni a v té souvislosti autor upozornil na tradiční antiintelektualismus republikánské strany, čímž jakoby aktuálně předpověděl vítězství Donalda Trumpa v presidentských volbách, opírajícího se právě o většinou méně vzdělané vrstvy bělošské populace.

Na závěr přikládám několik osobních vzpomínek: Vzpomínka z roku 1972: Tehdy na úvod studia na univerzitě jsme se oba zúčastnili čtrnáctidenní zemědělské brigády ve šluknovském výběžku v Dolní Poustevně

11 *Nové čtení Marxe. Díl I.*, Praha, Futura 1996 (též 1997 a 2010) a *Nové čtení Marxe. Díl II., Marx jako platforma kritického myšlení*, Plzeň, Euroverlag, 2012.

12 : „*… není všem dnům konec*“, Praha, Ottovo nakladatelství 2006.

13 Miloslav RANSDORF – Stanislav SUJA, *Svět zleva. Nový pohled na současný svět*, Praha, Ottovo nakladatelství 2007.

14 *Věk nejistoty. Energie – chléb i meč*, Plzeň, Euroverlag 2009 a *Ekonomika pro člověka*, Plzeň, Euroverlag 2010.

15 *K vytvoření moderní levicové strany. Sborník prací*, Praha, ÚV KSČM, 1991 (s Václavem ČADOU); *Anatomie parlamentu, 1.-2.*, Praha, Futura, 1992; *Staré struktury a lustrace v novodobých dějinách*, Praha, SAKKO, 1992 (s Vladimírou DVOŘÁKOVOU a Jiřím KUNCEM); *Bezpečný domov, otevřený svět. Proč budu volit KSČM*, Praha, Duel, 1998, *Krize, vize a realita české politiky. Úvahy nad inscenovanou skutečností*, Praha, Evropský literární klub, 2002 (se Zdeňkem ZBOŘILEM).

a tam jsme se oba rovněž poprvé potkali. Zatímco většina nastávajících vysokoškoláků četla knihy z produkce českých historiků a nanejvýš se učila němčině, tak Miloslav studoval z francouzské učebnice klínopisné texty v asyrštině a babylónštině. Tehdy mně sdělil, že se původně hlásil na orientalistiku či egyptologii a na tyto obory je rozhodnut přestoupit, budou-li otevřeny za rok.

Vzpomínka z let 1974–1976: Jako člen pětičlenného výboru Klubu mladých historiků vedeného Miloslavem Ransdorfem a současně jeho tehdejší spolubydlící jsem se zúčastňoval všech výborových schůzí konaných buď na koleji nebo na filozofické fakultě. Klub pravidelně připravoval a pořádal každoměsíční přednášky vysokoškolských pedagogů a studentů. Mohu jmenovat z pedagogů přednášky univ. prof. Jaroslava Charváta, dr. Jiřího Kejře a dr. Tomáše Durdíka, z řad studentů jsme přednášeli oba, dále například pozdější známí historici Jiří Šouša (nynější docent na FF UK), Emil Voráček (nynější vědecký pracovník Historického ústavu AV ČR), Jindřich Holeček, Jaroslav Boubín, Robert Krejcar, Peter Kováč (nynější redaktor Práva), František Kubů a domnívám se, že i Zdeněk Hojda, Jaroslav Čechura a další. Klub mladých historiků Miloslav převzal od Karla Kubiše (později asistent na FF UK), jenž ho vedl nejméně od roku 1972 a předal ho mně již neznámému studentovi, který ho vedl nejméně do roku 1978. Přesto o tomto Klubu nebyla učiněna jediná zmínka ve dvou nejnovějších knihách o poválečné historii Filozofické fakulty UK v Praze.[16]

Vzpomínka z roku 1984: V tomto roce mně Miloslav o svém odchodu z fakulty dodatečně sdělil, že v pondělí jistého týdne (tuším v březnu) mu bylo vedoucím katedry filozofie sděleno, že v pátek mu ukončují pracovní poměr a v pátek téhož týdne musel z fakulty opravdu odejít. O důvodech se Miloslav myslím moc nezmiňoval, snad naznačil nějaké déle trvající neshody.

Vzpomínka z roku 1989: S mou tehdejší manželkou jsme navštívili Prahu v týdnu kolem 20. srpna, kdy bylo známo, že se připravují demonstrace k výročí srpna 1968. Setkali jsme se s Miloslavem, který se našemu

16 A sice v knize absolventů univerzity Jakuba JAREŠE, Matěje SPURNÉHO, Kateřiny VOLNÉ a kol., *Náměstí Krasnoarmějců 2, Učitelé a studenti na Filozofické fakultě UK v období normalizace*, Praha 2012 a v knize Josefa PETRÁNĚ, *Filozofové dělají revoluci, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy během komunistického experimentu (1948 – 1968 – 1989)*, Praha 2015.

pobytu v Praze velmi divil a sám prohlásil, že on s manželkou opouští Prahu a jaksi naznačil, že demonstrace za svržení socialismu podporovat nehodlá. Přitom dodávám, že já sám s manželkou jsme se ale těchto demonstrací také nezúčastnili, i z důvodu předpokládaného policejního zásahu.

Vzpomínka z roku 2007: Tehdy jsme se naposledy osobně setkali a Miloslav mne seznámil například s kauzou svých dluhů, jak jsem uvedl již výše. K tomu dodávám, že při posledních volbách do europarlamentu v roce 2014 ho jeho domovská strana zařadila až na čtvrté nevolitelné místo na kandidátce a Miloslav nakonec přeskočil dva své spolukandidáty a do europarlamentu se dostal. V témže roce po eurovolbách jsem od něho obdržel email, kde si stěžoval na neuvěřitelný nátlak z vedení strany. Ostatně v již zmíněném interview Lidovým novinám o švýcarské kauze z 3. ledna 2016 Miloslav Ransdorf jasně prohlásil, že se staví proti další kandidatuře JUDr. Vojtěcha Filipa na předsedu strany na příštím sjezdu KSČM.

Miloslav Ransdorf byl velký idealista a optimista, vlastenec, génius, který byl ovšem trochu nepraktický, na což doplatil v několika tzv. kauzách. Přesto zůstane v naší paměti jako člověk velmi přátelský, vstřícný a pracovitý, s neobyčejným intelektuálním rozhledem po všech oborech činnosti, jimiž se zabýval. Jako vědec levicové orientace a politik ostrakizované strany se Miloslav Ransdorf v podstatě přihlásil k výroku Viléma III. Oranžského a mottu své knížky o J. A. Komenském z roku 1995: „Ke svému úsilí nepotřebuji naději, k vytrvalosti nepotřebuji úspěch.“[17] Bohužel i na jeho rozsáhlé dílo a, domnívám se, velký myšlenkový přínos platí v dnešní době slova husitského ideologa Jakoubka ze Stříbra: „Ne každá pravda v ne každé době je vhodná.“ Ale já děkuji osudu, že jsem mohl být přítelem génia. Čest jeho památce!

Jiří Jurok

17 M. RANSDORF, *Muž velké touhy*, s. 119–120.

III. Obzory literatury
(Reviews)

Roman Zaoral (ed.) Money and Finance in Central Europe during the Later Middle Ages Palgrave Macmillan UK, 2016, 269 s., ISBN 978-1-137-34224-9

V roce 2016 vyšla ve Velké Británii kniha, která přibližuje problematiku středověkých financí v období pozdního středověku ve střední Evropě. ***Palgrave Macmillan*** je uznávané vydavatelství v oblasti obchodu a ekonomie a jedním z největších vydavatelů výzkumů společenských věd a kvalitních učebnic s kancelářemi v Londýně, New Yorku a Šanghaji. Kniha spojuje 15 studií různých autorů, jejichž příspěvky byly předneseny na mezinárodní konferenci, kterou pořádala Fakulta humanitních studií Karlovy univerzity spolu s Centrem medievistických studií Akademie věd České republiky. Konference s názvem „*Financial Aspects of Medieval Economy*" se konala v Praze ve dnech 17.–19. října 2013. Kniha přináší velmi zajímavé studie z oblasti středověkých financí, které jsou založeny na studiu písemných materiálů z období 13.–16. století zejména z českých zemí (Čechy, Morava a Slezsko), německých zemí, Polska a Uherska.

Editorem a současně autorem úvodní stati je ***Roman Zaoral*** *(Medieval Finance in Central European Historiography)*, který na toto téma zpracoval historiografický přehled. I když byly peníze v okruhu zájmů mnoha filozofů již od starověku, v úvodu je pozornost věnována zejména oživenému zájmu o středověké hospodářské dějiny po 2. světové válce. Tehdy bylo předmětem zájmu především 14. a 15. století a do jejich

studia byly aplikovány ekonomické metody. Přínosný je bibliografický přehled těchto prací z období od 2. poloviny 20. století až po současnost, rozdělených tematicky a dále dle abecedního pořadí.

Studie jsou v knize rozděleny podle témat do pěti částí. Autory těchto zajímavých statí jsou přední badatelé z významných vědeckých institucí České republiky, Slovenské republiky, Polska, Maďarska, Německa a Švédska.

První část knihy, která je zaměřena na peníze a ražbu, obsahuje tři studie. První krátká studie, jejímž autorem je ***Hendrik Mäkeler*** *(A New Perspective on the Imperial Coinage),* přináší nový pohled na císařské mincovnictví v období 14. století. Věnuje se měnové politice, která mohla spojit západní a východní evropské měnové systémy a sleduje inovace v monetární teorii, které vznikly kolem hlavních mincoven. Ve druhé studii se ***Michael North*** *(The Reception of Imperial Monetary Reforms in 16th Century Northern Germany)* věnuje tématu císařských měnových reforem v 16. století v severním Německu**.** Objasňuje komunikační procesy mezi knížaty, městy a reformátory pracujícími jménem císaře. Zvláštní pozornost věnuje rozdílným zájmům knížat a měst a jejich strategii, kterou chtěli dosáhnout podpory na říšském sněmu. Navzdory těmto „bojům" však měnová politika v těchto severních částech Svaté říše římské přinesla alespoň krátkodobou stabilitu měnového systému. Několik studií je v knize zasazeno do období vlády Zikmunda Lucemburského. První z nich je příspěvek ***Martina Štefánika*** *(The Kremnica Town Book of Accounts: The Economy of a Mining and Mint Town in the Kingdom of Hungary),* který je věnován účetní knize města Kremnice z let 1423–1424, tedy z období Zikmundovy vlády v Uhrách. Jedná se o velmi významný pramen obsahující příjmy a výdaje městského hospodaření, který je přínosný jak pro analýzu místního každodenního života, tak také pro mimořádné události. Z tohoto jedinečného pramene, který obsahuje 32 stran, je možno vyčíst např. strukturu pravidelných příjmů městské daně, jejich termíny, finanční zdroje nebo pověřené osoby. Rovněž z něj lze získat důležité informace o výdajích, platech úředníků, cestovních výdajích nebo výdajích na reprezentaci. Rovněž zajímavé je sledování užitých peněžních jednotek v dokumentu. Tato účetní kniha je prvním dochovaným dvojjazyčným dokumentem (psaným latinsky a německy) kremnické městské kanceláře. Tento pramen tak obsahuje jedinečné informace, které zcela přesahují nad jeho regionálním významem.

Druhá část knihy je zaměřena na finance středověkého dvora a obsahuje pět studií. V první z nich ***Zdeněk Žalud*** *(Financiers to the Blind King: Funding the Court of John of the Blind (1310–1346)* popisuje nakládání s penězi na dvoře krále Jana Lucemburského (1310–1346). Sleduje zde celkovou ekonomickou situaci, královské dluhy v Čechách a na Moravě, finanční zdroje (daně, urburu, různé poplatky, válečnou kořist atd.), půjčky a úvěry. Mimořádné příjmy měl panovník využít nejen ke konsolidaci a teritoriální expanzi Lucemburska, ale také pro získání Horní Lužice a Slezska. Příspěvek se věnuje rovněž čtyřem důležitým finančníkům stále zadluženého českého krále, kterými byli Frenzlin (Franz) Jacobi, Petr z Rožmberka, Gisilbert von Reste a Arnold von Arlon. Sleduje zde nejen jejich osobní kariéru na dvoře Jana Lucemburského, ale také jejich rodinný život. Finanční dimenze zástavní politiky krále Zikmunda Lucemburského v Čechách (1419–1437) je téma ***Stanislava Bárty*** *(The Financial Dimension of the Pledge Policy of King Sigismund od Luxembourg in Bohemia (1419–1437)* a zaměřuje se na analýzu zástavních částek ve vztahu k výnosům ze zastavené nemovitosti a rovněž na povinnosti vyplývající z toho pro příjemce. Tyto skutečnosti konfrontuje s dalšími prameny a poukazuje na vyjednávací pozici držitele zástavy. Stejnému tématu, tj. zástavní politice krále Zikmunda Lucemburského, se v Uhrách v letech 1387–1437 věnuje ***János Incze*** *(The Pledge Policy of King Sigismund of Luxembourg in Hungary (1387–1437))*. Panovník, který se neustále potýkal s nedostatkem financí, realizoval celou řadu zástavních transakcí nejen v Čechách, ale také v Uhrách a v říši. Autor se ve svém příspěvku zaměřuje na prameny, které se vztahují k těmto zástavním transakcím a kromě obsahové stránky jej zajímá také frázování a rétorika. Analyzuje finanční částky a zákulisní dění kolem těchto transakcí. Ekonomické pozadí a finanční politika královny Barbory Celské v Uhrách (1406–1438) je velmi zajímavé téma, které zpracovala ***Daniela Dvořáková*** *(The Economic Background to and the Financial Politics of Queen Barbara of Cilli in Hungary (1406–1438).* Barbora Celská byla druhou manželkou Zikmunda Lucemburského a současně velmi ambiciózní ženou, která se již v prvních letech manželství podílela na vládě svého muže. Byla to velmi bohatá (vlastnila mnoho hradních sídel a měst) a schopná žena s velkým nadáním pro finanční a ekonomické záležitosti. ***Petr Kozák*** se v další studii *(The Courtly Accounts of Prince Sigismund Jagiello (Late 15th to Early 16th Centuries) and Their Historical Context)* věnuje dvorským účtům knížete Zikmunda

Jagellonského z přelomu 15. – 16. století. Příspěvek je postaven na analýze dvorských účetních knih tohoto jagellonského panovníka, který na přelomu 15. a 16. století prakticky neustále cestoval mezi polským Krakovem, uherským Budínem, litevským Vilnem a slezskou Vratislaví. Toto precizní účetnictví příjmů a výdajů umožnilo sledovat tyto cesty z pohledu ekonomiky všedního dne pozdně středověké společnosti. Přínosná je rovněž orientace autora na různé druhy v účetní knize užitých evropských platidel, které byly autorem zpracovány do přehledné tabulky.

Čtyři studie spojuje ve třetí části knihy téma obchodu a měst. Účetní záznamy městské kanceláře v Čechách a na Moravě podrobili kritice autoři ***Pavla Slavíčková a Zdeněk Puchinger*** *(Accounting Records of the Town Offices in Bohemia and Moravia: Methodology and Application)*. Jejich navržená metodika práce s historickými prameny je založena na zkoumání účetních záznamů od okamžiku jejich vzniku až po jejich další rozvoj. Zaměřili se na analýzu nejstarších účetních knih v českých zemích a na jejich charakteristiku. Druhá studie této části knihy *(Remnants and Traces: In Search of Wrocław's Accounting Books (Late 14th to Early 16th Centuries)*, jejímž autorem je ***Grzegorz Myśliwski***, popisuje fragmenty ztracené účetní knihy, která vznikla v pozdním středověku ve slezské Vratislavi. Vratislav bylo vysoce rozvinuté město s prosperujícím obchodem. Navzdory jejím četným kontaktům se severní Itálií, jihoněmeckými městy, Flandry a hanzovními městy, se dochovalo pouze několik fragmentů této knihy. Nejstarší text obsahuje obchodní záznamy z let 1412–1426. Autor zde hledá odpověď na otázku, jak moc byly tyto knihy vratislavskými obchodníky používány a zamýšlí se také nad vývojovými trendy ekonomické správy v tomto městě, do které je zahrnuto i vedení podvojného účetnictví. ***Beata Możejko*** *(Financial Obligations of the City of Gdańsk to King Casimir IV Jagiellon and His Successors in the Light of the 1468–1516 Ledger Book)* se ve svém příspěvku zabývá finančními dluhopisy od polského města Gdaňsk králi Kazimírovi IV. Jagellonskému a jeho následovníkům ve světle knihy „Ledger" z let 1468 – 1516 (jedná se o hlavní účetní knihu, kde jsou zaznamenávány všechny finanční transakce). ***Balázs Nagy*** *(Old Interpretions and New Approaches: The 1457–1458 Thirtieth Customs Registers of Bratislava)* interpretuje staré výklady a přináší nové přístupy ke studiu třicátého celního registru města Bratislavy z let 1457–58. Jedná se o významný pramen, který již v minulosti byl několikrát analyzován a diskutován. Vzhledem k tomu, že se tyto

registry dochovaly jen ve zlomkovité formě, je jejich interpretace velmi komplikovaná. Hlavním vybíraným poplatkem zde byl poplatek ze zahraničního obchodu. Bratislavské registry z let 1457–58 ukazují na velmi drastickou bilanci uherského zahraničního obchodu, kdy by import reprezentovalo 90% registrovaných druhů zboží na rozdíl od exportovaných, kterých by bylo pouhých 10%. Autor tedy shrnuje hlavní body vědecké diskuze o tomto pramenu a pokouší se charakterizovat zahraniční obchod pozdně středověkého Uherska na základě importovaného a exportovaného zboží.

Čtvrtá část knihy je věnována studiím, které spojuje téma církve a peněz. Najdeme zde celkem tři pojednání. ***Antonín Kalous*** *(Financing a Legation: Papal Legates and Money in the Later Middle Ages)* ve svém příspěvku shrnuje způsoby financování papežských legátů, zaměřuje se na různé možnosti financování, na různé stupně církevních legátů a nunciů a na změny v systému od 11. století až po 16. století.

Jedním z nejdůležitějších pramenů pro dějiny stavebnictví jsou týdenní stavební účty pro stavbu svatovítské katedrály v Praze ze druhé poloviny 14. století (1372–1378), kterým je věnována další studie a jejímž autorem je ***Marek Suchý*** *(St Vitus Building Accounts (1372–1378): The Economic Aspects of Building the Catedral)***.** Kromě toho, že tyto účty umožňují rekonstruovat celkové náklady na stavbu v jednotlivých letech, jsou důležitým zdrojem informací o ceně stavebních materiálů a životní úrovni řemeslníků, kteří na staveništi pracovali (tesaři, kováři, kameníci, zedníci atd.). Komplexní interpretace účetních dat spolu s dalšími písemnými, archeologickými a ikonografickými prameny poskytuje náhled do týdenního průběhu stavebních prací. V posledním příspěvku se ***Martina Maříková*** *(„De mandato dominorum divisorum…“: Finances in the Life of Prague's Metropolitan Chapter)* zaměřila na finance v životě Pražské metropolitní kapituly, které sledovala na základě čtyř účetních registrů a dvou fragmentů z let 1358–1418**.** Díky širokému spektru údajů, které tvoří tento písemný materiál, dokázala cenný pramen využít pro rekonstrukci různých aspektů života tehdejší kapituly.

Všechny studie v knize jsou opatřeny poznámkovým aparátem a soupisem literatury, kniha je doplněna o souhrnný rejstřík (jmenný, místní i věcný), kromě tabulek a grafů však kniha neobsahuje žádné ilustrace. Jak je z této publikace patrné, středoevropské archivy ještě stále skrývají mnohá svá tajemství, i když záznamy nejsou vždy lehce interpretovatelné.

To také souvisí s metodickými problémy při studiu středověkých písemných pramenů. Díky těmto studiím se však podařilo alespoň zlomkovitě nahlédnout do složitého, ale současně velmi imponujícího světa středověkých financí, který stále skládáme dílek po dílku.

Díky tomu, že je kniha vydána v anglickém jazyce, se přibližuje širokému okruhu čtenářů v různých koutech světa. Bohužel i vzhledem ke své ceně je již méně přístupná pro naše čtenáře. Publikaci je možno zakoupit na internetových stránkách vydavatelství *Palgrave Macmillan* (www.palgrave.com) jednak jako vázanou knihu a také jako e-knihu, kde je možno zakoupit i jen vybrané kapitoly.

Dagmar Grossmannová

Andrea Strübind – Tobias Weger (Hg.), Jan Hus. 600 Jahre Erste Reformation

De Gruyter/Oldenbourg, München 2015 (Schriften des Bundesinstituts für Kultur und Geschichte der Deutschen im östlichen Europa, Bd. 60), 264 s., ISBN 978-3-11-044361-5

Soubor příspěvků, které zazněly v listopadu roku 2013 při konferenci na univerzitě v Oldenburgu, si klade mj. za cíl vyplnit mezeru programu „Lutherovy dekády" (2007–2017), vyhlášené Evangelickou církví v Německu jako příprava 500. jubilea Lutherova vystoupení. Na Husa jako představitele „první reformace" v něm nebylo pamatováno.

Konferenční příspěvky uvádějí redaktoři svazku vstupním vysvětlením záměru, okolností a přiblížením obsahu. Plédují pro kontinuální chápání reformace, k níž chtějí geneticky přiřadit i české dění o sto a více let starší. Samotné studie jsou seskupeny do tří oddílů, z nichž první – historicko-teologické zařazení Husa – uvádí životopisná stať ***Františka Šmahela***, který byl k účasti na sborníku přizván dodatečně. Připomíná situaci v Čechách, kořeny reformního hnutí, základní body Husova života a v kostce jeho názory.

Na Šmahela navazuje ***Dušan Coufal***, jehož úkolem bylo představit Husa jako teologa. S ohledem na šíři tématu se rozhodl použít jako klíč k Husově osobnosti jeho pojem Pravdy. K tomu posloužil Coufalovi

přehled stavu bádání o dané otázce, které přineslo počínaje Zdeňkem Nejedlým a Vlastimilem Kybalem mnoho různých výkladů. Za vstup do nové fáze bádání považuje Coufal studii Amedea Molnára z roku 1965. Tuto etapu zatím uzavírá na pramenech založená práce Jiřího Kejře. Coufal sám připomíná několik zajímavých detailů a konstatuje, že syntetický, nikoli konceptuální konstrukt může vzniknout až po dalším badatelském úsilí.

První část sborníku věnovanou Husovi a jeho době, zakončuje příspěvek ***Franze Machilka***, věnovaný německým stoupencům Husova učení. Dosti podrobně shrnuje stávající znalosti o tzv. Drážďanské škole (pomíjí ale práce Petry Mutlové), o osobách šířících husitské názory v Německu a tam také pronásledovaných, i o německých kněžích, kteří se včlenili mezi táborské, východočeské nebo pražské duchovenstvo. Výklad uzavírá příběh Friedricha Reisera a Štěpána z Basileje, valdenského seniora, který měl kontakty s českými bratry. V závěru vede autor linku od německých husitů přes resistentní kacíře ve více místech Německa až k Lutherovi.

Druhý oddíl je věnován recepci Husových myšlenek a jeho vlivu na další skupiny náboženských disidentů. ***Martin Rothkegel*** hledal Husovy stopy v prostředí novokřtěnců 16. století. ***Dietrich Meyer*** se zaměřil na pietisty a herrnhutské bratry i bratrskou historiografii. ***Jiří Kořalka*** († 30. 1. 2015) sledoval obraz Husa v českých zemích v období od počátku činnosti Františka Palackého po koncept Masarykův. Protože se autor nedožil vydání svazku, je sborník pojat i jako vzpomínka na tuto osobnost. Kořalkova fotografie je zařazena za titulem knihy.

Partie věnovaná Husovu „druhému životu" je nazvána Erinnerungskultur. Obsahuje tři dosti rozdílné příspěvky. ***Maciej Górny*** se zabývá komunistickým přisvojením si Husa a jeho interpretací marxistickou historiografií. ***Tobias Weger*** se vrací k proměnám vnímání Jana Husa v Kostnici v průběhu staletí. Zatímco pro starší období využil především literaturu, jeho vlastní badatelský zájem leží v 19. století, kde navázal na Kořalkovy výzkumy a doplnil je dalšími doklady z novin a časopisů. Jako ilustrační materiál využil vlastní sbírku pohlednic i osobně provedené fotografie. Ty posloužily také jako doprovod Šmahelova příspěvku a dále k naplnění obrazové dokumentace, věnované Šalounovu staroměstskému pomníku Jana Husa a Betlémské kapli.

Třetí oddíl uzavírá teoretická studie od ***Wolfa-Friedricha Schäufele***, který se věnuje historiografickému konceptu „Vorreformation" (předchůdců reformace) a první reformace. Nejvíce tak naplňuje výše zmíněný

úkol, neboť se zamýšlí nad poměrem Husa a Luthera, české a evropské reformace. Nezdá se mu ale vhodné přiřazovat Husa do lutherovské dekády jen jako pouhého „předchůdce" a považuje za šťastnější, že bylo Husovo výročí připomenuto nezávisle na připravovaných akcích německých. Autor staví vedle sebe tradiční obrazové i slovní deklarování spojitosti „první" (nejen husovské) a luterské reformace, a reálné prvky spojující obě reformační fáze. Ukazuje, že kontinuita byla konstruována již od 16. století, a to ve dvojím vyznění: buď jako legitimizační teorie protestantské strany, nebo jako genealogie herezí, již používala strana katolická coby argument proti legitimitě reformačních církví. Reálná historická kontinuita však přece existovala. Její počátek vidí autor ve výrocích pronesených Lutherem na disputaci v Lipsku 5. července 1519, kdy se přiznal k některým myšlenkám Husovým. Dále připomíná Lutherovo seznámení se s Husovým klíčovým spisem *De ecclesia* a rekapituluje i jeho další vyjádření k Husovi. Evangelické směry pak vbrzku vypracovaly řady svědků pravdy, mezi něž vstoupili i čeští mučedníci Hus a Jeroným. Tuto linii dotvořil Flacius Illyricus ve svém *Catalogus testium veritatis*. Katolická strana jako protiakci vytvořila vlastní verzi katalogu, kde byly samozřejmě zastoupeny jiné osobnosti, a vedla polemiky s evangelíky. Od této apologetiky přechází autor k vědecké teorii 18.–19. století, kdy místo hledání svědků byla formulována teorie „předchůdců" – „Vorreformatoren". Autorem konceptu byl Carl Ullmann (†1865). Schäufele si pak všímá různých reakcí na tento konstrukt, až dochází k teorii českého historika a teologa Amedea Molnára, který v polovině šedesátých let 20. století definoval představu první a druhé reformace. Jeho teorie se tak dostává do širokého kontextu dlouhého vývoje úvah o návaznosti, vztazích a charakteristikách různých reformních proudů. Jako předpoklad pro výzkum kořenů reformace uvádí autor vydávání spisů Jana Husa, jeho souputníků i jeho „předchůdců", které začalo již v 16. století. Přehled těchto pokusů je obsažen v závěru Schäufeleho studie, která vyúsťuje v konstatování, že mezi „předchůdci" a reformací nebyla přímá kontinuita, existovalo však vědomí souvislosti, spřízněnosti, i prvky vědomé návaznosti. Ty vedly k vytvoření konstruktu „předchůdců". Ve výkladu poněkud zaniká výraznější odlišení rozdílnosti podstaty dobového a historiografického konstruktu.

Zajímavý svazek má spíše bilanční než objevný charakter, i když vedle shrnutí stavu bádání k některým otázkám přinesl také několik badatelských počinů. Každopádně je pro německé prostředí dobrým vodítkem pro seznámení se s Husem, ale i pro poznání jeho role ve vztahu k Martinu Lutherovi a evropské reformaci vůbec.

Blanka Zilynská

Do 20. čísla Husitského Tábora přispěli (Vol. 20 – List of authors):

PhDr. Miloš Drda, CSc.
Husitské muzeum v Táboře
drda@husitskemuzeum.cz

Mgr. Dagmar Grossmannová, Ph.D.
Moravské zemské muzeum
dgrossmannova@mzm.cz

PhDr. Jiří Jurok, CSc.
Muzeum Novojičínska, Nový Jičín
jiri.jurok@muzeumnj.cz

PhDr. Jan Kalivoda, Ph.D.
Filozofická fakulta UK Praha
jan.kalivoda@ff.cuni.cz

Marcela K. Perett, PhD.
North Dakota State University
marcela.perett@ndsu.edu

PhDr. Blanka Zilynská, Ph.D.
Filozofická fakulta UK Praha
Blanka.Zilynska@ff.cuni.cz

PhDr. Bohdan Zilynskyj, Ph.D.
Fakulta sociálních věd UK Praha
Z.Bohdan@seznam.cz

Zikmund Lucemburský a Tábor

Královská moc a městské komunity v pozdně středověké Evropě.

U příležitosti 580. výročí udělení městských práv Táboru římským císařem a českým králem Zikmundem Lucemburským v roce 1437 se chceme zaměřit na vztah mezi královskou mocí a městy v Českém království v komparaci s poměry v dalších státech střední Evropy. Jakou osobností byl císař Zikmund? Jak probíhalo obnovení královské moci v Čechách, co přineslo českému utrakvismu? Zůstávala královská města jen zásobárnou ekonomických a vojenských zdrojů pro svého panovníka? Jak a proč usilovala o podíl na politické moci a proměňovala se v konkurenty krále v této oblasti. Jaké důsledky měl vztah krále a městských komunit pro utváření stavovské společnosti ve střední Evropě? Jak ovlivňovaly proměny královské moci speciálně v Čechách osudy polipanského husitství až do habsburské éry?

K zamyšlení nad těmito i souvisejícími otázkami by mělo přispět i vědecké setkání, jež na dny **2.–3. října 2017** připravuje Husitské muzeum v Táboře ve spolupráci s Centrem medievistických studií Praha. Setkání se bude konat ve Wellness hotelu Palcát v Táboře (Česká republika).

Další informace na:
www.husitskemuzeum.cz/zikmund-a-tabor/
Kontaktní osobou za organizátory je PhDr. Zdeněk Vybíral, Ph.D.
vybiral@husitskemuzeum.cz

HUSITSKÉ MUZEUM V TÁBOŘE

CENTRUM MEDIEVISTICKÝCH STUDIÍ PRAHA

Sigismund of Luxemburg and the town of Tábor

Royal Power and Urban Communities in Late Medieval Europe.

On the occasion of the 580th anniversary of granting municipal rights to Tábor by Roman Emperor and Bohemian King Sigismund of Luxembourg in 1437 we want to focus on the relationship between royal power and towns in the Bohemian Kingdom and to compare it with the situation in other countries of Central Europe. Who was the emperor Sigismund as a personality? In which ways did restauration of the royal power in the Bohemia pass off? What was its contribution for the Bohemian Utraquism? Did royal towns remain a source of economic and military sources for their ruler? How and why did towns strive for their share in political power and why did they change into King's competitors in this field? What consequences did the relationship between the King and municipal communities have for the establishment of estates society in Central Europe? How did changes in royal power influence the destiny of the Hussite movement from the time after the battle of Lipany until the Habsburg era?

The Hussite Museum in Tábor in cooperation with the Centre of Medieval Studies in Prague is planning a historical workshop on the above and other related issues. The workshop will take place in the Wellness Hotel Palcát in Tábor (Czech Republic) on 2nd and 3rd October 2017.

Further information will be available from www.husitskemuzeum.cz/zikmund-a-tabor/
Contact person: PhDr. Zdeněk Vybíral, Ph.D.
vybiral@husitskemuzeum.cz

Sigismund von Luxemburg und die Stadt Tábor

Königliche Macht und städtische Gemeinden im spätmittelalterlichen Europa.

Anlässlich des 580. Jahrestags der der Stadt Tábor durch den römischen Kaiser und böhmischen König Sigismund von Luxemburg im Jahre 1437 gewährten Stadtrechte wollen wir uns mit dem Verhältnis zwischen der königlichen Macht und den Städten im böhmischen Königreich, im Vergleich zur Situation in anderen mitteleuropäischen Ländern beschäftigen. Was für eine Persönlichkeit stellte Kaiser Sigismund dar? Auf welcher Weise ging die Erneuerung der Königsherrschaft in Böhmen ab und wie wirkte es sich auf dem böhmischen Utraquismus aus? Waren königliche Städte für ihren Herrscher bloß Vorratskammern für wirtschaftliche und militärische Ressourcen? Wie und warum rangen die Städte um einen Anteil an der politischen Macht und verwandelten sie sich dadurch in eine Konkurrenz für den König? Welche Konsequenzen hatte die Beziehung des Königs zu den städtischen Gemeinden letztlich für die Gestaltung der Ständegesellschaft in Mitteleuropa? Wie beeinflussten die Veränderungen im königlichen Machtgefüge das Schicksal des Hussitismus – vor allem in Böhmen, von der Schlacht bei Lipany bis hin zur Ära der Habsburger?

Das Hussitenmuseum in Tábor organisiert in Zusammenarbeit mit dem Zentrum für Mediävistik in Prag ein wissenschaftliches Treffen. Es soll zum Nachdenken über diese und die damit in Verbindung stehenden Fragen anregen. Das Treffen wird am 2. und 3. Oktober 2017 im Wellnesshotel Palcát in Tábor (Tschechische Republik) stattfinden.

Weitere Information:
www.husitskemuzeum.cz/zikmund-a-tabor/
Kontakt: PhDr. Zdeněk Vybíral, Ph.D.
vybiral@husitskemuzeum.cz

VEDOUCÍ REDAKCE (EDITOR-IN-CHIEF): ZDENĚK VYBÍRAL
VÝKONNÁ REDAKCE (MANAGING EDITORS):
JAKUB SMRČKA, ZDENĚK VYBÍRAL
ADRESA REDAKCE (ADDRESS OF EDITORIAL BOARD):
ŘEDITELSTVÍ HUSITSKÉHO MUZEA V TÁBOŘE
NÁM. MIKULÁŠE Z HUSI 44, 390 01 TÁBOR
HTTP://HUSITSKEMUZEUM.CZ/HT/
E-MAIL: VYBIRAL@HUSITSKEMUZEUM.CZ
TEL.: +420 381 251 885

K VYDÁNÍ PŘIPRAVILO HUSITSKÉ MUZEUM V TÁBOŘE
(PUBLISHED BY THE HUSSITE MUSEUM IN TÁBOR)
ROKU 2016
NÁKLADEM (PRINT RUN) 500 KUSŮ
GRAFICKÝ NÁVRH OBÁLKY (COVER DESIGN): PETR BRÁTKA
SAZBA (LAYOUT): VIVA DESIGN s.r.o., TÁBOR
TISK (PRINT): TISKÁRNA A VYDAVATELSTVÍ 999, S.R.O., PELHŘIMOV

ISBN 978-80-87516-28-7